

Г е о р г и й  
Н и о р а д } е

(1886—1951)

Биобиблиография



Издательство «Мецниерება»

Т б и л и с и

1988

გ ი თ ზ ტ ი  
ნ ი თ ზ ა ძ ე

(1886-1951)

ბიობიბლიოგრაფია



გამომცემლობა < მეცნიერება >  
თბილისი

1988

ქართული საბჭოთა არქეოლოგიის ფუძემდებლის გიორგი ყაფლანის ძე ნიორაძის ბიობიბლიოგრაფია მოიცავს 1903—1987 წლების ლიტერატურას: სამეცნიერო შრომებს, რეცენზებს მათზე, სამეცნიერო-პოპულარულ, ლიტერატურულ-კრიტიკულ, საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ შრომებს და ლიტერატურას გიორგი ნიორაძის შესახებ.

მასალა განლაგებულია ქრონოლოგიურ-ანბანური რიგით. ცალკეა გამოყოფილი გ. ნიორაძის დაბადების 100 წლისთავის ამახველი მასალები. ბიობიბლიოგრაფიას წინ უძღვის გ. ნიორაძის სამეცნიერო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის მოკლე მიმოხილვა, აგრეთვე ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ძირითადი თარიღები, ერთ-ერთს პირთა და შრომების ანბანური საძიებლები.

Библиография основоположника грузинской советской археологии Георгия Каплановича Ниорадзе охватывает материалы за 1903—1987 гг.: научные труды, рецензии на них, научно-популярные, литературно-критические, общественно-политические труды и литература Г. К. Ниорадзе

Материал расположен в хронологическо-алфавитном порядке. Отдельно выделены материалы, посвященные 100-летию со дня рождения Г. К. Ниорадзе. Библиографии предпослан краткий обзор научной и общественной деятельности, после следует перечень основных дат жизни и деятельности Г. К. Ниорадзе. Прилагаются указатели: именной и трудов (алфавитный).

ბიობიბლიოგრაფიული სერიის მთავარი სარედაქციო კოლეგია: გ. ჯიბლაძე (მთ. რედაქტორი), ა. აფაქიძე, ლ. გაბუნია, ვ. გომელაური, თ. ონიანი, შ. ძიძიგური, ა. ცაგარელი, გ. ციციშვილი, მ. დარასელი, ჯ. ლომინაძე, ს. ხადური, ნ. გურგენიძე (მდივანი).

შემდგენლები: ვ. გოგილაშვილი, ე. დოლიძე

რედაქტორი: ს. ხადური

ბიბლიოგრაფიული რედაქტორი: მ. ბარკაია

Главная редакционная коллегия библиографической серии: Г. Н. Джибладзе (гл. редактор), А. М. Апакидзе, Л. К. Габуня, В. И. Гомелаури, Т. Н. Ониани, Ш. В. Дзидзигური, А. Л. Цагарели, Г. В. Цицишвили, М. К. Дараселия, Дж. Г. Ломинадзе, С. А. Хадури, Н. А. Гургенидзе (секретарь).

Составители: В. Г. Гогилაშвили, Э. Г. Долидзе

Редактор: С. А. Хадури

Библиографический редактор: М. И. Баркава







## გიორგი ნიორაძე

(სამეცნიერო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის მოკლე მიმოხილვა)

გამოჩენილი საბჭოთა მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე, ახალქართული არქეოლოგიის ფუძემდებელი, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი, მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი გიორგი ყაფლანის ძე ნიორაძე — პირველი ქართველი პროფესიონალი არქეოლოგი — ფართო განათლების მქონე მკვლევარი იყო, რომლის სამეცნიერო მემკვიდრეობა განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს. რაც დრო გადის, მით უფრო მკაფიოდ იჩენს თავს მეცნიერის შემოქმედების, მისი კვლევის უმთავრეს მიმართულებათა მრავალმხრივობა, სახელდობრ, საგანგებო ინტერესი არქეოლოგიის, ანთროპოლოგიისა და ეთნოგრაფიის პრობლემემატიკისადმი.

გ. ნიორაძე დაიბადა 1886 წლის 30 ნოემბერს (12 დეკემბერს) სოფ. შროშაში (მაშინდელი შორაპნის მაზრა), გლეხის ოჯახში. მამა — ყაფლან ლევანის ძე ნიორაძე იყო კარგი მეურნე, მშრომელი, ქართველი კაცი; დედა — ანასტასია გველესიანი კეთილი, სათნო ქართველი ქალი, სიტბოსა და მზრუნველობას არ აკლებდა ოჯახს.

პირველდაწყებითი განათლება გიორგიმ ზესტაფონის „ორკლასიან ნორმალურ სასწავლებელში“ მიიღო.

1905 წლის რევოლუციამ გიორგი ნიორაძეს ზესტაფონში მოუხსწრო, სადაც ის რევოლუციური მოძრაობის უშუალო მონაწილეც გამხდარა: ავრცელებდა არალეგალურ ლიტერატურას, აქტიურ მონაწილეობას იღებდა აჯანყების მოწყობაში. როგორც თვითონ იგონებდა მოგვიანებით, როდესაც ზესტაფონის თეატრში ასამართლებდნენ რეაქციონერებს, გ. ნიორაძე ბოქაულის, მემამულე სებისკვერაძის წინააღმდეგ გამოვიდა, ამხილა რა იგი პროვოკაციაში. მას შემდეგ, რაც ალიხანოვ-ავარსკიმ გადაწვა ზესტაფონი, ხოლო რეაქციამ გაიმარჯვა, გ. ნიორაძე იძულებული იყო დაეტოვებინა ზესტაფონი და ჩასულიყო თბილისში. 20 წლის ქაბუკი თბილისის სამასწავლებლო ინსტიტუტში აგრძელებს სწავლას, რომელსაც ამთავრებს 1910 წელს. ინსტიტუტში ყოფნის დროს პარალელურად ასწავლიდა ე. წ. „საკვი-

რაო სკოლაში. გ. ნიორაძე ამ პერიოდში დაახლოებული იყო მუშა-  
თა წრეებთან. ფართო პროპაგანდისტულ-საგანმანათლებლო მუშაო-  
ბას ეწეოდა მათში. ჩანს, ახალგაზრდა ინტელიგენტის რევოლუციური  
მოღვაწეობა არ დარჩენია შეუნიშნავი მეფის „ოხრანკას“, რომლის  
მითითებითაც თბილისის უნივერსიტეტის, ჯერ კიდევ 1909 წელს, საფუ-  
ძვლიანად გაუჩხრეკია გ. ნიორაძის ბინა, სადაც ცარიზმის საწინააღ-  
მდეგო ლიტერატურა უნახავს. ამის გამო იგი დაუპატიმრებიანთ კიდევ.

გ. ნიორაძე 1910 წლის შემოდგომიდან 1917 წლის ზაფხულამდე  
ქუთაისში მუშაობდა პედაგოგად. იმავე ხანებში ძალიან ხშირი სტუ-  
მარი ყოფილა იქაური სახალხო უნივერსიტეტისა, სადაც ოფიციალუ-  
რი პედაგოგიური მოღვაწეობის პარალელურად სისტემატურად კით-  
ხულობდა ლექციებს, ასწავლიდა მუშებისათვის მოწყობილ საღამოს  
კურსებზე. მას ღარიბ მოწაფეთა სასარგებლოდ ბევრი ლექცია ჩაუ-  
ტარებია ქუთაისში, ბათუმში, ფოთში, ჭიათურასა და საქართველოს  
სხვა ქალაქებშიც. გ. ნიორაძე ამავე დროს ლექციებს უკითხავდა ქუ-  
თაისისა და ბათუმის რაიონებიდან გადასამზადებლად მოვლინებულ  
მასწავლებლებსაც. დიდი გულმოდგინებით ეკიდებოდა ქართველი  
ახალგაზრდობის განათლების საქმეს, პირნათლად ასრულებდა სიტყ-  
ვას, რომელიც მას იაკობ გოგებაშვილის გამოსათხოვარ მიტინგზე წარ-  
მოუთქვამს 1912 წ. ქ. თბილისში, ვერის დაღმართთან (ქრ. „იაკობ  
გოგებაშვილის სახსოვრად“, 1913, გვ. 282). საგულისხმოა, რომ  
1916 წ. გაზ. „სამშობლო“ (მარტი) აქვეყნებს განცხადებებს საქველ-  
მოქმედო მიზნით მის მიერ წაკითხული ლექციების შესახებ. იმავე  
წლის 29 მარტს „სამშობლო“ იუწყებოდა: „... 12 საათზე პარასკევს  
25 მარტს ქუთაისში ქალაქის თეატრში გაიმართა საიუბილეო დღესას-  
წაული (რომელიც მიეძღვნა შიო მღვიმელის 30 წლის მოღვაწეობას).  
პირველად გიორგი ნიორაძემ მიმართა იუბილარს მგრძნობიარე სიტ-  
ყვით...“ (ეს სიტყვა გამოქვეყნდა გაზ. „სამშობლოს“ 1916 წ. 27 მარ-  
ტის ნომერში).

უდიდესი იყო მწუხარება, რაც განიცადა ქართველმა ხალხმა აკაკი  
წერეთლის გარდაცვალების გამო. გ. ნიორაძე 1915 წ. 6 თებერვალს  
გაზ. „სამშობლოში“ აქვეყნებს ვრცელ წერილს, რომლის ყოველ  
სტრიქონში აუნაზღაურებელი დანაკლისით გამოწვეული გულსტკი-  
ვილი და მთელი ერის ფიქრია გამოხატული. მის გამოსათხოვარ სიტ-  
ყვას „ერის მესაიდუმლე“, რომელიც გ. ნიორაძეს აკაკის ცხედართან  
წარმოუთქვამს შორაპანში, მთლიანად ბეჭდავს გაზ. „სამშობლო“,  
1915 წ. 21 თებერვალს.

1903 წლიდან მოყოლებული გ. ნიორაძე გაზეთებში: „ივერია“,  
„ერი“, „კოლხიდა“, „Кутаисские вести“, აქვეყნებდა წერილებს  
ფსევდონიმებით „შროშელი გიგო“, „გ. ძირულისპირელი“ და

„Hiopa“. აღსანიშნავია 1912—1915 წლებში მის მიერ გამოქვეყნებული სტატიები თუ ნარკვევები თბილისსა და ქუთაისში: „აკობ გოგებაშვილი“, „აკობ გოგებაშვილის იდეალები სწავლა-აღზრდაზე“, „იან ჰუსი“, „აკაკის პოეზიის ესთეტიკურ-აღმზრდელი მნიშვნელობა“, „პედაგოგიური წერილები“, „შოა მღვიმელი“ და სხვ., რომლებშიაც შეფასება პოვა მრავალი ქართველი, რუსი და უცხოელი მწერლისა და პედაგოგის მოღვაწის შემოქმედებითა საქმიანობამ.

1917 წ. გ. ნიორაძე მოსკოვის უნივერსიტეტის ფიზიკა-მათემატიკის ფაკულტეტის საბუნებისმეტყველო განყოფილების სტუდენტი გახდა — ანთროპოლოგიის სპეციალობით. თითქმის მთელი სამოქალაქო ომის მანძილზე, როდესაც ახალგაზრდა საბჭოთა რუსეთი მასწავლებელთა დიდ ნაკლებობას განიცდიდა, გ. ნიორაძე უმაღლესში სწავლასთან ერთად ქ. მოსკოვის 113-ე შრომის სკოლაში მასწავლებლად მუშაობდა. მთელი იმ ხნის განმავლობაში შრომა და სწავლა შეადგენდა მისი ცხოვრების მთავარ აზრსა და მოწოდებას; 1918 წ. ქ. მოსკოვის შუშათა დეპუტატების საქალაქო საბჭომ მისი სახელი ქალაქის საუკეთესო მასწავლებელთა სიაში შეიტანა.

გ. ნიორაძე მოსკოვში ქართული სამეცნიერო საზოგადოების აქტიური წევრი ყოფილა. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საქართველოს ისტორიის კაბინეტში ინახება გ. ნიორაძის ხელთ დაწერილი მისალოცი წერილი, რომელიც ქართველმა სამეცნიერო საზოგადოებამ გამოუგზავნა 1918 წ. 7 ივლისს თბილისის უნივერსიტეტის დამაარსებლებს. წერილს ხელს აწერენ ქართული სამეცნიერო საზოგადოების თავმჯდომარე გ. ლამბარაშვილი და მდივანი გ. ნიორაძე. 1919 წ., როდესაც ქართველთა სამეცნიერო საზოგადოებამ მოსკოვის უნივერსიტეტში გამართა აკაკი წერეთლის ხსოვნისადმი მიძღვნილი სელამო, პირველად ქართულ ენაზე აკაკის შესახებ შესავალი სიტყვა და ლექცია თემაზე „ადამიანის წარმოშობა და მისი წინაპრები“ წაიკითხა გიორგი ნიორაძემ.

1921 წელს გ. ნიორაძემ გამოჩენილი რევოლუციონერის მიხა ცხაკაიას რჩევით დააარსა „ქართველების ახალი საბჭოთა კოლონია“ — სათვისტომო ქართველი მოსწავლე ახალგაზრდობისა, შეუდგინა მას წესდება და დროგამოშვებით ლექციებსაც უკითხავდა ქართველ ახალგაზრდობას.

გ. ნიორაძის მეცნიერული აზროვნების ჩამოყალიბებაში დიდი როლი შეასრულეს ცნობილმა პროფესორებმა — ვ. ბუნაკმა და დ. ანუჩინმა. 1919 წელს გ. ნიორაძე ვ. ბუნაკის ხელმძღვანელობით ატარებს მოსკოველი მოსწავლეებისა და ქალაქის მოსახლეობის ზოჯიერთი სხვა ფენის წარმომადგენელთა ანთროპოლოგიურ გამოკვლევას, ხოლო 1920—22 წლებში პროფესორების დ. ანუჩინისა და

ბ. უუკოვის ხელმძღვანელობით — არქეოლოგიურ გათხრებს მოსკოვის მიდამოებში. რამაც გარკვეული როლი ითამაშა მის არქეოლოგად ჩამოყალიბებაში.

1921 წ. გ. ნიორაძე ამთავრებს მოსკოვის უნივერსიტეტს და მას ტოვებენ იმავე უნივერსიტეტის ანთროპოლოგიის კათედრაზე პროფესორობისათვის მოსამზადებლად.

1922 წ. გ. ნიორაძე თბილისის უნივერსიტეტის მეცნიერი ზუშუკია. იმავე წელს იგი აირჩიეს მოსკოვის საბუნებისმეტყველო საზოგადოების წევრად. 1922 წ. გ. ნიორაძე იგზავნება სამეცნიერო მიჯიღებით საზღვარგარეთ — გერმანიაში. იგი ერთხანს მუშაობს ბერლინის უნივერსიტეტში პროფ. ფელიქს ფონ ლუშანის ხელმძღვანელობით. პროფ. ლუშანის გარდაცვალების შემდეგ, 1924 წლის მაისიდან. გ. ნიორაძე გადადის ჰამბურგის უნივერსიტეტში, სადაც აგრძელებს სწავლას პროფ. ტილენიუსის ხელმძღვანელობით. აქ ის ცნობილი გერმანელი მეცნიერების პროფესორების — ფრიდენტალის; რაუტის, სესსორას, შმიდტის, რეპეს, დანცელის, გიურბის, დეიხნერის, ლომანის და სხვ. — სპეციალურ კურსებს ისმენდა. ჰამბურგის სკოლის სამეცნიერო მიმართულებამ, რომელიც დასავლეთში კულტურული ანთროპოლოგიის სახელით არის ცნობილი (ჩვენში ეთნოგრაფია. არქეოლოგია და ანთროპოლოგია), ჩანს, განსაზღვრა. გ. ნიორაძის მოღვაწეობის მომავალი, ძირითადი მიმართულება.

1923 წელს, ჯერ კიდევ გერმანიაში მოღვაწეობის დროს, გ. ნიორაძე არჩეულ იქნა ანთროპოლოგიის, ეთნოლოგიისა და წინარეისტორიის ბერლინის საზოგადოების ნამდვილ წევრად, რომლის მუშაობაში იგი აქტიურად მონაწილეობდა სამშობლოში დაბრუნების შემდეგაც. იმავე წელს გ. ნიორაძემ მონაწილეობა მიიღო ანთროპოლოგთა საერთაშორისო კონგრესზე ქ. ტიუბინგენში, სადაც წაიკითხა მოხსენება: „რუსული ანთროპოლოგია და მისი განვითარება“. ეს დამადასტურებელია იმისა. რომ მაშინდელ საბჭოთა რუსეთში მოღვაწე თვალსაჩინო სპეციალისტებმა (დ. ნ. ანუჩინი, ვ. ვ. ბუნაჟი და სხვ.) გ. ნიორაძე საკვებით მომზადებულ სპეციალისტად მიიჩნიეს. ამავე კონგრესზე გ. ნიორაძემ მეორე მოხსენებაც გააკეთა „კავკასიური რასის“ სახელწოდების თაობაზე. ტიუბინგენის კონგრესის შესახებ გ. ნიორაძე 1923 წ. 15 აგვისტოს პროფ. ი. ჯავახიშვილს წერდა: „... კონგრესის თავმჯდომარემ ვირხოვმა ვრცელი სიტყვა წარმოსთქვა ჩემი მოხსენების შესახებ, მადლობა გამომიცხადა და გამოთქვა სურვილი, რომ გერმანელ მეცნიერებთან ერთად მჭიდრო კავშირს დავიკავებთ და მათთან ერთად ვიმუშავებთ...“.

1923 წ. გ. ნიორაძეს გარდაცვლილი მასწავლებლის დ. ანუჩინის ზოსასწავლად დაუწერია წერილი „Anutschins Leben und Wirken“

(„ანჟინის ცხოვრება და მოღვაწეობა“), რომელიც ჟურნალ „Zeitschrift für Ethnologie“-ის იმავე წლის ნაკვეთში დაიბეჭდა. ამით მადლიერ მოწაფეს გარკვეულწილად ვალი მოუხდია თავისი მასწავლებლის წინაშე. იმავე წელს გ. ნიორაძე ბერლინში აქვეყნებს მონოგრაფიას მთის ოსებისა და მათი ქვეყნის შესახებ. გ. ნიორაძე სისტემატურად მუშაობდა ბერლინისა და ჰამბურგის მუზეუმებში და მონაწილეობდა არქეოლოგიურ გათხრებში პროფ. მაქს შმიდტის ხელმძღვანელობით.

1924 წ. გ. ნიორაძე ჰამბურგის უნივერსიტეტში წარმატებით აბარებს სადოქტორო გამოცდებს და იცავს დისერტაციას თემაზე: „Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern“ („შამანიზმი ციმბირის ხალხებში“), რომელიც მომდევნო წელს ცალკე წიგნად დაიბეჭდა ქ. შტუტგარდტში. ჰამბურგის უნივერსიტეტის ფილოსოფიის ფაკულტეტის მიერ გ. ნიორაძის სახელზე 1924 წელს გაცემულ დოკუმენტში წერია:

„იურისპრუდენციისა და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მეცნიერების დოქტორის, სამართლის ორდინარული, საზოგადოებრივი პროფესორის, რუდოლფ ლაუნის რექტორობის ხანაში და ფილოსოფიის დოქტორის, ინდოეთის კულტურისა და ისტორიის ორდინარული, საზოგადოებრივი პროფესორის ვალტერ შუბრინგის დეკანობის პერიოდში, ფილოსოფიის ფაკულტეტმა.

ქართველ ბატონ გიორგი ნიორაძეს,

1924 წლის 1 ნოემბერს, დაიცვა რა თავისი ფრიად საქები ნაშრომში „შამანიზმი ციმბირის ხალხებში“, მისცა მოწმობა, დამადასტურებელი ჩინებული მეცნიერული ნიჭიერებისა და განათლებისა და მიანიჭა ფილოსოფიის დოქტორის წოდება, რის დასტურადაც გაიცა ეს დოკუმენტი ფაკულტეტის ბეჭდვადსა და დეკანის მიერ ხელმოწერილი.

ჰამბურგი, 15 ნოემბერი, 1924 წ.

დეკანი შუბრინგი“.

გერმანიაში გ. ნიორაძის ყოფნის დრო იყო არა მარტო მეცნიერების ღრმად დაუფლების. არამედ გაჭირვებისა და სიღარიბის წლებიც. ამაზე ნათლად მეტყველებენ ივ. ჯავახიშვილის არქივში დაცული წერილები, რომლებსაც გ. ნიორაძე სისტემატურად უგზავნიდა მას გერმანიიდან. წერილები დაცულია აკად. კ. კეკელიძის სახ. ხელნაწერთა ინსტიტუტში არსებულ ივ. ჯავახიშვილის არქივში, ფონდი № 2095—2097, № 2100—2104. ბოლო წლების წერილებიდან ირკვევა, რომ გ. ნიორაძე, მიუხედავად დიდი სურვილისა, უსახსრობის გამო ვერ ახერხებდა სამშობლოში დაბრუნებას. ივ. ჯავახიშვილი დახ-

მარების ხელს უწყდის გ. ნოორაძეს. საქართველოს სახელმწიფო მუ-  
ზეუმი უკზავნის გარკვეულ თანხას უკან გამოსაბრუნებლად და 1925  
წლის 7 მაისის წერილში ატყობინებს... „რაც უფრო მალე გამო-  
ემგზავრებით სამშობლოში, მით უკეთესია ჩ ვ ე თ ვ ი ს“.

„დიდად პატრუცემულო ბ-ნო ივანე! — სწერს გ. ნოორაძე ივ. ჯა-  
ვახიშვილს ბერლინიდან 1925 წლის 14 მაისს (ფ. № 2103). — გუ-  
შინ, 13 მაისს. მივიღე საქართველოს მუზეუმიდან თქვენს თაოსნო-  
ბით გამოგზავნილი 150 (ასორმოცდაათი) დოლარი, რის შესახებ  
თქვენს წინაშე ჩემს მიერ შედგომის თქმა ერთ გამოუხატავს სიძ-  
ნელეს წარმოადგენს. გეტყვით მხოლოდ, რომ კეთილი საქმენი სამუ-  
დამოდ და ღრმად რჩებიან ჩემს გულში, მიორკეცებენ ენერგიას და  
იმეღს სამშობლოს წმინდა შრომისათვის.

ებლა. ბ-ნო ივანე, ჩადგანაც სამშობლოში დაბრუნების საშუა-  
ლება მომეცა. უეჭველად ამ თვის ბოლო რიცხვებში გამოვემგზავრები  
ბერლინიდან საქართველოში.

ჩემს წიგნსაც მგონია ამ დროისათვის უკვე მივიღებ. სწორედ  
დღეს მივიღე გამოცემლისაგან ჩემს წერილზე პასუხი, საიდანაც  
სჩანს, რომ საქმე მალე უნდა მოთავდეს — თქვენი ბედნიერი ცხოვ-  
რების და ყოველრე კარგის მოსურნე გიორგი ნოორაძე.

მარლაჯ. 1925 წლის ზაფხულში გ. ნოორაძე საქარ-  
თველოში ბრუნდბა და იწყება მისი მოღვაწიობის ახალი ეტაპი.

გიორგი ნოორაძემ დაიწყო არქეოლოგიური კვლევა-ძიება საქარ-  
თველოში იმ დროს, როდესაც ივ. ჯავახიშვილის სიტყვებით რომ  
ვთქვათ, „... ჩვენში არ არსებობდა დაწესებულება, რომელსაც საქარ-  
თველოს მიწა-წყლის მუღმევი, მეთოდური არქეოლოგიური შესწავლა  
დაკისრებოდა. იმხანად არც ცალკეული მეცნიერი მოიპოვებოდა,  
რომელსაც მიზნად იმ მრავალრიცხოვანი არქეოლოგიური ფაქტებისა  
და ძეგლების სპეციალური, მთელი სივრცე-სიღრმით შესწავლა მაინც  
დაესახოს. რომლებიც საქართველოს და მეზობელი რესპუბლიკების  
მუზეუმებში. გათხრილობისა და შეგროვების წყალობით, საკმაო  
რიცხვით და მრავალფეროვნებით იყო თავმოყრილი“. ი. ი. არქეო-  
ლოგია, ვითარცა თავისი საკუთარი მეთოდების მქონე მეცნიერობ-  
ს დარგი, საქართველოში არ არსებობდა, როდესაც მოსკოვისა და შემ-  
დეგ ჰამბურგის უნივერსიტეტების კურსდამთავრებული პროფ. დ. ანუ-  
ჩინის, პროფ. ფ. ლუშანის და პროფ. ტილენიუსის მიერ გამოზრდილი  
მეცნიერი დაბრუნდა თავის სამშობლოში და ივ. ჯავახიშვილის შუა-  
მდგომლობითა და წარდგინებით 1925 წელს არჩეული იქნა საქარ-  
თველოს სახელმწიფო მუზეუმის არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის გან-  
ყოფილების ხელმძღვანელად.

რ. ჯავახიშვილის რეკომენდაცია ასეთი სიტყვებით მთავრდება: „... ვითარცა მცოდნეს და სამუხეუმო ტექნიკაში განსწავლულს, ენერჯიულ პიროვნებას, მას დიდი სარგებლობის მოტანა შეუძლია ნეცნიერებისათვის“.

ამრიგად, რ. ჯავახიშვილმა მისცა დასაბამი სპეციალისტი არქეოლოგის, ჰამბურგის უნივერსიტეტის დოქტორის გიორგი ყაფლანის ძე ნიორაძის მოღვაწეობას საქართველოს არქეოლოგიაში. რ. ჯავახიშვილის იმედი გამართლდა. გ. ნიორაძემ. მართლაც, დიდი სარგებლობა მოუტანა ქართულ მეცნიერებას. მას ნამდვილ მეცნიერულ დონეზე აყავს ჩვენში ისტორიული მეცნიერების ერთ-ერთი უაღრესად ეროვნული და იმავე დროს საკაცობრიო ცივილიზაციის ისტორიის თვალსაზრისითაც უაღრესად მნიშვნელოვანი დარგი — საქართველოს არქეოლოგია. საქართველოს მუზეუმში ფართოდ წამოწყებული არქეოლოგიური კვლევა-ძიებებს გასწორს კვალდაკვალ გ. ნიორაძე 1926 წლიდან შეუდგა პედაგოგიურ მუშაობას თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. ის გვერდით ამოუდგა ივანე ჯავახიშვილის მეთაურობით უნივერსიტეტში მოღვაწე პროფესორის უფროს თაობას.

1933 წ. გ. ნიორაძეს მიენიჭა პორტესორის წოდება. იგი იყო პირველი ქართველი პროფესორი-არქეოლოგი. უნივერსიტეტში გ. ნიორაძე ზრდიდა ვიწრო სპეციალობის არქეოლოგებს, რომელთაც უნდა შეეცვალათ „არქეოლოგიის მოყვარულები“ (მათ შორის ცოტა როდი იყო უცხოელი, ქართული ენის, ქართველთა ცხოვრების, საქართველოს წარსულის არმცოდნენი). 1934 წელს გ. ნიორაძემ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ჩამოაყალიბა არქეოლოგიის კათედრა, რომელსაც უცვლელად განაგებდა სიცოცხლის უკანასკნელ დღემდე.

1940 წელს გ. ნიორაძე შევიდა საკ. კ. პ. (ბ) რეგებში. 1935—39 წწ. იგი თბილისის ორჯონიკიძის რაისაბჭოს დეპუტატი და კულტკომისიის თავმჯდომარე იყო. ირიცხებოდა აგრეთვე პარტიის პრილისის კომიტეტის შტატგარეშე ლექტორად.

1935 წელს გ. ნიორაძეს მიენიჭა ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი. იმავე წელს საქართველოს სსრ განსახკომის რესპუბლიკური საკვალეფიკაციო კომისიის მიერ დამტკიცებული იყო არქეოლოგიის დოქტორად და დაინიშნა საქართველოს არქეოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორად. 1936 წლიდან, როდესაც ეს ინსტიტუტი შეუერთდა სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის ნ. მარის სახ. ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტს, გ. ნიორაძე ზღვამძღვანელობდა ამ ინსტიტუტის არქეოლოგიის, ანთროპოლოგიის



სა და ეთნოგრაფიის სექტორს. ასე ჩაეყარა საძიარველი ქართულ-მცოდნეობის დიდად მნიშვნელოვან დარგს — ქართულ საბჭოთა არქეოლოგიას, რომლის დადგენა-განვითარებას ემსახურებოდა მისი ფუძემდებელი პროფ. გ. ნიორაძე მეოთხედი საუკუნის მანძილზე — 1925 წლიდან 1951 წლის 10 დეკემბრამდე.

ახალი საბჭოთა არქეოლოგიის დაფუძნების პირველ საფეხურზე გამოიკვეთა საისტორიო მეცნიერების ამ დარგის განვითარების სამი უმნიშვნელოვანესი მიმართულება: საველე-არქეოლოგიური კვლევა-ძიება (არქეოლოგიური გათხრები და დაზვერვები), მონაპოვართა მეცნიერულ-ლაბორატორიული ანალიზი-პუბლიკაცია, არქეოლოგთა ახალგაზრდა კადრების გამოზრდა.

გ. ნიორაძის მიერ სანიმუშოდ დაყენებულმა არქეოლოგიურმა გათხრებმა დიდი მეცნიერული ერუდიციით, მასალის ღრმა ცოდნით დაწერილმა ნაკვლევებმა და ყოველმხრივ აწონილ-დაწონილმა დასკვნებმა მათ ავტორს ფართოდ გაუთქვეს სახელი ჩვენს ქვეყანაშიაც და მის გარეთაც.

გ. ნიორაძის არქეოლოგიური გამოკვლევები მოიცავს დიდ ქრონოლოგიური დიაპაზონის ძეგლებს ქვის ხანის მღვიმე-საცხოვრისებიდან ფეოდალურ ხანამდე. მისი ეთნოლოგიურ-ანთროპოლოგიური გამოკვლევები ეძღვნება ქართველთა, ოსთა, კავკასიის თუ ციმბირის ხალხთა ყოფას, რელიგიას, საზოგადოდ კულტის სამყაროსა და ისტორიის საკითხებს. გ. ნიორაძის მეცნიერული კვლევის მეთოდებისათვის დამახასიათებელია არქეოლოგიური მასალის შესწავლისას ეთნოგრაფიული და ანთროპოლოგიური მონაცემების ფართოდ მოშველიება. იგი ყოველთვის ცდილობდა ეთნოგრაფიული, ანთროპოლოგიური და არქეოლოგიური მონაცემების კომპლექსურ განხილვას.

ამის მაგალითს წარმოადგენს პროფ. გ. ნიორაძის ნაშრომები: „მთის ოსები და მათი ქვეყანა“, „დაკრძალვა და მიცვალებულის კულტი ხევსურებთან“, „კარსნის ხევის სასაფლაო“, „ზემოავჭალის სამარე“, „ქვემო სასირეთის განძი“, „ალაზნის ველის გათხრები“, „არქეოლოგიური გათხრები კოლხიდაში“, „არქეოლოგიური დაზვერვებო მტკვრის ხეობაში“, „დმანისის ნეკროპოლი და მისი ზოგიერთი თავისებურებანი“, „ქვის ხანის ადამიანი საქაყიას გამოქვაბულში“ და სხვ.

გ. ნიორაძის ანთროპოლოგიური გამოკვლევები ენებოდნენ თანამედროვე ანთროპოლოგიის ყველა ძირითად სფეროს: ანთროპოგენეზს, ეთნიკურ ანთროპოლოგიას, მორფოლოგიას და პალეოანთროპოლოგიას, ეთნოგრაფიული მასალა კი წარმოადგენდა მისი არქეოლოგიური კვლევის ფონსა და რეალურ საყრდენს. ამოსავალს, დასკვნების შემუშავების ან შემოწმების საშუალებას; ამიტომაც ბუ-

ნებრივია, რომ მისი პირველი, საფუძვლიანი გამოკვლევები სწორედ ეთნოგრაფიულია.

ჯერ კიდევ გერმანიაში ყოფნისას გამოაქვეყნა მან სადოქტორო ნაშრომი „Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern“ („შამანიზმი ციმბირის ხალხებში“, 1923), „Die Berg-Ossen und ihr Land“ („მთის ოსები და მათი ქვეყანა“, 1923), ხოლო შემდეგ სქელტანიანი გამოკვლევა „Begräbnis und Totenkultus bei den Chewssuren“ („დაკრძალვა და მიცვალებულის კულტი ხევსურებში“, 1935).

ნაშრომს „შამანიზმი ციმბირის ხალხებში“ მაღალი შეფასება მისცეს: ტილენიუსმა, მაინჰოფმა, შმიდტმა, პოპპემ, ნიეუვენჰუისმა, ჰამბრუხმა, ნიპპენმა, ხრისტიანმა, ელეონსკიამ და სხვ., რომლებმაც რუსულ, ფრანგულ, გერმანულ სამეცნიერო ჟურნალებში გამოაქვეყნეს თავიანთი რეცენზიები: „გიორგი ნიორაძის წიგნმა მნიშვნელოვანი ნაკლი შეავსო ეთნოლოგიურ ლიტერატურაში... წერს ბერლინის უნივერსიტეტის პროფესორი მაქს შმიდტი,... მან თავისი მდიდარი ცოდნის საფუძველზე შეძლო ძნელი შრომის შესრულება და მრავალმხრივი, თემასთან დაკავშირებული ეთნოლოგიური და ფსიქოლოგიური პრობლემების ფართოდ ახსნა. რის გამოც, დამსახურებული ყურადღება ჰიბპურო“. ნაშრომი „შამანიზმი ციმბირის ხალხებში“ ვრცლად აისახა—„Reallexikon der Vorgeschichte“-ში და წიგნში „Мифы народов мира“—როგორც სახელმძღვანელო წყარო. არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიის და ფოლკლორის ურთიერთშეჭერების საინტერესო ნიშნულს წარმოადგენს აგრეთვე გ. ნიორაძის ნაშრომი „საკულტო დანიშნულების რკინის ფეხსაცმელი“. მომდევნო თაობის სპეციალისტები, ვინც იკვლევს რელიგიის, მითოსს, კოსმოგონიის, სიმბოლიკის, და ა. შ. საკითხებს, დიდად არიან დავალებულნი გ. ნიორაძისაგან, რომელმაც შექმნა არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული მასალების ურთიერთშეჭერებული კვლევის დიდად სასარგებლო ტრადიცია.

როგორც ახალი არქეოლოგიური აღმოჩენებითა და გამოკვლევებით ჩანს, გ. ნიორაძე სავსებით მართალი იყო, როდესაც სამხრეთ კავკასიის, მათ შორის საქართველოს გვიანდელი პალეოლითის თავისებურებანი პირველმა შენიშნა და აღნიშნა. რომ საზოგადოდ ზედაპალეოლითი, კერძოდ კი მისი ცალკეული საფეხურები, არ იმეორებს კლასიკურ-ევროპულს; ამიერკავკასიის ორინიაკი. მაგალითად, არ იმეორებს კლასიკურ ფრანგულს; აქ არ ჩანს ე. წ. სელეტური, არც სოლუტრეული და არც მადლენური კულტურების კლასიკური სახის ნამოსახლარები. სავსებით მართალი აღმოჩნდა გ. ნიორაძე. როდესაც ადგენდა ბევრ საერთოს კაუის ხელსაწყო-იარაღების ნაირსახეობასა და კეთების ტექნიკაში და დაადასტურა, რომ აღმოჩენილი პალეოლი-

თური ნამოსახლარები რეგიონული სახეობებია; რომლებიც ევროპულსა და აფრიკულ-ხმელეთაშუაზღვურ; ახლო აღმოსავლურ (სირიულ, ერაყულ) სინქრონულ კულტურებთან კონტაქტებისა თუ ნათესაობის გარეშე არ ჩამოყალიბებულა. განვითარების ამ გზის მეცნიერული გამოკვლევა და დადგენა კავკასიის არქეოლოგიაში გ. ნიორაძის სახელთან არის დაკავშირებული.

ქვის ხანის ძეგლების გათხრისა და კვლევის კარგად წამოწყებულ გიორგი ნიორაძისეულ გეზს მოჰყვა კავკასიის პალეოლითის პერიოდიზაცია. დასახლების სახისა და ტიპების გამოკვლევა-დადგენა: დიდი პროვინციები აღრინდელი პალეოლითისათვის. უფრო კომპაქტური — ხევებად ან ხევის სოფლებად დასახლება — გვიანდელი პალეოლითისათვის, რამაც შემოინახა თავი საქართველოს ისტორიის თითქმის მთელ სიგრძეზე.

კულტურის ისტორიის თვალსაზრისით პრინციპულად ახალი იყო მიკვლევა ისრისპირისა ზედაპალეოლითში, გ. ნიორაძისეული თვალსაზრისი მშვილდ-ისრის გამოყენებისა ჯერ კიდევ ზედაპალეოლითის საფეხურზე და არა მხოლოდ მეზოლითში, როგორც ადრე ივარაუდებოდა, ეს აღმოჩენა იმ რიგის არქეოლოგიურ ფაქტებს მიიკუთვნება, რომლებიც წარმატებით გამოიყენება ზოგადსაკაცობრიო კულტურის ისტორიის კვლევისას.

საკაცობრიო ცივილიზაციის უძველესი მონაკვეთის წარმატებული კვლევა მნიშვნელოვნად შეაპირობა გ. ნიორაძის საგანგებო დაინტერესებამ ძველი ქვის ხანის ძეგლებით, მღვიმე-საცხოვრისთა გათხრებით. რასაც მან საფუძველი ჩაუყარა 1926—29 წლებში, როდესაც სადგურ ლაშესთან (ხარაგოულის რაიონი), ხანდების კლდეში გათხარა მღვიმე-საცხოვრისი — დევისხვერელი.

გ. ნიორაძემ პირველმა შეძლო მოეპოვებინა დიდძალი პალეოლითური მასალა და სათანადო მეცნიერული ანალიზის შემდეგ გამოაქვეყნა მონოგრაფიული ნაშრომი ქვის ხანის ადამიანის არსებობის შესახებ საქართველოს ტერიტორიაზე: ნაშრომი „პალეოლითის ადამიანი დევისხვერელში“ (1933) პირველი მონოგრაფია იყო პალეოლითის შესახებ მთლიანად კავკასიისათვის. ამ ნაშრომში გ. ნიორაძემ მეცნიერულად დაასაბუთა. დაადგინა ძველი ქვის ხანის დროის ადამიანის არსებობა საქართველოს ტერიტორიაზე და დამაჯერებლად გადასინჯა საკმარისად გავრცელებული და. შეიძლება ითქვას. მრღებელი თვალსაზრისი, რომლის თანახმად საქართველო და კავკასია ბრინჯაოს ხანამდე უკაცურ. დაუსახლებელ მხარეს წარმოადგენდა. ნაშრომმა სათანადო გამოხმაურება პოვა როგორც ჩვენს, ისე უცხოეთის არქეოლოგიურ ლიტერატურაში. 1932 წელს გ. ნიორაძე კვლევის შედეგებს აცნობს დედამიწის მეოთხეული ხანის შემსწავლელ ევრო-

პის ასოციაციის II საერთაშორისო კონფერენციას ქ. ლენინგრადში, უფრო მოგვიანებით, 1936—37 წწ. გ. ნიორაძემ გათხარა საკაჟიას მღვიმე, რომელსაც მიუძღვნა მონოგრაფია — „ქვის ხანის ადამიანი საკაჟიას გამოქვაბულში“ (1953). გ. ნიორაძის მიერ გამოკვლეული ეს ორევე ძეგლი — „დევისხერელი“ და „საკაჟია“ — შესულია უმძლესი და საშუალო სკოლების ისტორიის სახელმძღვანელოებში. მის სახელთანაა დაკავშირებული აგრეთვე საქართველოს ძველი ქვეს ხანის ძეგლების თხრისას მიკვლეული პალეობოტანიკური და პალეოზოოლოგიური ნაშთების გამოყენება მეოთხეული ფლორისა და ფაუნის სახეების დასადგენად. მან საფუძველი ჩაუყარა საბუნებისმეტყველო დისციპლინების მიღწევების გამოყენების საქმეს საქართველოს პალეოლითმცოდნეობაში.

დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა გ. ნიორაძის გამოკვლევებს ქართლის ძველი დედაქალაქის — მცხეთის — არქეოლოგიური ისტორიისათვის. კარსნისხევის შესართავთან მის მიერ წამოწყებული გათხრებით ჩაეყარა საფუძველი „დიდი მცხეთის“ არქეოლოგიური კვლევის საბჭოურ ეტაპს. ამ გათხრებს, დაკავშირებულს ზაპეიას მშენებლობასთან, მიუძღვნა ნაშრომი „კარსნისხევის სასაფლაო“ (1926). შემდგომი გ. ნიორაძე თხრიდა გვიანანტიკური ხანის სამარხებს წიწაჟურის ველზე, სამაროვანს ზემოავჭალაში და ხელმძღვანელობდა მცხეთის არქეოლოგიური შესწავლისათვის შექმნილ ჯგუფს 1937 წელს. მცხეთის დასავლეთით, არმაზისხევის შესართავთან 1938 წელს, ზაფხულში განახლებულ გათხრებს საერთო ხელმძღვანელობას პროფ. ს. ჯანაშიასთან ერთად პროფ. გ. ნიორაძე უწევდა. 1938 წლიდან გ. ნიორაძე იყო აგრეთვე მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის ხელმძღვანელობა-კონსულტაციისათვის შექმნილ სწავლულ ექსპერტთა კომისიის წევრი, რომლის შემადგენლობაში შედიოდნენ ივ. ჯავახიშვილი (თავმჯდომარე), ს. ჯანაშია, ნ. ბერძენიშვილი, გ. ჩუბინაშვილი, შ. ამირანაშვილი. „დიდი მცხეთისადმი“ მიძღვნილ ნაშრომთა შორის დაუცხრომელი ინტერესით სარგებლობს 1931 წელს გამოქვეყნებული „ზემოავჭალის სამარე“. ნაშრომმა ყურადღება მიაქცია ისტორიის საკითხებისადმი ახლებური მიდგომით. უნაკლოდ, უნდა ითქვას, სინიმუზოდ გათხრილი სამარხის მეცნიერული ანალიზი საფუძველს აღლევდა გ. ნიორაძეს დაედასტურებინა, რომ სამთავროს და ზემოავჭალის, ე. ი. მდ. არაგვის მარჯვენა და მარცხენა ნაპირებს არქეოლოგიური ძეგლები ეკუთვნის ერთსა და იმავე ხალხს, ისინი ერთდროულია და ერთი და იმავე კულტურისაა. ძეგლთა შედარებითმა კვლევამ შექმნა შესაძლებლობა არსებითად გადასინჯულიყო და მეცნიერულად უარყოფილიყო სამარხთა აღნაგობისა (ე. წ. გუმბათოვანი სამარხები) და თითქოს იქ გავრცელებული ანთროპოფაგიის შესახებ

ფრ. ბაიერნის ნაშრომებით მსოფლიოს მოდებული და საკმაოდ ფესვგადგმული სენსაციური ინფორმაცია. გ. ნიორაძემ საფუძვლიანად უარყო ფრ. ბაიერნის „თეორიები“ და გათხრის მეცნიერულად დახვეწილი მეთოდები დაუპირისპირა განძისმაძიებლურ ჩიჩქნას. ეს იყო მკაფიო მაჩვენებელი ქართული საბჭოთა არქეოლოგიის ფუძემდებლის საველე გათხრითი მუშაობის მეთოდის დახვეწილობისა და მონაპოვრის ისტორიული გააზრების, ანალიზის ღრმა მეცნიერული დონისა. სწორედ ამის გამო იყო, რომ რეცენზიაში ნაშრომზე „ზემოავექალის სამარე“ გერმანელი მეცნიერი პ. ფინდაიზენი აღნიშნავდა: „... ქართულ მეცნიერებას გ. ნიორაძის სახით ჰყავს ბრწყინვალე მკვლევარი ეთნოგრაფიისა და პრეისტორიის დარგში“. რეცენზენტი მოითხოვდა ნაშრომის მთლიანად თარგმნას უცხოურ ენაზე.

პირველად გ. ნიორაძემ ცადა დაესაბუთებინა ადგილობრივი წარმოშობა და განვითარება მის მიერ აღმოჩენილი „ბოლოკვეთილი მახვილსა“ და საზოგადოდ, ბრინჯაოს კულტურისა, რომელსაც ეტყობა მცირე აზიისა და ეგეოსის ზღვის ქვეყნების ადრე დაწინაურებულ კულტურათა გავლენა. ამ რიგის საკითხთა განხილვისას ავტორს მოუხბდა საუბარი რკინის ხანის დასაწყისი საფეხურის ქრონოლოგიურ განსაზღვრაზე.

გიორგი ნიორაძემ რკინის დამუშავების საწყისი საქართველოში ძვ. წ. XIV—XIII სს. დაუკავშირა. შემდგომმა გათხრებმა, ბუნებრივია, ახალი, ნამდვილად უხვი მასალებით დაადასტურა ეს განსაზღვრა და ახლა არავისთვის აღარ არის საეჭვო რკინის ხანის ასე ადრე დაწყება საქართველოსა და საერთოდ კავკასიაში. საინტერესოა სოციალური ისტორიის საკითხების პროფესიული გააზრებაც. კერძოდ, ზემოავექალის სამარხის დახასიათებისას აღნიშნულია, რომ 3400—3300 წლის წინ უკვე იქმნებოდა აქ ელემენტები საზოგადოების კლასობრივი დანაწილებისათვის, ალებმაცემობის განვითარებისათვის. ასე ადრე ჩანს ე. წ. ადრეკლასობრივი ურთიერთობის ჩანასახები საქართველოში გ. ნიორაძის აღმოჩენების მიხედვით.

მონოგრაფიაში „ალაზნის ველის გათხრები“ გიორგი ნიორაძემ გამოაქვეყნა ანტიკური ხანის ცნობილი კომპლექსის, ე. წ. იალოილუთაფას კულტურის მანამდე უცნობი ადგილობრივი კერის (არხილოსკალოს) არქეოლოგიური კვლევის შედეგები. მხარდაჭერას პოულობს ავტორის დასკვნა, რომ ალაზნის ველის კერამიკის მთავარი სახეობები წარმოშობით წინააზიიდან უნდა იყოს, მულანისა და მიღის ველებს მხრიდან ალაზნის ველამდე მიღწეული, ხოლო ამ კერამიკის მქონე ხალხს დიდი კავშირი ჰქონდა წინააზიის მცხოვრებლებთან. კერძოდ მცირე აზიასთან. გ. ნიორაძე მხარს უბამს ქართული ისტორიოგრაფიის დიდი წარმომადგენლების — ივანე ჯავახიშვილისა

და სიმონ ჯანაშიას — თვალსაზრისს. დამახასიათებელია, რომ ეს სიახლოვე და კონტაქტები გ. ნიორაძეს არ მიაჩნდა ყოველთვის ნიუთიერი კულტურისა და ხალხის მიგრაციის უტყუარ მანიშნებლად. წიგნის — „ალაზნის ველის გათხრები“ — გამოსვლის შემდეგ ცნობილი საბჭოთა მკვლევარი ე. კრუპნოვი გ. ნიორაძეს სწერდა:

«...Ялойлу-Тапинский комплекс интересовал многих археологов, но только Вам удалось полностью обработать имеющийся материал и ввести его в научный обиход археологов. Ваша книга встречена здесь очень тепло. До сих пор Ялойлу-Тапинская керамика отсутствовала в общих курсах археологии. По мнению товарищей, преподающих в ВУЗ-ах Москвы, после Вашей книги этот недостаток должен быть устранен и новая культура Закавказья должна быть введена в общий университетский курс археологии»...

ასეთივე ფართო გამოხმაურება გამოიწვია გ. ნიორაძის სხვა ნაშრომებმაც, კერძოდ: „ქარსნის ხევის სასაფლაო“, „ზემოავჭალის სამარე“, „მიცვალებულთა ჰაერზე დამარხვა“, „ქვემო სასირეთის განძი“, „ძველი ქუჩის ხანა კავკასიაში“, „არქეოლოგიური გათხრები კოლხიდაში“, „დმანისის ნეკროპოლი და მისი ზოგიერთი თავისებურება“, „ქვიშარის არქეოლოგიური ძეგლები“, „საკულტო დანიშნულების რკინის ფეხსაცმელი“, „ქვის ხანის ადამიანი საკაჟიას გამოქვაბულში“ და სხვ., რომლებმაც მაშინვე მიიქციეს მკვლევართა ყურადღება. სწორედ ამის გამო აღნიშნავდა აკად. ი. მეშჩანინოვი: „...Научные труды Г. К. Ниорадзе вошли в научный обиход как у нас во всем Союзе, так и за границей“.

ცნობილი ლექსიკოგრაფი პროფესორი ბროკჰაუზი მეცნიერულ მასალას კავკასიის შესახებ თავისი გამოცემისათვის გ. ნიორაძეს თხოვდა, რაც კარგად ჩანს წერილებში, რომლებიც გ. ნიორაძის პირად არქივში ინახება.

ბუნებრივი იყო, რომ ახალი ქართული არქეოლოგია საჭიროებდა ქართულ არქეოლოგიურ ტერმინოლოგიას. ამ დარგშიაც ყამრჩი გიორგი ნიორაძეს უნდა გაეტეხა და ახლა, სამოციოდე წლის შემდეგაც, მკაფიოდ ჩანს მისი ტერმინოლოგიური ძიების სიკეთეცა და სიმყარეც. გ. ნიორაძის ამ გეზის განვითარებას ნოჰყვა მისი გამოჩენილი მოწაფის გიორგი ლომთათიძის უადრესად საყურადღებო ტერმინოლოგიური გამოკვლევები და სხვათა შორის, დიდი „რუსულ-ქართული არქეოლოგიური ლექსიკონი“, ამ სახისა და დანიშნულების პირველი და ერთადერთი ნაშრომი, რომელიც თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა 1980 წელს გამოსცა გ. ნიორაძის მოწაფის ა. აფაქიძის რედაქციით.

- ქართული საბჭოთა არქეოლოგიის განვითარების უმთავრეს მიმართულებას ემსახურებოდა გიორგი ნიორაძის თვალსაჩინო სამუშეუმი მოღვაწეობაც. ჯერ კიდევ ბერლინის უნივერსიტეტში სწავლასთან ერთად გ. ნიორაძე ხალხმცოდნეობის მუზეუმში პრაქტიკულად ეუფლებოდა კატალოგების შედგენისა და საგამოფენო მუშაობის მეთოდებს, რასაც მისთვის ნიციემულ დახასიათებაში საგანგებოდ აღნიშნავს ამ მუზეუმის დირექტორი, უნივერსიტეტის პროფესორი ცნობილი მეცნიერი მაქს შმიდტი. ამავე გარემოებას საგანგებოდ გაუსვა ხაზი ივ. ჯავახიშვილმაც, როდესაც 1925 წელს საქართველოს მუზეუმის სამეცნიერო საბჭოს სახელზე დაწერილ სარეკომენდაციო ბარათში სასურველად მიიჩნია უცხოეთიდან ახლადდაბრუნებული დოქტორის გ. ნიორაძის არჩევა მუზეუმის არქეოლოგია-ეთნოგრაფიის განყოფილების გამგედ. საქმე წარმატებით წარიმართა, ხოლო 1934 წელს გ. ნიორაძის ხელმძღვანელობით მუზეუმში მოეწყო პირველი არქეოლოგიური გამოფენა: „წინაკლასობრივი საზოგადოება საქართველოში“. მოკვასწავებელი იმისა, რომ მისი ორგანიზატორები სრულიად ახლებურად, მარქსისტული პოზიციებიდან მიუდგხენ ხალხის ცხოვრების სხვადასხვა მონაკვეთის კვლევასა და ხივთიერი ძეგლებს ჩვენებას. სწორედ ამ გამოფენამ ჩაუყარა საფუძველი ფართო საექსპოზიციო მუშაობას საქართველოს მუზეუმში.

მოსწავლე ახალგაზრდობასა და მშრომელთა ფართო მასებში ახალი მეცნიერული მონაპოვრის, ცოდნის გავრცელებას ემსახურებოდა გ. ნიორაძის სამეცნიერო-პოპულარული ნარკვევები პირველყოფილი საზოგადოების ისტორიიდან („ძველი ქვის ხანის ადამიანები და მათი ცხოვრება“, „Памятники прошлого“, „მიიმუნიდან ადამიანები“, „ადამიანის წარმოშობა“, „ადამიანის უახლოესი წინაპრები“, „პირველყოფილი ჯოგი“, „ქვის ხანის ადამიანები, სინანთროპი და ჰაიდელბერგელი, ნეანდერტალელი, ზედაპალეოლითელი“ „მიკლუხო-მაკლაი და ქვის ხანის ადამიანები“ და სხვ.).

იმევე მიზანს ემსახურებოდა დიდი სამამულო ომის წლებში გ. ნიორაძის მიერ ქართულ და რუსულ ენებზე წაკითხული და გამოკვეყნებული რასისტული თეორიების უსაფუძვლობის მამხილებელი საჯარო ლექციები.

გ. ნიორაძის მეცნიერული დამსახურების, მისი მრავალრიცხოვანი გამოკვლევების სრული დახასიათება, ცხადია, აქ შეუძლებელია. ზემოაღნიშნული ზოგი ასპექტი ქართული საბჭოთა არქეოლოგიის ჩასახვა-განვითარების დიდი გზისა, გვიჩვენებს სპეციალური პროფესიული განათლების მქონე პირველი ქართველი არქეოლოგის მეცნიერულად შთამბეჭდავ სახეს, მის დიდ სახელს და განუშვორე-

ბელ როლს ქართველთმცოდნეობის ამ ფრიად მნიშვნელოვანი დარგის წარმოქმნა-დაწინაურებაში.

დიდი ამაგი დასდო გ. ნიორაძემ ქართულ საბჭოთა ისტორიულ მეცნიერებას არქეოლოგთა კადრების მომზადების მხრივაც. 20-იანი წლების შუახანებიდან გამოზრდილ ყველა ქართველ არქეოლოგს მიუღია მეცნიერული წრთობა გ. ნიორაძესთან ან იმ სამეცნიერო კერებში, სადაც იგი წარმართავდა არქეოლოგიურ კვლევადიებას.

გ. ნიორაძის დიდი მეცნიერული ღვაწლი ღირსეულად დაფასდა: 1944 წელს მას მიენიჭა მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის საპატიო წოდება, ხოლო 1946 წელს იგი აირჩიეს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტად.

1951 წლის 10 დეკემბერს შეწყდა მეცნიერის სიცოცხლე.

კომუნისტი მეცნიერის, დიდებული მამულიშვილისა და საყვარელი მოძღვრის, ქართული საბჭოთა არქეოლოგიის ფუძემდებლის შარავანდედით მოსილი შვეიდა გიორგი ყაფლანის ძე ნიორაძის სახელი ქართულ ისტორიოგრაფიაში. ამის კიდევ ერთი მკაფიო მაჩვენებელი იყო გიორგი ნიორაძის დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო-საზეიმო ღღეები 1986 წლის ოქტომბერ-დეკემბერში რომ გაიმართა თბილისსა, ქუთაისსა და მეცნიერის მშობლიურ სოფელში.

ანდრია აფაქიძე



## ГЕОРГИЙ НИОРАДЗЕ

(КРАТКИЙ ОБЗОР НАУЧНОЙ И ОБЩЕСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ)

Известный советский ученый и общественный деятель, основоположник новой грузинской археологии член-корреспондент Академии наук Грузинской ССР заслуженный деятель науки доктор исторических наук профессор Георгий Капланович Ниорадзе — первый грузинский профессиональный археолог был исследователем с широким образованием, чье научное наследие заслуживает особого внимания. Чем больше проходит времени, тем яснее становится многогранная деятельность ученого, основное направление его исследований, в частности чрезвычайный интерес к проблематике археологии, антропологии и этнологии.

Г. К. Ниорадзе родился 30 ноября (12 декабря) 1886 года в селе Шроша (бывший Шорапанский уезд), в семье крестьянина. Отец, Каплан Леванович Ниорадзе, был хорошим, трудолюбивым хозяином; мать, Анастасия Павловна Гвелесиани, добрая, внимательная женщина, отдававшая много ласки и тепла своей семье.

Начальное образование маленький Георгий получил в Двухгодичном нормальном училище.

Революция 1905 года застала его в Зестафони, где он принимал непосредственное участие в революционном движении: распространял нелегальную литературу, принимал активное участие в подготовке восстания. Во время судебного разбирательства дел реакционеров в зестафонском театре, Г. К. Ниорадзе выступил против помещика-чиновника Себикверадзе, уличая его в провокации. После того, как Алиханов-Аварский сжег Зестафони и реакция восторжествовала, Г. К. Ниорадзе был вынужден оставить Зестафони и перебраться в Тбилиси. 20-летний юноша продолжает учиться в Тбилисском учительском институте, который заканчивает в 1910 году. Одновременно он преподает в Воскресной школе. В этот период Г. К. Ниорадзе сблизился с рабочими кружками, вел среди них пропагандистско-просветительную работу. Как видно, революционная деятельность молодого интеллигента не осталась незамеченной царской охранкой, по указанию которой тбилисская жандармерия еще в 1909 году произвела тщательный

обыск на квартире Г. К. Ниорадзе, где и нашла литературу против царизма, в результате чего он был арестован.

Г. К. Ниорадзе с осени 1910 года до весны 1917 года работал педагогом в Кутанси. В то время он часто посещал тамошний народный университет, где параллельно с официальной педагогической деятельностью читал т. н. народные лекции, преподавал на вечерних курсах, предназначенных для взрослых. В пользу бедных учеников он провел лекций в Кутаисе, Батуме, Поты, Чиатурах и других городах Грузии. В то время Г. К. Ниорадзе читал также лекции на курсах по переподготовке учителей Кутаисского и Батумского районов. С большой ответственностью и вниманием относился он к делу просвещения грузинской молодежи. Г. К. Ниорадзе сдержал слово, которое он произнес в 1912 году на прощальном митинге Якоба Гогешашвили в г. Тифлисе на Верийском спуске (Сб. «В память Якоба Гогешашвили», 1913, с. 282). Примечательно, что в марте 1916 года в газете «Самшобло» («Родина») была напечатана публикация о прочитанных Георгием Ниорадзе лекциях в благотворительных целях. 29 марта того же года газета «Самшобло» извещала: «... в пятницу в 12 часов дня 25 марта в Кутаисе в городском театре был проведен юбилейный праздник, посвященный 30-летию деятельности известного детского писателя Шио Мгвимели. Первым к юбиляру с трогательными душевными словами обратился Георгий Ниорадзе...» Произнесенное им слово было опубликовано в газете «Самшобло» 27 марта 1916 года.

6 февраля 1915 года в газете «Самшобло» Георгий Ниорадзе публикует большую статью, в которой были отражены мысли и горечь всего грузинского народа, вызванные безмерной утратой — кончиной Акакия Церетели. Прощальное слово «Тайновидец народа», которое Георгий Ниорадзе произнес в Шоропани у гроба Акакия, печатается в газете «Самшобло» 21 февраля 1915 года.

С 1903 года в газетах «Иверия», «Эри», «Колхида», «Кутаисские вести» и др. Г. Ниорадзе публикует статьи и заметки разного характера под псевдонимами: «Шрошли Гого», Г. «Дзирулспирели», «Нора». Заслуживают внимания опубликованные в 1912—1915 годах в Тифлисе и Кутаисе в журналах и газетах его статьи и очерки: «Якоб Гогешашвили», «Педагогические идеалы Якоба Гогешашвили», «Ян Гус», «Эстетическое и воспитательное значение поэзии Акакия Церетели», «Педагогические письма», «Шио Мгвимели» и др., в которых освещалась творческая деятельность многих выдающихся грузинских, русских и зарубежных писателей и деятелей педагогики.

В 1917 году Георгий Ниорадзе становится студентом естественного отделения физико-математического факультета Московского университета по специальности антропология. Почти на протяжении всей гражданской войны, когда молодая Советская Россия переживала острый кризис в педагогах, Георгий Ниорадзе параллельно с учебой в университете работает преподавателем в Московской 113-й трудовой школе. В 1918 году городской Совет рабочих депутатов г. Москвы внес его имя в список лучших преподавателей города.

В Москве Г. К. Ниорадзе был активным членом грузинского научного общества. В кабинете истории Грузии Тбилисского государственного университета хранится поздравительное письмо, подписанное председателем грузинского научного общества Г. Гамбарашвили и его секретарем Г. Ниорадзе, которое 7 июля 1918 года Московское грузинское научное общество послало на имя основателей Тбилисского университета.

В 1919 году Грузинское научное общество в Московском университете устроило вечер, посвященный памяти Акакия Церетели, на котором в первый раз на грузинском языке вступительное слово об Акакии и лекцию «Происхождение человека и его предки» прочитал Георгий Ниорадзе.

В 1921 году, по предложению известного революционера Мухоморова, Георгий Ниорадзе в Москве организовал Грузинскую новую светскую колонию грузинской молодежи, составил устав для этой колонии и время от времени читал там лекции.

В формировании научного мышления Г. Ниорадзе большую роль сыграли известные профессора В. В. Бунак и Д. М. Анучин. Так, в 1919 году Георгий Ниорадзе под руководством В. В. Бунака провел антропологические исследования московских школьников и представителей некоторых слоев городского населения, а в 1920—1922 годах под руководством профессоров Д. М. Анучина и Б. Жукова — археологические раскопки в окрестностях города Москвы, что, вероятно, сыграло определенную роль в становлении Г. Ниорадзе как археолога.

В 1921 году Георгий Ниорадзе окончил Московский университет. Показав великолепные знания по всем предметам, которые ему пришлось сдавать, а также за дипломную работу он получает высшую оценку. Его оставляют в университете при кафедре антропологии для подготовки к профессорской деятельности.

В 1922 году Георгий Ниорадзе научный сотрудник Тбилисского университета. В том же году он избирается членом Московского общества любителей природы.

В 1922 году Георгий Ниорадзе уедет в научную командировку в Германию, где продолжает свои занятия сначала в

Берлинском университете под руководством проф. Феликса фон Лушана, а после его смерти, с мая 1924 года, — в Гамбургском университете под руководством известного профессора Тиле-ниуса.

В Германии Георгий Ниорадзе слушал лекции и специальные курсы известных немецких ученых профессоров: Фриден-таля, Равитца, Сессойра, Шмидта, Рехе, Данцеля, Гюриха, Деихнера, Ломана и др. Научное направление Гамбургской школы, которое известно под названием «культурная антропология» (этнография, археология, антропология), как видно, и определило дальнейшую деятельность Георгия Ниорадзе.

В 1923 году, во время пребывания в Германии, Георгий Ниорадзе избирается действительным членом Берлинского общества антропологии, этнографии и преистории, в работе которого он активно участвовал и после возвращения на родину. В том же году Георгий Ниорадзе принял участие в Международном антропологическом конгрессе в Тюбингене, где прочел доклад: „Russische Anthropologie und ihre Entwicklung“ („Антропология России и ее развитие“, см. *Tagungsberichte der Deutschen Anthropologischen Gesellschaft*, s. 14. 1926).

Этот факт свидетельствует о его признании видными учеными Советской России Д. М. Анучиным, В. В. Бунаком и др. вполне подготовленным специалистом. На этом же конгрессе Георгий Ниорадзе сделал и второй доклад о названии кавказской расы. О Тюбингенском конгрессе Г. Ниорадзе в письме от 15 августа 1923 года на имя проф. Иванэ Александровича Джавахишвили писал: «Председатель конгресса Вирхов выступил по поводу моего доклада, произнес большую речь, объявил благодарность мне и выразил желание иметь тесную связь с немецкими учеными и работать вместе с ними».

В 1923 году Георгий Ниорадзе по случаю смерти своего учителя проф. Д. М. Анучина пишет статью: „Anutschins Leben und Wirken“ („Жизнь и деятельность Анучина“), которая была напечатана в журнале „Zeitschrift für Ethnologie“ („Журнал по этнологии“). Этим благодарный ученик в какой-то мере отдал дань своему учителю.

В 1923 году Георгий Ниорадзе в Берлине публикует монографию—„Die Berg-Ossen und ihr Land“ („Горные осетины и их страна“).

В Германии Г. Ниорадзе систематически работает также в музеях Берлина и Гамбурга, принимает участие в археологических раскопках под руководством профессора Макса Шмидта.

В 1924 году Г. Ниорадзе в Гамбургском университете успешно сдал докторские экзамены и защитил диссертацию на тему: „Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern“ („Шама-

низм у народов Сибири»), которая в следующем году была напечатана отдельной книгой в г. Штутгарте. В документе, выданном в 1924 году философским факультетом Гамбургского университета Георгию Ниорадзе, было написано:

«В период ректорства доктора юриспруденции и общественно-политической науки, ординарного, общественного профессора правосудия Рудольфа Лауна и в период деканства доктора философии ординарного, общественного профессора культуры и истории Индии Вальтера Шубринга философским Факультетом

грузинскому господину Георгию Ниорадзе

1 ноября 1924 года, защитившему свой весьма похвальный труд «Шаманизм у народов Сибири», дается свидетельство, утверждающее о превосходном научном таланте и образовании, и присваивается звание

доктора Ф И Л О С О Ф И И,

в подтверждение чего выдан этот документ с печатью факультета и подписанный деканом.

Гамбург, 15 ноября, 1924 год

Декан Шубринг».

Пребывание Г. Ниорадзе в Германии было не только периодом глубокого освоения науки. Это были годы жестокой нужды и мучительных страданий, о чем свидетельствуют письма, хранящиеся в архиве И. А. Джавахишвили (Институт рукописей им. К. С. Кекелидзе АН Грузинской ССР, ф. № 2095—2097, 2100—2104), которые Георгий Ниорадзе систематически присылал ему из Германии. Из писем последних лет становится ясным, что Г. Ниорадзе, несмотря на большое желание, за неимением средств не мог вернуться на родину. И. А. Джавахишвили оказывает большую помощь Г. К. Ниорадзе. При содействии Музей Грузии посылает ему определенную сумму для возвращения на родину. В 1925 году 7 мая И. А. Джавахишвили пишет Г. К. Ниорадзе: «Чем скорее Вы вернетесь на родину, тем лучше для нас».

«Глубокоуважаемый Иван Александрович! — пишет Георгий Ниорадзе в письме от 14 мая 1925 года (ф. № 2103) на имя И. А. Джавахишвили из Берлина. — Вчера, 13 мая, благодаря Вашим стараниям, получил 150 (сто пятьдесят) долларов, высланных мне Музеем Грузии, за что безмерно Вам благодарен. Отмечу только, что добрые дела, которые глубоко и навеки остаются в моем сердце, удваивают энергию, вселяют надежду и прибавляют мне силы для светлого труда на благо нашей родины.

Имея возможность возвратиться на родину, непременно в конце этого месяца выеду из Берлина в Грузию. Надеюсь, к

этому времени получить и свою книгу (сегодня получил от издательства ответ на мое письмо, откуда видно, что дело скоро должно окончиться). Желаю Вам счастливой жизни и всего хорошего.

Георгий Ниорадзе».

Вскоре после этого, летом 1925 года, Георгий Ниорадзе возвращается в Грузию. Начинается новый этап его деятельности.

Георгий Ниорадзе начал археологические исследования в Грузии в то время, когда, по словам И. А. Джавахишвили, «у нас не имелось учреждения, которому можно было бы поручить постоянное, методически правильное археологическое изучение памятников Грузии. Не было и исследователя, который занялся бы целью специально и глубоко изучить те многочисленные археологические факты и памятники, которые в результате раскопок и коллекционирования в большом количестве и разнообразии были собраны в музеях Грузии и соседних республиках». То есть археологии, как науки, имеющей свои собственные методы, в Грузии не существовало, когда Георгий Ниорадзе, окончивший Московский и Гамбургский университеты, ученик выдающихся ученых Д. М. Анучина, Ф. Лушана и Тилениуса, вернулся из Германии на родину и в 1925 году по представлению и ходатайству И. А. Джавахишвили был избран заведующим Отдела археологии и этнографии Государственного музея Грузии. Рекомендация И. А. Джавахишвили кончалась следующими словами: «Знающий и осведомленный в музейной технике, энергичный человек он может принести большую пользу для науки».

И. А. Джавахишвили открыл дорогу для деятельности доктора Гамбургского университета Георгия Каплановича Ниорадзе в археологии Грузии. Надежды И. А. Джавахишвили сполна оправдались. Георгий Ниорадзе внес бесценный вклад в грузинскую науку. Его стараниями грузинская археология достигла больших высот.

Параллельно с широко развернутым археологическим исследованием в Государственном музее Грузии Георгий Ниорадзе с 1926 года начал педагогическую работу в Тбилисском государственном университете. С того времени он находился в рядах профессуры старшего поколения, работавшей под руководством И. А. Джавахишвили. В том же году Тбилисский университет командировал Г. К. Ниорадзе в Керчь на Археологическую конференцию, где он прочел доклад «Археологические раскопки в Грузии».

В 1932 году он был приглашен на II международную конференцию по изучению четвертичного периода Европы, где прочел доклад на тему «Палеолит Грузии».

В 1933 году Георгию Каплановичу Ниорадзе было присвоено

но звание профессора. Он был первым грузинским профессором-археологом. В университете Георгии Ниорадзе воспитывал археологов узкой специальности, призванных заменить «любителей археологии», среди которых было немало иностранцев, не знавших грузинского языка, жизни грузинского народа, прошлого Грузии.

В 1934 году Г. К. Ниорадзе основал в Тбилисском университете кафедру археологии, которой заведовал до конца своих дней.

В 1940 году Георгий Ниорадзе вступил в ряды ВКП(б). В 1935—1939 гг. он избирается депутатом и председателем культурной комиссии Орджоникидзевского райсовета г. Тбилиси. В этот период он числится также внештатным лектором Тбилисского комитета партии.

В 1935 году Георгию Ниорадзе была присвоена ученая степень доктора исторических наук. В том же году квалификационной комиссией Наркомпроса Грузинской ССР он был утвержден доктором археологии и назначен директором Научно-исследовательского института археологии Грузии. С 1936 года, когда этот институт был слит с Институтом языка, истории и материальной культуры им. Н. Марра Грузинского филиала Академии наук СССР, Георгий Ниорадзе руководил в нем сектором археологии, антропологии и этнографии. А позже, в Институт истории, — отделом археологии.

С 1943 года он является членом ученого совета и руководителем аспирантов по археологии в Институте истории Академии наук Грузинской ССР.

Так была заложена основа грузинской советской археологии, важной отрасли исторической науки — грузиноведения, делу становления и развития которой четверть века служил ее основоположник профессор Георгий Капланович Ниорадзе — с 1925 года по 10 декабря 1951 года.

На первой же ступени основания новой, советской археологии начали вырисовываться три значительных направления развития этой отрасли исторической науки: полевые археологические исследования (археологические раскопки и разведки), научно-лабораторный анализ (публикации найденного материала), воспитание молодых кадров археологов.

Образцовые археологические раскопки, произведенные Г. К. Ниорадзе, исследования, написанные с большой научной эрудицией и глубоким знанием материалов; заключения, сделанные на основании всестороннего анализа изучаемых памятников, принесли их автору широкую известность не только в нашей стране, но и за границей.

Археологические исследования Г. Ниорадзе охватывают памятники большого хронологического диапазона — от пещерных стоянок каменного века до феодальной эпохи. Его этноло-

го-антропологические изыскания посвящены вопросам быта, религии, культа и истории грузинских, кавказских и сибирских народностей. Для методов научных исследований Г. К. Ниорадзе характерно широкое привлечение этнологических и антропологических данных при изучении археологических материалов. Так, например, в его трудах «Горные осетины и их страна», «Погребение и культ мертвого у хевсур», «Могильник Карснисхеви», «Земоавчальское погребение», «Клад Квемо Саспрети», «Раскопки Алазанской долины», «Археологические раскопки в Колхиде», «Археологические разведки в ущелье р. Куры», «Дманский некрополь и некоторые его особенности», «Человек каменной эпохи в пещере Сакажна» и др. не трудно проследить многосторонний анализ археологических фактов, их интерпретацию в свете достижений антропологических и этнолого-этнографических наблюдений.

Антропологические исследования Георгия Ниорадзе касались всех основных сфер этой науки: антропогенеза, этнической антропологии, морфологии и палеоантропологии. Этнографический материал являлся фоном и реальной опорой его археологических исследований, средством получения и проверки заключений. Поэтому, естественно, первыми основательными изысканиями Г. К. Ниорадзе были именно этнографические. Еще в Германии он опубликовал докторскую работу: „Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern“ („Шаманизм у народов Сибири“, 1925), „Die Berg—Ossen und ihr Land“ („Горные осетины и их страна“, 1923), а затем „Beagräbnis und Totenkultus bei den Chewssuren“ („Погребение и культ мертвого у хевсур“, 1935).

Труду «Шаманизм у народов Сибири» высокую оценку дали профессоры Тилениус, Маннгоф, Шмидт, Поппе, Ниеувенгуйс, Гамбрух, Ниппген, Христиан, Елеонская и др., в рецензиях, опубликованных ими в русских, французских и немецких научных журналах. «Книга Георгия Ниорадзе заполнила значительный недостаток в этнологической литературе, — пишет профессор Берлинского университета Макс Шмидт. — Благодаря своим богатым знаниям он смог исполнить трудную работу, а также широко объяснить многосторонние, связанные с темой этнологические и психологические проблемы, в связи с чем обратил на себя заслуженное внимание». Книга «Шаманизм у народов Сибири» нашла свое отражение в „Reallexikon der Vorgeschichte“ и „Мифах народов мира“, где указывается о ней как о важнейшем источнике для исследования проблемы.

Интересным образцом комплексного привлечения археологии, этнографии и фольклора представляется также труд Георгия Ниорадзе «Железная обувь культового назначения». Спе-



циалисты следующего поколения, которые исследуют вопросы религии, мифоса, космогонии, символики и т. д., как бы стали последователями Г. К. Ниорадзе, создавшего научную традицию комплексного осмысления археологических и этнографических материалов и наблюдений.

Как убедительно подтверждают новые археологические открытия и исследования, Георгий Ниорадзе был вполне прав, заметив первым своеобразие позднего палеолита Южного Кавказа, и в частности Грузии. Им было отмечено, что верхний палеолит Кавказа в целом и его отдельные ступени не повторяют европейский классический палеолит: например, ориньяк Закавказья не повторяет французский классический, нет поселений т. н. селетских, солотрейских и мадленских классических культур. Прав был Георгий Ниорадзе, усматривая много общего между разновидностью кремневых орудий труда и техникой их изготовления. Им было также установлено, что обнаруженные палеолитические жилища характеризуются региональными особенностями, не исключая, однако, контактов или же родства с европейскими, африкано-средиземноморскими и ближневосточными (Сирия, Ирак) синхронными культурами. Научное обоснование этой линии развития в кавказской археологии связано с именем Георгия Каплановича Ниорадзе.

В результате раскопки исследований памятников каменного века, начатых Г. Ниорадзе, стало возможным установить периодизацию палеолита Кавказа, изучить виды и типы поселений. Это: большие провинции для раннего палеолита, более компактные поселения по ущельям или же «деревням» для позднего палеолита, что и сохранило свое существование на протяжении почти всей истории Грузии.

С точки зрения истории культуры принципиально новым является обнаружение Г. К. Ниорадзе наконечника стрелы в верхнем палеолите и высказанное им по этому поводу соображение об использовании стрелы уже в эту эпоху, а не начиная с мезолита, как это считалось ранее. Эта находка относится к числу тех археологических фактов, которые с успехом используются при исследовании истории важнейших проблем общечеловеческой цивилизации.

Успешное исследование древнейшего периода цивилизации оказалось обусловленным чрезвычайной заинтересованностью ученого памятниками древнекаменного века, раскопками пещерных стоянок, основу которых он заложил в 1926—1929 годах, раскопав пещерную стоянку Девисхвтели в Хандебис Кдде, близ станции Лаше (Харагоульский район).

Георгий Ниорадзе первым смог обнаружить в большом количестве палеолитический материал и на основании глубокого научного анализа опубликовал монографию о существовании на территории Грузии человека каменной эпохи.

Книга «Палеолитический человек в Девисхврели», вышедшая в 1933 году, являлась первой монографией о палеолите всего Кавказа. В этой книге Георгий Ниорадзе смог научно обосновать существование на территории Грузии человека древнекаменного века. Убедительно была пересмотрена весьма распространенная и, можно сказать, принятая точка зрения, что Кавказ, в том числе и Грузия, до бронзового периода представлял безлюдный, ненаселенный край.

Книга вызвала большой интерес. О ней писали как в нашей, так и зарубежной археологической литературе.

В 1932 году Георгий Ниорадзе ознакомил с результатами исследования пещеры Девисхврели участников II Международной конференции Ассоциации по изучению четвертичного периода Европы (АИЧПЕ), проходившей в Ленинграде. Позднее, в 1936—1937 годах, Георгий Ниорадзе раскопал пещеру Сакажиа, которой посвятил монографию «Человек каменного века в пещере Сакажиа» (1953 г.). Эти два памятника — Девисхврели и Сакажиа, — исследованные Г. К. Ниорадзе, внесены в учебники по истории высших и средних школ.

Применение обнаруженных во время раскопок памятников древнекаменного века Грузии палеоботанических и палеозоологических остатков для установления видов четвертичной флоры и фауны также связано с именем Георгия Ниорадзе. Он является основоположником применения успехов естественных научных дисциплин в палеолитоведении, да и во всей археологии Грузии.

Большое значение имели исследования Г. К. Ниорадзе для истории Мцхета — древней столицы Картли.

Раскопками, начатыми им в Карснисхеви, была заложена основа советского этапа археологического исследования «Великой Мцхета». Этим раскопкам, связанным со строительством Земоавчальской гидроэлектростанции (ЗАГЭС), была посвящена работа Г. К. Ниорадзе «Погребение Карснисхеви» (1926 г.). Затем Георгий Капланович раскопал погребения позднеантичного периода в Цицамури, погребение в Земо Авчала и руководил группой, созданной в ИИМК им. Н. Марра для археологического изучения Мцхета в 1937 году. Летом 1938 года возобновленными раскопками в западной части Мцхета, Армазисхеви, вместе с С. Н. Джанашиа, руководил и Георгий Ниорадзе. С этого же года Г. К. Ниорадзе был членом экспертной комиссии, созданной для руководства-консультации Мцхетской археологической экспедицией, в состав которой входили: И. А. Джавахишвили (председатель), С. Н. Джанашиа, Н. А. Бердзенишвили, Г. Н. Чубинашвили, Ш. Я. Амиранашвили. Среди трудов, посвященных «Великой Мцхета», заслуженным интересом пользуется работа Г. К. Ниорадзе «Земоавчальская могила», опубликованная в 1931 году. Она обратила на себя внима-

ние новым подходом к вопросам истории страны. Научный анализ образцово раскопанного погребения дал основания Г. К. Ниорадзе утверждать, что Самтаврские и Земоавчальские археологические памятники, находящиеся по обоим берегам реки Арагви, принадлежат одному и тому же народу, одновременны и относятся к одной культуре.

В результате всестороннего изучения археологических памятников, их сопоставления были существенно пересмотрены и опровергнуты ошибочные предположения об устройстве погребальных сооружений и о способах погребения на михетской земле. Опровергая довольно распространенные с 70-х годов XIX века «теории» Фр. Байерна, Георгий Ниорадзе противопоставил современную научную методику полевых исследований и анализа артефактов кладонискательской работе некоторых любителей кавказской археологии. В связи с этим небезынтересно вспомнить, что в рецензии на работу «Земоавчальская могила» немецкий ученый проф. Х. Финдайзен отмечал: «В лице Георгия Ниорадзе грузинская наука имеет блестящего исследователя в области этнографии и преистории». Рецензент настоятельно предлагал перевести книгу Г. К. Ниорадзе на иностранный язык.

Георгий Ниорадзе впервые и не без основания попытался доказать местное происхождение и развитие т. н. тупоконечного меча, найденного им в Земо Авчала, и аналогов, известных из других областей Восточной Грузии, характерных для позднебронзовой культуры края, которая, как известно, развивалась не без влияния ранних культур Малой Азии и стран Эгейского моря. В связи с рассмотрением этой проблемы автору пришлось коснуться и хронологического определения начальной ступени зарождения железной металлургии в Грузии и на Кавказе.

Георгий Ниорадзе оказался в принципе прав, предполагая начало обработки железа в Грузии с XIV—XIII вв. до н. э.

Дальнейшие раскопки, доставившие новые, очень богатые и обильные материалы, подтвердили эти соображения, и сейчас ни у кого не вызывает сомнения начало железного века в Грузии и на Кавказе со столь раннего времени. Вызывает интерес и профессиональнее осмысление Г. К. Ниорадзе вопросов социальной истории. В частности, характеризуя Земоавчальскую могилу, он отмечал, что 3400—3300 лет назад здесь уже создавались условия для развития торговли и классовой дифференциации общества. Итак, по находкам Георгия Ниорадзе, со столь раннего периода намечаются зачатки т. н. раннеклассовых отношений в Грузии.

В монографии «Раскопки в Алазанской долине» Георгием Ниорадзе опубликованы результаты археологических исследований в Архилос-Кало, где были обнаружены до того неиз-

вестные погребальные комплексы типа комплексов из Ялойлу-Тапа в соседнем Азербайджане. Поддержку находит заключение автора, что основные типы керамики Алазанской долины состоят в близком родстве с керамикой Передней Азии и местностями, лежащими в восточной части Средиземного моря. По предположению автора, указанная археологическая культура проникла в Алазанскую долину из Передней Азии через Муганскую и Мильскую степи, а народы, имевшие эту керамику, имели сношения и связи с населением Передней Азии, в частности с Малой Азией. Г. К. Ниорадзе и в этих случаях археологическими источниками поддерживает точку зрения выдающихся представителей грузинской историографии — Иванэ Джавахишвили и Симона Джанашиа. Характерно, что близость элементов культур и материальные памятники развивавшихся контактов Георгий Ниорадзе не считал исключительно и только лишь результатом миграций народов или их материальной культуры. После опубликования книги «Раскопки в Алазанской долине» известный советский исследователь кавказской цивилизации, лауреат Ленинской премии Е. Крупнов писал Г. Ниорадзе: «Ялойлу-Тапинский комплекс интересовал многих археологов, но только вам удалось полностью обработать имеющийся материал и ввести его в научный обиход археологов. Ваша книга встречена здесь очень тепло. До сих пор Ялойлу-Тапинская керамика отсутствовала в общих курсах археологии. По мнению товарищей, преподающих в вузах Москвы, после вашей книги этот недостаток должен быть устранен и новая культура Закавказья должна быть введена в общий университетский курс археологии».

Широкие отклики получили и другие публикации Георгия Ниорадзе, в частности: «Могильник Карснисхеви», «Земоавчальская могила», „Der Verwahrfund von Kvemo-Sasirethi“ („Квемо Сасиретский клад», опубликованный в Финляндии), «Могильник «стеклянного» завода», «Древний каменный век на Кавказе», «Вторичное погребение», «Археологические раскопки в Колхиде», «Дманисский некрополь и некоторые его особенности», «Археологические памятники в Квишари», «Железная обувь каужного назначения». «Люди каменного века в пещере Сакажна» и др. Позже акад. И. И. Мещанинов скажет: «Научные труды Г. К. Ниорадзе вошли в научный обиход как у нас во всем Союзе, так и за границей».

Известный лексикограф профессор Брокгауз научные материалы, относящиеся к Кавказу, для своего издания просил у Г. К. Ниорадзе, свидетельством чего являются письма Брокгауза, хранящиеся в личном архиве грузинского ученого.

Естественно, что новая грузинская археология нуждалась в грузинской археологической терминологии. И в этой области пионером был Георгий Ниорадзе, и сейчас спустя шестьдесят лет, очевидно огромное значение его терминологических изысканий для становления новой грузинской советской археологии. Последователем Георгия Ниорадзе стал его ученик известный археолог Г. А. Ломтатидзе, существенно обогативший археологическую науку своими терминологическими исследованиями. Результатом такого рода работ является и «Русско-грузинский археологический словарь» — первая и единственная такого рода публикация, изданная в 1980 году Тбилиским государственным университетом под редакцией ученика Г. К. Ниорадзе — А. М. Апакидзе.

Основному направлению грузинской советской археологии служила и весьма плодотворная деятельность Георгия Ниорадзе в музеях. Будучи в Германии, наряду с учебой в университетах, Георгий Ниорадзе практически осваивал в Берлинском и Гамбургском музеях народоведческий метод по составлению каталогов и выставочных работ, что отмечено было в его характеристике, выданной директором Берлинского музея профессором университета известным ученым Максом Шмидтом. Это обстоятельство особо подчеркнул и Иванэ Джавахишвили, когда в 1925 году в рекомендательном письме, написанном на имя ученого совета Музея Грузии, считал желательным на должность заведующего Отделом археологии и этнографии музея выбрать незадолго до этого вернувшегося из-за границы доктора Георгия Каплановича Ниорадзе. Работы над новой экспозицией развернулись успешно и уже в 1934 году под руководством Г. Ниорадзе в музее была организована первая археологическая выставка «Доклассовое общество в Грузии», свидетельствующая о том, что ее организаторы (в первую очередь, естественно, сам Г. К. Ниорадзе и приглашенные им крупнейшие специалисты Б. А. Куфтин, И. Шарлеман, Ватагин, Д. Н. Цицишвили) совершенно по-новому, с марксистских позиций стали исследовать и показывать на примерах памятников археологии разные этапы истории и жизнь народов Кавказа. Именно этой выставкой была заложена основа широкой экспозиционной работы в музее Грузии.

Для распространения знаний в кругу учащихся и в широких массах трудящихся служили научно-популярные очерки Г. Ниорадзе по истории первобытного общества («Люди древнекаменной эпохи и их жизнь», «Памятники прошлого», «От обезьяны к человеку», «Происхождение человека», «Ближайшие предки человека», «Первобытное стадо», «Люди каменного периода — Синантроп, Гайдельбергский, Неандерталец», «Верхнепалеолитический человек», «Миклухо Маклай и люди каменного века» и др.).

Той же цели служили публичные лекции, прочитанные и опубликованные Г. Ниорадзе в годы Великой Отечественной войны, обличавшие беспочвенность расистских теорий.

Естественно, что полная характеристика научных заслуг многочисленных исследований Г. К. Ниорадзе в этой короткой публикации невозможна. Вышеприведенные, на наш взгляд, основные аспекты большого пути зачатков и развития грузинской советской археологии характеризуют научный образ первого грузинского профессионального ученого-археолога, его большие заслуги и неповторимую роль в деле создания и развития весьма значительной отрасли грузинской историографии — археологии Советской Грузии.

Большие заслуги Георгия Ниорадзе перед советской грузинской исторической наукой и в деле подготовки кадров археологов. Каждый грузинский археолог, начиная со второй половины 20-х годов, является воспитанником или самого Г. К. Ниорадзе или же тех научных учреждений, где археологические исследования возглавлял Георгий Ниорадзе.

Научные заслуги грузинского ученого были оценены по достоинству: в 1944 году ему было присвоено почетное звание заслуженного деятеля науки, а в 1946 году он был избран членом-корреспондентом Академии наук Грузинской ССР.

10 декабря 1951 года прервалась жизнь большого ученого.

Коммунист и ученый, достойный сын своего народа, любимый наставник, основоположник грузинской советской археологии — так вошло имя Георгия Каплановича Ниорадзе в грузинскую историографию. Ярким свидетельством этого были торжественные юбилейные дни в октябре-декабре 1986 года в честь 100-летия Георгия Ниорадзе, проведенные в городах Тбилиси и Кутаиси, а также в родном селе ученого.

А. М. Апакидзе

## GIORGI K. NIORADZE

(A SHORT REVIEW OF HIS SCIENTIFIC AND PUBLIC ACTIVITIES)

Professor Giorgi K. Nioradze—a noted scholar and public figure, the founder of new Georgian archaeology, full-member of the GSSR Academy of Sciences, Honoured Scientist, Doctor of historical sciences, and the first Georgian professional archaeologist—was a broadly educated investigator whose scientific legacy deserves special attention. With the passage of time the scientist's mansided activity and the main direction of his investigations become clearer, in particular: his great interest in problems of archaeology, anthropology and ethnology.

Nioradze was born on 30 November (12 December) 1886, in the village of Shrosha (formerly Shorapani district), into a peasant's family. His father—Qaplan L. Nioradze was a thrifty and industrious farmer, his mother—Anastasia Gvelesiani was a kind woman who bestowed much care and warmth to her family.

Little Giorgi received his primary education at a „two-year normal school“.

During the 1905 revolution Nioradze was in Zestaponi where he took a direct part in the revolutionary movement: he distributed illegal literature, and took an active part in the preparation of the uprising. At the trial of the reactionaries at the Zestaponi theatre, Nioradze spoke against a landowner-bureaucrat Sebiskveradze, exposing him as a provocateur. After Alikhanov-Avasky fired Zestaponi and the reaction triumphed, Nioradze was compelled to leave Zestaponi for Tbilisi. The 20-year old youth continued his studies at the Tbilisi Teachers' College, graduating from it in 1910. At the same time he taught at a „Sunday school“. In that period Nioradze became close with workers' groups, carrying on propagandistic and enlightening work among them. The revolutionary activity of the young intellectual did not remain unnoticed by the tsarist-Okhranka; on its order, in 1909, Tbilisi gendarmery carefully search

ed Nioradze's flat, found some literature against tsarism; as a result he was arrested.

From the autumn of 1910 till the spring of 1917 Nioradze worked as a teacher in Kutaisi. He often visited the local people's University where -- along with the official educational activities -- he systematically delivered so-called „popular lectures“, and taught at the evening courses for adults. He delivered many lectures in benefit of poor pupils in Kutaisi, Batumi, Poti, Chiatura, and other Georgian towns. At that time Nioradze also gave lectures at the refresher courses for the teachers of Kutaisi and Batumi districts. He approached the education of the Georgian youth with great responsibility and attention. Nioradze was true to the promise he gave in his oration at the funeral of Iakob Gogebashvili in 1912 at the Vere slope in Tbilisi. (Collection: „In Memory of Iakob Gogebashvili“, 1913, p. 282). It is interesting to note that in 1916 the newspaper „Samshoblo“ („Motherland“) (March) announced that Nioradze had given lectures for a charitable purpose. In the same year, March 29, the „Samshoblo“ wrote: „March 25, on Friday, 12 a. m. in the Kutaisi town theatre, a celebration devoted to the 30th anniversary of the work of the well-known children's writer Shio Mghvimeli took place. Giorgi Nioradze was the first to address him with moving, cordial words...“ Nioradze's speech was published in the „Samshoblo“, March 27, 1916.

On February 6, 1915 Nioradze published a long article in the „Samshoblo“, reflecting the thoughts and grief of the entire Georgian people caused by an irreparable loss—the death of Akaki Tsereteli. The funereal oration entitled „A Confidant of the People“, delivered by Nioradze in Shchapani at Akaki's burial, was published on February 21, 1915.

From 1903, Nioradze published articles and notes in the newspapers „Iveria“, „Eri“, „Kolkhida“, „Kutaisis ambebi“, and others under the pen-names: „Shrosheli“, „Dzirulispireli“, „Niora“. His articles and essays, published in magazines and newspapers in 1912-1913 in Tbilisi and Kutaisi, are note worthy: „Iakob Gogebashvili“, „The Pedagogical Ideals of Iakob Gogebashvili“, „Jan Hus“, „Aesthetic and Educational Significance of Akaki Tsereteli's Poetry“, „Pedagogical Letters“, Shio Mghvimeli“, etc., reflecting the creative activities of many outstanding Georgian, Russian and foreign writers and specialists on pedagogics.



In 1917 Nioradze entered the department of natural sciences, physico-mathematical faculty at Moscow University, specializing in anthropology. Almost throughout the period of the civil war, when the young Soviet Russia was experiencing a severe shortage of teachers, along with his studies at the University, Nioradze served as a teacher at the Moscow N113 Soviet workers school. In 1918 the Moscow City Soviet of Workers' Deputies entered his name in the list of the best teachers of the city.

In 1921, at the suggestion of the well-known revolutionary Mikha Tskhakaia, Nioradze organized „A Georgian New Soviet Colony“ of Georgian youth in Moscow; he drew up the regulations of the colony and from time to time delivered lectures for the Georgian youth. A letter of congratulation, written in Nioradze's hand on July 7, 1918 and sent by the Moscow Georgian Scientific Society, to the founders of Tbilisi University, is preserved in the Study of Georgian History, at Tbilisi State University. The letter is signed by the chairman of the Georgian Scientific Society G. Ghambarashvili and his secretary G. Nioradze.

In 1919, when the Georgian Scientific Society organized at Moscow University a party dedicated to the memory of Akaki Tsereteli, the opening address on Akaki and a lecture on „The Origin of Man and his Ancestors“ were delivered in Georgian for the first time by Nioradze.

The well-known Professors V. V. Bunak and D. M. Anuchin played an outstanding role in the formation of Nioradze's scientific thinking. In 1919, under the guidance of V. V. Bunak, Nioradze made an anthropological study of Moscow pupils and representatives of some other sections of the population; in 1920-1922, under the guidance of Professors D. M. Anuchin and B. Zhukov, he conducted excavations in the environs of Moscow, which probably played a definite role in the formation of Nioradze as an archaeologist.

In 1921 Nioradze graduated from Moscow University. Having received excellent marks at all the examinations of the university subjects and for the diploma paper, he was left at the chair of anthropology of the University to prepare for professorship.

In 1922 Nioradze was appointed a research worker of Tbilisi University. In the same year he was elected member of the Moscow Society of Nature-lovers.

In 1922 Nioradze went to Germany on a professional business trip where he continued his studies—first at Berlin University under the direction of Prof. Felix von Luschan, and after his death, from May 1924, at Hamburg University under the guidance of the well-known Professor Tilenius.

In Germany Nioradze attended lectures and special courses of well-known German scholars, Professors: Friedenthal, Rawitz, Dessoir, Schmidt, Reche, Danzel, Gürich, Deuchner, Lohmann and others.

Evidently, the scientific trend of the Hamburg school known under the name of „Cultural Anthropology“, (ethnography, archaeology, anthropology) determined the further basic line of Nioradze's work.

In 1923, while in Germany, Nioradze was elected a full-member of the Berlin Society of Anthropology, Ethnography and Prehistory, in the work of which he took an active part on returning home. In the same year Nioradze took part in the International Anmethnological Congress in Tübingen where he presented a paper on „Russische Anthropologie und ihre Entwicklung“ (see: Tagungsberichte der Deutschen Anthropologischen Gesellschaft, S. 14, 1926).

This attests to the fact that outstanding specialists of Soviet Russia of that period (D. M. Anuchin, V. V. Bunak, and others) considered Nioradze a fully qualified specialist. At the same congress Nioradze read another paper on the designation „Caucasian race“. In his letter of August 15, 1923 to Prof. Ivane A. Javakhsishvili Nioradze wrote about the Tübingen congress: „...the Chairman of the Congress Virchow spoke at length about my paper, thanked me, and expressed his desire for us to establish close links with German scientists, collaborating with them.“

In 1923, in connection with the death of his teacher, Prof. D. M. Anuchin, Nioradze devoted an article to him: „Anutschins Leben und Wirken“ which was published in the same year in the journal „Zeitschrift für Ethnologie“. In it the grateful pupil paid a measure of tribute to his teacher.

In 1923 Nioradze published a monograph in Berlin on the mountain Ossets and their country—„Die Berg Ossen und ihr Land“. In Germany Nioradze systematically worked also in Berlin and Hamburg museums, and took part in excavations under the guidance of Prof. Max Schmidt.

In 1924 Nioradze successfully passed his doctoral examinations at Hamburg University and defended his thesis on „Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern“. In the following year it was published as a separate book in Stuttgart. The document given to Nioradze in 1924 by the philosophy faculty of Hamburg University states:

Unter dem Rektorat von Rudolf Laun, Doktor der Rechts und Staatswissenschaften, ordentlichem öffentlichem Professor der Rechte, und während des Dekanats von Walther Schubring, Doktor der Philosophie, ordentlichem öffentlichem Professor für Kultur und Geschichte Indiens, hat die Philosophische Fakultät Herrn Georg Nioradze aus Georgien, nachdem er durch seine sehr lobenswerthe Schrift „Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern“ und eine am 1 November 1924 bestandene Prüfung den Nachweis guter wissenschaftlicher Befähigung und Bildung erbracht hat, die Würde als Doktor der Philosophie verliehen. Zum Zeugnis dessen ist diese Urkunde ausgestellt, mit dem Siegel der Fakultät versehen und vom Dekan unterzeichnet worden. Hamburg, den 15. November 1924. Der Dekan Schubring.

The years Nioradze spent in Germany were not only years of gaining a deep insight into his subject, but all full of want and hardship. This is evidenced by letters systematically sent by Nioradze from Germany and now preserved in I. A. Javakhishvili's archive (K. S. Kekelidze Institute of Manuscripts, Acad. Sci. GSSR, fonds № 2095—2097, 2100—2104). It is clear from Nioradze's last letters from Germany that despite his great desire to return home he could not because of lack of money. Javakhishvili assisted him greatly. Thanks to his efforts Museum of Georgia sent Nioradze the sum of money needed for his return journey. On May 7, 1925 Javakhishvili wrote to Nioradze: the sooner you return home the better it will be for us“.

„Dear Ivane Alexandrovich, Nioradze writes in his letter of May 14, 1925 from Berlin (fond № 2103) addressed to Javakhishvili, yesterday, on May 13, thanks to your efforts I received 150 (one hundred and fifty) dollars, sent to me by the Museum of Georgia, for which I am greatly obliged to you. I shall note only that this kindness—which I remember forever—doubles my energy, gives me hope and fresh vigour to work for the benefit and bright future of my country.

Now that I have an opportunity to return home I shall by all means leave for Georgia at the end of this month. I hope to have

received my book by that time (today I've received an answer to my letter from the publisher from which it is clear that the book will soon come out).

With best wishes of happiness and prosperity to you.  
Giorgi Nioradze“.

Soon after—in the summer of 1925 — Nioradze returned to Georgia to embark on a new stage of activity.

Nioradze began his archaeological investigations in Georgia when, in Javakhishvili's words: „we had no institution which could charge with permanent, methodologically correct archaeological investigation of Georgia's old relics and monuments. Neither was there a researcher who would have set himself the task of conducting a special in-depth study of the numerous archaeological facts and relics that have accumulated in large number and variety as a result of excavations and collecting in the museums of Georgia and the neighbouring republics“. Thus, archaeology as an independent study with its own method did not exist in Georgia at the time when Nioradze, a graduate of Moscow and Hamburg universities and a pupil of the outstanding scholars D. M. Anuchin, F. Luschan, and Tilenius, returned home from Germany and, in 1925, was elected—on Javakhishvili's recommendation—as head of the archaeology and ethnography department of the State Museum of Georgia. Nioradze's character reference given by Javakhishvili ended in the following words: „an erudite, competent in museum matters an energetic man who can be of great benefit to science“.

Thus, Javakhishvili paved the way for the activities of Nioradze—an archaeologist, doctor of Hamburg University—in the field of Georgian archaeology. Javakhishvili's hopes came true. Nioradze did indeed contribute much to Georgian science and scholarship. Thanks to his efforts Georgian archaeology made considerable strides. Together with extensive archaeological studies at the State Museum of Georgia, from 1926 Nioradze embarked on educational work at Tbilisi State University. From that time he took his place among the professors of the older generation working under Javakhishvili's guidance. In the same year Tbilisi University sent Nioradze to the archaeological conference at Kerch, where he presented his paper: „Archaeological Excavations in Georgia“.

In 1932 he was invited to the 2nd international conference on the study of Quaternary period of Europe where he read a paper, entitled: „The Palaeolith of Georgia“.

In 1933 the title of professor was conferred on him; thereby he became the first georgian professor-archaeologist. At the University Nioradze trained archaeologists of particular speciality who were to replace „amateurs of archaeology“ among whom there were many foreigners who did not know Georgian, the life of the Georgian people and the Georgian past.

In 1934, Nioradze founded a chair of archaeology at Tbilisi University, which he head to the end of his life.

In 1940 Nioradze joined the CPSU(B). In 1935-39 he was a deputy and chairman of the commission for cultural and education work of the Orjonikidze District Soviet in Tbilisi. At that time Nioradze was also a part-time staff lecturer of the Tbilisi Party Committee.

In 1935 the degree of doctor of historical sciences was conferred on Nioradze. In the same year his degree of Doctor of archaeology was endorsed and he appointed Director of the Scientific-research Institute of Archaeology of Georgia by the board of experts of the GSSRRepublican People's Committee for Education. From 1936, when this Institute was incorporated into the N. Marr Institute of Language, History and Material Culture of the Georgian branch of the USSR Academy of Sciences, Nioradze headed the department of archaeology and ethnography. Later—at the Institute of History—he headed the department of archaeology.

From 1943 he was member of the Academic Council and supervisor post-graduate in archaeology at the Institute of History of the GSSR Academy of Sciences.

Thus was the foundation of Georgian Soviet archaeology — a major branch of the historical science of Georgian studies—laid, its founder, Prof. Nioradze, serving the cause of its development and formation for 25 years—from 1925 to 10 December, 1951.

At the first stage of foundation of new Soviet archaeology three major lines of development of this branch of historical science began to take shape: (a) field archaeological investigations (archaeological excavations and explorations), (b) scientific-laboratory analysis and publication of the material discovered, and (c) training of young specialists in archaeology.

Exemplary archaeological excavations carried out by Nioradze, studies, showing his great erudition and profound knowledge of material, conclusions drawn on the basis of detailed analysis of the relics under investigation earned Nioradze wide acknowledgment both in the USSR and abroad.

Nioradze's archaeological studies cover relics of a wide chronological range—from cave sites of the Stone Age up to the age of feudalism. His ethnological and anthropological researches are devoted to problems of the life, religion, cult and history of Georgian, Caucasian and Siberian nationalities. In studying archaeological materials Nioradze widely drew on ethnological and anthropological data; thus, e. g. it is not difficult to find versatile analysis of archaeological data, their interpretation in the light of the achievements of anthropological and ethnologico-ethnographical observations: „Mountain Ossets and their Land“, „The Burial and Cult of the Deceased in Khevsureti“, „The Karsniskhevi Burial Ground“, „The Zemo-Avchala Burial“, „The Kvemo-Sasireti Hoard“, „Excavations of the Alazani Valley“, „Archaeological Excavations in Kolkheti“, „Archaeological Explorations in the r. Mtkvari Valley“, „The Dmanisi Necropolis and Some of its Peculiarities“, „A Stone Age Man in the Sakazhia Cave“.

Nioradze's anthropological investigations dealt with all the main spheres of this science: anthropogenesis, ethnic-anthropology, morphology and paleoanthropology. Ethnographical material formed the background and basis for his archaeological investigations—a means of drawing conclusions and their verification. Hence, Nioradze's first thorough studies were naturally in ethnography.

Already in Germany Nioradze published his doctoral thesis: „Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern“, (1925), „Die Berg Ossen und ihr Land“ (1923), and later, „Begräbnis und Totenkultus bei den Chewssuren“ (1935).

The study „Shamanism Among the Siberian Peoples“ was highly appreciated by Professors Tilenius, Meinhof, Schmidt, Poppe, Nieuwenhuis, Hambruch, Nippen, Christian, Eleonskaya, and others in the reviews published by them in Russian, French and German scientific journals. „... Durch das Buch „Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern“ (Verlag Strecker und Schröder in Stuttgart 1925) von Dr. Georg Nioradze ist eine wichtige Lücke in der ethnologischen Literatur ausgefüllt worden“, wrote Max Schmidt, Pro-

fessor of Berlin University, „Auf Grund seiner reichen Kenntnis der einschlägigen russischen Literatur war es Herrn Dr. Nioradze möglich, seiner schwierigen Aufgabe in anerkanntester Weise gerecht zu werden und die Lösung der zahlreichen ethnologischen und psychologischen Probleme, die sich aus der Bearbeitung des Themas ergaben, in weitem Maß zu fördern“, His book „Shamanism Among the Siberian Peoples“ was referred to in the „Reallexikon der Vorgeschichte“ and in the „Mify narodov mira“ as a major source for the study of this problem.

Nioradze's work „Iron Footwear for Cult Purposes“ appears to be an interesting example of a complex use of archaeology, ethnography and folklore. Specialists of the next generation, studying the problems of religion, mythology, cosmogony, symbolism, etc. became Nioradze's followers, as it were, for he had created a scientific tradition of complex interpretation of archaeological and ethnographical materials and observations.

As convincingly proved by new archaeological discoveries and investigations, Nioradze was absolutely right when he first noticed the Late Palaeolithic of the Southern Caucasus, and Georgia particular. It was noted by him that the Upper Palaeolithic of the Caucasus as a whole and its separate stages do not replicate the European classical palaeolith: e. g. the Aurignac of the Transcaucasus is not like its French classical counterpart; there are no settlements of the so called Szeletien, La Madeleine and Solutré classical cultures. Nioradze was right in seeing many similar features between the variety of flint tools and the technique of making them. He also ascertained that the palaeolithic dwellings discovered were characterised by regional specificities, not excluding, however, contacts or affinity with European, Afro-Mediterranean and Middle Eastern (Syria, Iraq) synchronous cultures. The scientific substantiation of this line of development in Caucasian archaeology is linked with the name of Nioradze.

As a result of excavations and studies of Stone relics, begun by Nioradze, it became possible to divide the Palaeolithic of the Caucasus into periods, and to study the kinds and types of settlements. These are vast provinces for the Early Palaeolithic, more compact settlements scattered in gorges or „villages“ for the Late Palaeolithic, persisting almost throughout the entire history of Georgia.

From the point of view of the history of culture Nioradze's discovery of an arrowhead in the Upper Palaeolithic and his view on the use of arrows already in that period rather than from the Mesolithic, as believed earlier, constituted an essentially new development. This find belongs to those archaeological facts that are successfully used in the study of the history of major problems of human civilization.

Successful investigation of the earliest period of human civilization was made possible by the scientist's keen interest in the relics of the Stone Age, excavations of cave sites which he had initiated in 1926-1929 by excavating the Devishkvreli cave site in Khandebis Klde near the Lashe station (Kharagouli district).

Nioradze was the first to discover a large quantity of palaeolithic material and on the basis of a detailed scientific analysis he published a monograph on the existence of Stone Age man on the territory of Georgia.

The book „Palaeolithic man in Devishkvreli“, published in 1933 was the first monograph on the Palaeolithic of the whole Caucasus. In this study, Nioradze scientifically substantiated the existence of an Old Stone Age man on the territory of Georgia. The widespread —one may say, accepted—viewpoint according to which the Caucasus, including Georgia, was an uninhabited area up to the Bronze Age was thus convincingly revised.

The book evoked considerable interest, being widely commented both in Soviet and foreign archaeological literature.

In 1932 Nioradze presented the results of his investigation of Cave Devishkvreli to the participants of the 2nd International Conference of the Association for the Study of the Quaternary Periods of Europe (ASQPE) in Leningrad. Later, in 1936-37, Nioradze conducted excavations in Sakazhia cave, which is described in his monograph „Stone Age Man in Sakazhia Cave (1953)“. These two monuments—Devishkvreli and Sakazhia—studied by Nioradze, have entered history textbooks for secondary and higher schools.

The use of paleobotanical and paleozoological remains found during the excavations of the old stone Age relics of Georgia in determining the species of Quaternary flora and fauna is also linked with Nioradze's name. He was the first to use the achievements of natural sciences in Palaeolithic studies and, for that matter, the entire archaeology of Georgia.



Nioradze's studies were of major significance for the history of Mtskheta—ancient capital of Kartli.

The excavations, started by him in Karsnis-Khevi, laid the ground for the Soviet period of the archaeological study of „Greater Mtskheta“. Nioradze's work—„The Karsnis-Khevi Burial“ (1926)—is devoted to these excavations connected with the construction of Zemo-Avchala Hydroelectric Power Station. Later Nioradze excavated burials of the late Classical period in Tsitsamuri, a burial in Zemo-Avchala, and headed a group of scholars, organized at the N. Marr Institute of Language, History and Material Culture for the archaeological study of Mtskheta in 1937. In the summer of 1938, together with S. N. Janashia, Nioradze directed resumed excavations at Armazis-Khevi, in the western part of Mtskheta. Among Nioradze's works devoted to „Greater Mtskheta“, his „The Zemo-Avchala Grave“ published in 1931, enjoys deserved interest. It drew attention by its new approach to the problems of the country's history. Scientific analysis of the burial, excavated in an exemplary manner gave Nioradze ground to assert that the Samtavro and Zemo-Avchala archaeological monuments, found on both banks of the river Aragvi, belonged to the same people, are synchronous, and refer to a single culture. From the same year, Nioradze was a member of a commission of experts set up to direct and consult the Mtskheta archaeological expedition, consisting of I. A. Javakhishvili (chairman), S. N. Ganashia, N. A. Berdzenishvili, G. K. Nioradze, G. Chubinashvili, Sh. I. Amiranashvili, D. Lomadze.

As a result of detailed study and comparison of archaeological monuments erroneous assumptions on the arrangement of burials and burial customs in Mtskheta were substantially revised and rejected. Refuting Fr. Bayern's „theories“, prevalent since the 1870 s, Nioradze set modern scientific methods of field investigations and analysis of archaeological facts against the treasure seeking activities of some amateurs of Caucasian archaeology. In this connection it is worth recalling Prof. Ch. Findeisen's words in his review on Nioradze's study „The Zemo-Avchala Grave“: „... In the person of Giorgi Nioradze Georgian science has a brilliant researcher in the field of ethnography and prehistory“. The reviewer called for the book to be translated into a foreign language.

Nioradze was the first to attempt—and not without ground to demonstrate the local provenance and development of the so-called „blunt-pointed sword“, found by him in Zemo-Avchala and analogues.

known from other areas of Eastern Georgia, characteristic of the Late Bronze Age culture of the region, which is known to have developed not without the influence of the earlier cultures of Asia Minor and the Aegean Sea countries.

While studying this problem the researcher had also to touch upon the chronological determination of the initial stage of the origin of iron metallurgy in Georgia and in the Caucasus.

Nioradze's assumption concerning the beginning of iron working in Georgia from the 14th-13th cent. B. C. proved to be basically correct. Further excavations which brought to light new, very rich and abundant material confirmed these assumptions, and now no one doubts the commencement of the Iron Age in Georgia and in the Caucasus from such an early period. Nioradze's professional conceptualization of the problems of social history is also interesting. In particular, in describing the Zemo-Avchala burial, he noted that 3400-3300 years ago conditions were in the making here for the development of trade and division of society into classes. Thus, according to Nioradze's finds the origins of early class relations in Georgia date back to that early period.

In his monograph „Excavations in the Alazani Valley“ Nioradze presents the results of archaeological studies in Arkhilos Kalo, where hitherto unknown burial complexes of Yaloilu-Tepe type in neighbouring Azerbaijan were found. The author's conclusion that the main types of pottery in the Alazani Valley are closely related to the ceramics of the Near East and Eastern Mediterranean areas, finds all-round support. According to the author's assumption, the indicated archaeological culture penetrated into the Alazani Valley from the Near East via the Mughani and Mil steppes, and the peoples in possession of this pottery had relations with the population of the Near East, in particular Asia Minor.

In these cases, too, Nioradze supports—with the help of archaeological sources—the viewpoint of Ivane Javakhishvili and Simon Janashia, outstanding representatives of Georgian historiography. It is significant that Nioradze did not consider the closeness of the elements of cultures and material relics of developing contacts as being exclusively the result of the migrations of peoples and [their material culture. Following the publication of the „Excavations in the Alazani Valley“, E. Krupnov, a well-known Soviet explorer of Caucasian civilization and Lenin Prize Winner, wrote to Nioradze: „... The

Yaloilu-Tepe complex has interested many archaeologists, but only you have succeeded treating the whole material and introducing it to archaeologists. Your book has been received very warmly here. Until now the Yaloilu-Tepe pottery was not to be found in the general archaeology courses. According to the comrades teaching at Moscow's higher educational Institutions, with the publication of your book this flaw should be removed and the new culture of the Transcaucasus should be introduced into the general university courses of archaeology“.

Nioradze's other publications also found a broad response, in particular, „The Karsnis-Khevi Burial Ground“, „The Zemo-Avchala Grave“, „Der Verwahrfund von Kvemo-Sasirethi“ (published in Finland). „The „Glass“-Works Burial Ground“, „The Old Stone Age in the Caucasus“, „A Second Burial“, „Archaeological Excavations in Kolkheti“, „The Dmanisi Necropolis and its Peculiarities“, „Archaeological Relics in Kvishari“, „Iron Footwear for Cult Purposes“ „People of the Stone Age in Sakaghia Cave“, etc. Later Acad. I. I. Meshchaninov wrote: „... Nioradze's studies have entered scientific use both in the Soviet Union and abroad“.

Prof. Brockhaus, the well-known lexicographer, asked Nioradze for the scientific material on the Caucasus for his edition, as is testified by Brockhaus's letters, preserved in the Georgian scientist's private archive.

The new Georgian archaeology naturally required Georgian archaeological terminology. Nioradze was a pioneer in this field too, and today—60 years later—the great significance of the scholar's terminological research for the establishment of new Soviet Georgian archaeology is evident. G. A. Lomtadze, a well-known archaeologist and follower of Nioradze, enriched the archaeological science with his own terminological research. The „Russian-Georgian Archaeological Dictionary“, published in 1980 by Tbilisi State University under the editorship of A. M. Apakidze, Nioradze's pupil, is the result of such work being the first and only publication of this kind in Georgia.

Nioradze's fruitful museum work also contributed to the development of the main line of Georgian Soviet archaeology. While in Germany, along with receiving education at universities, Nioradze practically studied methods of compiling catalogues and exhibitions at Berlin and Hamburg ethnological museums, which is mentioned

in the reference given to Nioradze by the well-known scholar, Professor Max Schmidt—director of the Berlin Museum. This fact was specially stressed by Ivane Javakhishvili in 1925, when he in his letter of recommendation, sent to the scientific council of the Museum of Georgia, deemed it advisable to select Nioradze—who had recently returned from abroad as head of the Museum's department of archaeology and ethnography. Work on the new exhibition proceeded well, and already in 1934 the first archaeological exhibition was organized under Nioradze's guidance at the Museum: „Pre-class Society in Georgia“. This exhibition showed that its organizers (in the first place, naturally, Nioradze himself and such major specialists invited by him as B. A. Kufin, I. Sharleman, Valagin, D. N. Tsi-tshvili) studied—on the basis of archaeological monuments—the various stages of the history and life of the Caucasian peoples from an entirely new, Marxist position, drawing on archaeological relics for illustration. It was this exhibition that laid the foundation of the extensive exhibition work at the Museum of Georgia.

Nioradze's popular-scientific essays on the history of the primitive society („People of the Old Stone Age and their Life“, „Relics of the Past“, „From Ape to Man“, „The Origin of Man“, „Man's Closest Ancestors“, „The Primitive Herd“, „People of the Stone Age—the Sinanthropus, the Heidelberg Man, the Neanderthal Man“, „The Upper Paleolithic Man“, „Miklukho Maklai and the Stone Age People“, etc.) helped to spread knowledge among the schoolchildren and the working people.

The public lectures—delivered and published by him during the Great patriotic War—in which he exposed the groundlessness of the racist theories, served the same purpose.

It is naturally impossible to give a complete characterization of Nioradze's scientific and scholarly contribution in this brief review.

The above-described main aspects of the inception and development of Soviet Georgian archaeology characterize the scientific image of the first Georgian professional archaeologist and his outstanding contribution and unique role in creating and developing a very significant field of Georgian historiography—the archaeology of Soviet Georgia.

Nioradze's services to the Soviet Georgian historical science is also outstanding, namely in training specialists in archaeology, beginning with the second half of the 1920s every Georgian archaeologist

was either Nioradze's pupil or was trained at the institutions headed by him.

The scientific services of the Georgian scientist were duly appreciated: in 1944 he was awarded the title of Honoured Scientist, and in 1946 he was elected corresponding-member of the USSR Academy of Sciences.

Nioradze died on December, 10, 1951. A communist and scientist, worthy son of his people, a teacher loved by his pupils, founder of Georgian Soviet archaeology—this is how his name entered Georgian historiography.

This was graphically illustrated by the centenary celebrations of his birth held in October-December of 1986, in the cities of Tbilisi and Kutaisi as well as in his native village.

A. M. Apakidze

ბიორგბი ნიორაძის ცხომვებისა და მოღვაწეობის ძირითადი  
თარიღები

- 1886 წ. 30 ნოემბერს (12 დეკემბერი) დაიბადა სოფ. შროშაში (ზესტაფონის რ-ნი).
- 1894 წ. შევიდა ზესტაფონის ორკლასიან ნორმალურ სასწავლებელში, სადაც მიიღო პირველდაწყებითი განათლება.
- 1896 წ. შევიდა ყვირილის საეკლესიო-სამრევლო სკოლაში.
- 1905 წ. მონაწილეობას ღებულობდა ზესტაფონში რევოლუციურ მოძრაობაში, ავრცელებდა არალეგალურ ლიტერატურას, აქტიურ მონაწილეობას ღებულობდა გაფიცვების მოწყობაში, გამოდიოდა რევოლუციონერთა გასამართლების მომწყობთა წინააღმდეგ.
- 1906—1910 წწ. სწავლობდა თბილისის სამასწავლებლო ინსტიტუტში, ასწავლიდა მუშებისათვის მოწყობილ „საკვირაო სკოლაში“.
- 1909 წ. თბილისის უანდარმერიაშ დააპატიმრა მუშებში პროპაგანდისტულ-საგანმანათლებლო მუშაობისა და რევოლუციური ლიტერატურის შენახვისათვის.
- 1910 წ. დაამთავრა თბილისის სამასწავლებლო ინსტიტუტი.
- 1910—1917 წწ. მუშაობდა მასწავლებლად ქუთაისის უმაღლეს პირველდაწყებით სასწავლებელში. კითხულობდა ლექციებს ქუთაისის სახალხო უნივერსიტეტში. დასავლეთ საქართველოს სხვადასხვა ქალაქებში ღარიბი მოწაფეების სასარგებლოდ, ასწავლიდა მუშებისათვის მოწყობილ საღამოს კურსებზე.
- 1916 წ. უკითხავდა ლექციებს ქუთაისისა და ბათუმის რაიონებიდან გადასამზადებლად მოვლინებულ მასწავლებლებს.
- 1917 წ. ჩაირიცხა მოსკოვის უნივერსიტეტის ფიზიკა-მათემატიკის ფაკულტეტზე, საბუნებისმეტყველო განყოფილების ანთროპოლოგიის სპეციალობაზე.
- 1917—1919 წწ. მუშაობდა მასწავლებლად ქ. მოსკოვის 113-ე შრომის სკოლაში.
- 1919 წ. პროფ. ვ. ბუნაკთან ერთად აწარმოებდა ქ. მოსკოვის მოსწავლეებისა და ქალაქის მოსახლეობის ზოგიერთი სხვა ფენის წარმომადგენელთა ანთროპოლოგიურ გამოკვლევას.
- 1919—1921 წ. მუშაობდა ანთროპოლოგად ქ. მოსკოვის ფიზიკური კულტურის ანთროპოლოგიურ ინსტიტუტში.

- 1920—1922 წწ. პროფ. დ. ანუჩინის ხელმძღვანელობით აწარმოებდა არქეოლოგიურ გათხრებს ქ. მოსკოვის შემოგარენში.
- 1921 წ. მიხა ცხაკაიასთან ერთად მოსკოვში დააარსა „ქართველების ახალი საბჭოთა კოლონია“ და შეადგინა მისი წესდება.
- 1921 წ. დაამთავრა მოსკოვის უნივერსიტეტი და დატოვეს ანთროპოლოგიის კათედრაზე საპროფესოროდ მოსამზადებლად.
- 1922 წ. აირჩიეს ქ. მოსკოვის საბუნებისმეტყველო საზოგადოების წევრად.  
— თბილისის უნივერსიტეტის მეცნიერი მუშაკაა.
- 1922—1925 წწ. სწავლობდა ბერლინისა და ჰამბურგის უნივერსიტეტებში, მუშაობდა არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის მუზეუმებში, მონაწილეობდა არქეოლოგიურ გათხრებში.
- 1923 წ. მონაწილეობა მიიღო ტიუბინგენში ანთროპოლოგთა მსოფლიო კონგრესის მუშაობაში.  
— აირჩიეს ანთროპოლოგიის, ეთნოლოგიისა და წინარეისტორიის ბერლინის საზოგადოების ნამდვილ წევრად.
- 1924 წ. წარმატებით ჩააბარა სადოქტორო გამოცდები ჰამბურგში და დაიცვა დისერტაცია.
- 1925 წ. დაბრუნდა თბილისში და აკად. ივ. ჯავახიშვილის რეკომენდაციითა და შუამდგომლობით დაინიშნა საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის განყოფილების გამგედ.
- 1925—1926 წწ. არქეოლოგიურ სამუშაოებს აწარმოებდა კარსნის ხევში, წიწამურში.
- 1926 წ. ქ. ქერჩში გამართულ არქეოლოგთა მე-5 კონფერენციის მონაწილეა.
- 1926—1930 წწ. თბილისის უნივერსიტეტის ლექტორია. კითხულობს ჯერ პრეისტორიის და შემდეგ წინარეკლასობრივი საზოგადოების ისტორიაში ლექციებს.  
— იკვლევდა დევისხვრელის მღვიმე-საცხოვრისს.
- 1927 წ. აწარმოებდა ზემოაქვალის სამარის არქეოლოგიურ კვლევადიებას.
- 1930 წ. კვლევადიებას აწარმოებდა დიდუბის არქეოლოგიურ ძეგლებზე.
- 1930—1933 წწ. თბილისის უნივერსიტეტის დოცენტია.
- 1931—1932 წწ. იკვლევდა ქვემო სასიჩრეთის განძს.
- 1932 წ. მონაწილეობდა ევროპის მეოთხეული პერიოდის შემსწავლელ II საერთაშორისო კონფერენციის მუშაობაში (ქ. ლენინგრადი).
- 1933 წ. აირჩიეს თბილისის უნივერსიტეტის პროფესორად.

- 1984 წ. საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში აწყობს პირველ მეცნიერულ არქეოლოგიურ გაბოფენას „წინაკლასობრივი საზოგადოება საქართველოში“.
- 1934 წლიდან გარდაცვალებამდე განაგებდა თბილისის უნივერსიტეტში მის მიერ დაარსებულ მატერიალური კულტურის ისტორიის (შემდეგში არქეოლოგიის) კათედრას.
- 1935 წ. მიენიჭა ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი დისერტაციის დაუცველად.  
— საქართველოს სსრ განსახკომის რესპუბლიკური საკვალთმცოდნეო კომისიის მიერ დამტკიცებული იყო არქეოლოგიის დოქტორად.
- 1935—1938 წწ. საქართველოს არქეოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორია.
- 1935—1938 წწ. ქ. თბილისის ორჯონიკიძის რაისაბქოს დეპუტატი და კულტკომისიის თავმჯდომარეა.
- 1936 წ. დაინიშნა სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის საქართველოს ფილიალის აკად. ნ. მარის სახ. ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის ანთროპოლოგიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის სექტორის გამგედ.
- 1936—1937 წწ. არქეოლოგიურ გათხრებს აწარმოებდა საკაუიას მღვიმეში.
- 1937 წ. არქეოლოგიურ გათხრებს აწარმოებდა ალაზნის ველზე, სადაც გამოვლინდა „იალოილუ-თაფას“ კულტურა.  
— გათხრები ჩაატარა დმანისის ნეკროპოლზე.  
— ხელმძღვანელობდა მცხეთის არქეოლოგიური შესწავლისათვის შექმნილ ჯგუფს.
- 1938 წ. ს. ჯანაშიასთან ერთად საერთო ხელმძღვანელობას უწევდა გათხრებს მცხეთაში.
- 1938—1940 წწ. მცხეთის არქეოლოგიური ექსპედიციის ხელმძღვანელობა-კონსულტაციისათვის შექმნილ სწავლულ ექსპერტთა კომისიის წევრია.
- 1940 წ. მიიღეს სკკპ(ბ) რიგებში. ირიცხება თბილისის კომიტეტის შტატგარეშე ლექტორად.  
— არქეოლოგიურ გათხრებს აწარმოებდა კოლხეთის დაბლობზე.
- 1941 წ. ანთროპოლოგიური საზოგადოების პრეზიდიუმისა და მხარეთმცოდნეობის ცენტრალური ბიუროს წევრია.  
— სადაზვერვო-არქეოლოგიურ სამუშაოებს ატარებს მესხეთში, მტკვრის ხეობაში, ბორჯომსა და ახალციხეს შორის.
- 1943—1951 წწ. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ისტო-



რის ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს წევრი და ასპირანტუ-  
ბის ხელმძღვანელია არქეოლოგიაში.

1944 წ. მიღწევა საქართველოს სსრ მეცნიერების დამსახურებული მო-  
ღვაწის საპატიო წოდება.

1945 წ. ნავთლულში მიაკვლია ლადო კეცხოველის საფლავს და ან-  
თროპოლოგიურად შეისწავლა მისი ძვლოვანი ნაშთები.

— დაჯილდოვდა მედლით „კავკასიის დაცვისათვის“.

1946 წ. დაჯილდოვდა მედლით „მამაცური შრომისათვის 1941—  
1945 წწ. დიდ სამამულო ომში“.

— აირჩიეს საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-  
კორესპონდენტად.

— არქეოლოგიურ კვლევა-ძიებას აწარმოებს სოფ. ქვიშარში.

1947 წ. იკვლევდა წითელწყაროს არქეოლოგიურ ძეგლებს.

1949—1951 წწ. არქეოლოგიურ გათხრებს აწარმოებდა სამგორის  
ყორღანზე.

1951 წ. 10 დეკემბერს გარდაიცვალა.

## ОСНОВНЫЕ ДАТЫ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ Г. К. НИОРАДЗЕ

- 1886 г. 30 ноября (12 декабря) родился в сел. Шроша (Зестафонского района).
- 1894 г. Поступил в Зестафонское двухклассное нормальное училище, где получил первоначальное образование.
- 1895 г. Поступил в Квирильскую церковно-приходскую школу.
- 1905 г. Принимал участие в революционном движении в Зестафони (распространял нелегальную литературу, принимал активное участие в забастовках, выступал против противников революции).
- 1906—1910 гг. Учился в Тбилисском институте.
- 1909 г. Тбилисская жандармерия арестовала его за пропагандистскую и просветительную работу среди рабочих, а также за хранение революционной литературы.
- 1910 г. Окончил Тбилисский учительский институт.
- 1910—1917 гг. Работал учителем Кутаисского высшего начального училища. Читал лекции в Кутаисском народном университете, а также в пользу бедных учеников в разных городах Западной Грузии. Преподавал на вечерних курсах для рабочих.
- 1916 г. Читал лекции на курсах по переподготовке учителей Кутаисского и Батумского районов.
- 1917 г. Был зачислен студентом в Московский университет на физико-математический факультет Естественного отделения по специальности антропология.
- 1917—1919 гг. Работал учителем в 113-ой трудовой школе г. Москвы.
- 1919 г. Совместно с проф. В. В. Бунаком произвел антропологические исследования школьников и рабочих г. Москвы.
- 1919—1921 гг. Работал антропологом в Институте физической культуры г. Москвы.
- 1920—1922 гг. Под руководством проф. Д. Н. Анучина производил археологические раскопки в окрестностях г. Москвы.
- 1921 г. По предложению Миха Цхакая в Москве организовал «Грузинскую Советскую Колонию» и написал устав для этой колонии. Окончил Московский университет и был утвержден в университете научным работником при кафедре антропологии и оставлен для подготовки к профессорской деятельности.

- 1922 г. Был избран членом Общества Естествознания г. Москвы.  
— Научный работник Тбилисского университета.
- 1922—1925 гг. Учился в Берлинском и Гамбургском университетах, в Германии работал в археологических и этнографических музеях, принимал участие в археологических раскопках.
- 1923 г. Принял участие в работе антропологического конгресса в г. Тюбингене. — Был принят действительным членом «Берлинского общества антропологии, этнологии и пренсторий».
- 1924 г. Успешно сдал докторские экзамены в Гамбурге и защитил диссертацию.
- 1925 г. Вернулся в Тбилиси и по рекомендации и ходатайству акад. И. А. Джавахишвили был избран заведующим Отделом археологии и этнографии Государственного Музея Грузии.
- 1925—1926 гг. Проводил археологические исследования в Карснис-Хевн.
- 1926 г. Участник V археологической конференции г. Керчь.
- 1926—1930 гг. Лектор Тбилисского университета, читает лекции по пренстории, а потом по истории доклассного общества. — Исследовал пещерную стоянку Девис-Харели.
- 1927 г. Исследовал Земо-Авачальскую могилу.
- 1930 г. Проводил археологические работы в Дидубе.
- 1930—1933 гг. Доцент Тбилисского Государственного университета.
- 1931—1932 гг. Исследовал клад Квемо-Сасирети.
- 1932 г. Был приглашен на II Международную конференцию по изучению четвертичного периода Европы, в г. Ленинграде.
- 1933 г. Присвоено звание профессора.
- 1934 г. Организует выставку в Государственном музее Грузии «Доклассовое общество в Грузии» — первую научную археологическую выставку.
- с 1934 г. До последних дней жизни заведывал им же организованной кафедрой истории материнской культуры (в дальнейшем кафедра археологии) Тбилисского государственного университета.
- 1935 г. Без защиты диссертации присуждается ученая степень доктора исторических наук. — Республиканской квалификационной комиссией Наркомпроса Грузинской ССР был утвержден доктором археологии.
- 1935—1936 гг. Директор Института археологии Грузии.
- 1935—1939 гг. Избран депутатом и председателем культкомиссии Орджоникидзеевского райсовета г. Тбилиси.
- 1936 г. Назначен заведующим сектором антропологии, археоло-

тии и этнографии Института языка, истории и материальной культуры им. акад. Н. Я. Марра Грузинского филиала АН СССР.

- 1936—1937 гг. Произвел археологические исследования в пещере Сакажна.
- 1937 г. Произвел археологические раскопки в Алазанской долине, где была обнаружена культуры «Ялойлу-Тапа».  
— Руководил группой, созданной для археологического изучения Мцхеты.  
— Произвел раскопки на Дманисском некрополе.
- 1938 г. Вместе с С. Н. Джанашиа осуществлял общее руководство раскопками во Мцхета и вел систематическое наблюдение за ними.
- 1938—1940 гг. Член комиссии ученых экспертов для постоянной консультации — руководство Мцхетской археологической экспедиции.
- 1940 г. Принят в члены КПСС, зачисляется штатным лектором Тбилисского комитета.  
— Произвел разведочно-археологические раскопки в Колхидской низменности.
- 1941 г. Произвел разведочно-археологические работы в Мескети, в ущелье р. Куры, между Боржоми и Ахалцихе.  
— Состоит членом президиума Антропологического общества и Центрального бюро краеведения.
- 1943—1951 гг. Член научного совета Института истории АН ГССР и руководитель аспирантов по археологии.
- 1944 г. Присвоено почетное звание заслуженного деятеля науки Грузинской ССР.
- 1945 г. В Навтлуги обнаружил могилу Ладо Кецховели и антропологически изучил его костные остатки.
- 1945 г. Награжден медалью «За оборону Кавказа».
- 1946 г. Награжден медалью «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941—1945 гг.».
- 1946 г. Избирается членом-корреспондентом Академии наук Грузинской ССР.
- 1946 г. Произвел археологические исследования в селе Квишари.
- 1947 г. Исследовал археологические памятники в Цителдкaro.
- 1949—1951 гг. Произвел археологические раскопки на Самгорском кургане.
- 1951 г. 10 декабря скончался.

გიორგი ნიორაძის შრომები  
ТРУДЫ ГЕОРГИЯ КАПЛАНОВИЧА НИОРАДЗЕ

1903

1. თეატრი და ხელოვნება, დ. ყვირილა: (აქ გამართული თეატრალური წარმოდგენების შესახებ) //ივერია — 1903.—28 მაისი. — № 112. — გვ. 3 — ხელმოწერა: გ. ძირულისპირელი.

Театр и искусство, с. Квириля: (О театральных представлениях) // Иверна. — 1903. — 28 мая. — № 112. — С. 3. — Подпись: Г. Дзирулиспирели.

2. სოფ. შრომა //ივერია. — 1903.—20 აპრ. — № 86. — გვ. 3. — ხელმოწერა: შრომელი გიგო.

С. Шроша //Иверна. — 1903. — 20 апр. — № 86. — С. 3. — Подпись: Шрошели Гиго.

1912

3. იაკობ გოგებაშვილი: (სიტყვა წარმოთქმული ვერის დაღმართან) //განათლება (სამეც.-პედ. და სალიტ. ჟურნალი). — 1912. — № 6. — გვ. 477—479.

Яков Гогებაшвили: (Слово, произнесенное по поводу кончины Я. Гогებაшвили) //Ганатлеба (науч.-пед. и лит. журнал). — 1912. — № 6. — С. 477—479.

1913

4. არჩილ ჯორჯაძის ხსოვნას //კოლხიდა. — 1913. — 28 მარტი. — № 19. — გვ. 2.

Памяти Арчила Джорджадзе //Колхида. — 1913. — 28 марта. — С. 2.

5. იაკობ გოგებაშვილის იდეალები სწავლა-აღზრდაზე //კრ-ში: იაკობ გოგებაშვილის სახსოვრად. — ტფ.: განათლება, 1913. — გვ. 69—84.

Педагогические идеалы Якова Гогებაшвили //В сб.: Памяти Я. Гогებაшвили. — Тифлис: Ганатлеба. — 1913. — С. 69—84.

6. პატარა მწყემსი: (პედაგოგიური ხასიათის მოთხრობა) //კოლხიდა. — 1913. — 23 აპრ. — № 37. — გვ. 3—4.

Маленький пастух: (Рассказ пед. характера) //Колхода. — 1913. — 23 апр. — № 37. — С. 3—4.

7. О счастливых и несчастных детях //Закавказская речь. — 1913. — 11 янв. — № 9. — С. 3.

#### 1914

8. ბედნიერი და უბედური ბავშვები: (ვუძღვნი ქართველ მშობლებს) //ერი. — 1914. — 12 იანვ. — № 9. — გვ. 2.

Счастливые и несчастные дети: (посвящаю грузинским родителям) //Эри. — 1914. — 12 янв. — № 9. — С. 2.

9. დახშული ნიჭისანნი: (სახალხო მასწავლებელთა საგულისხმოდ) //ერი. — 1914. — 19 იანვ. — № 14. — გვ. 2.

Неспособные: (для народных учителей) //Эри. — 1914. — 19 янв. — № 14. — С. 2.

#### 1915

10. აკაკი, როგორც მგოსანი //სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი). — 1915. — 27 მარტი. — № 41. — გვ. 2—3. — ხელმოწერა: გიორგი.

Акакий, как поэт //Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1915. — 27 марта. — № 41. — С. 2—3. — Подпись: Георгий.

11. აკაკის გამოსვენება საჩხერიდან //სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი). — 1915. — 6 თებ. — გვ. 1—2.

Вынос гроба Акакия Церетели из Сачхере //Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1915. — 6 февр. — С. 1—2.

12. აკაკის პოეზიის ესთეტიკურ-ალმზრდელობითი მნიშვნელობა //სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი). — 1915. — 2 ივნ. — გვ. 2—3; — 3 ივნ. — გვ. 2, 3; — 4 ივნ. — გვ. 2, 3; — 11 ივნ. — გვ. 2, 3; — 20 ივნ. — გვ. 3 — წგ.: გოშაძე მ. აკაკი წერეთელი რევოლუციამდელ ლიტერატურულ კრიტიკაში. — თბ.: თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 1985. — გვ. 366—381.

Эстетическое и воспитательное значение поэзии А. Церетели //Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1915. — 2 июня. — С. 2, 3; 3 июня. — С. 2, 3; 4 июня. — С. 2, 3; 11 июня. — С. 2, 3; 20 июня. — С. 3. — В кн.: Гошадзе М. Акакий Церетели в дореволюционной грузинской литературной критике. — Тб.: Изд-во Тбил. ун-та, 1985. — С. 366—381.

13. აკაკის ჩანგური //სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი). — 1915. — 8 თებ. — გვ. 2.

Лира Акакия //Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1915. — 8 февр. — С. 2.

14. აღდგომა ღამეს //სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი). — 1915. — 22 მარტი. — გვ. 1—2.

В воскресную ночь //Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1915. — 22 марта. — С. 1—2.

15. გეთსიმანის ბაღში: (ესკიზი) //სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი). — 1915. — 19 მარტი. — გვ. 2.

В Гетсиманском саду: (Эскиз) //Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1915. — 19 марта. — С. 2.

16. ერის შესაღწმლე: (სიტყვა თქმული შორაპანში აკაკის ცხე-დართან) //სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი). — 1915. — 21 თებ. — გვ. 4.

Тайновидец народа: (слово, произнесенное у гроба Акакия в Шорапани) //Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1915. — 21 февр. — С. 4.

17. იან ჰუსი //განათლება (სამეცნ.-პედ. და სალიტ. ჟურნალი). — 1915. — № 7 — გვ. 447—455; //სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტ. გაზეთი). — 1915. — 8 ივლ. — გვ. 2—3; 10 ივლ. — გვ. 2-3; 11 ივლ. — გვ. 3.

Ян Гус //Ганатлеба (научно-пед. и лит. журнал). — 1915. — № 7. — С. 447—455; //Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1915. — 8 июля. — С. 2—3; 10 июля. — С. 2, 3; 11 июля. — С. 3.

18. კარლ კაუტსკი ომის შესახებ //სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტ. გაზეთი) — 1915. — 29 მარტი. — გვ. 2; — 31 მარტი — გვ. 3.

Карл Каутский о войне //Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1915. — 29 марта. — С. 2; — 31 марта. — С. 3.

19 მ-მაკვდავი: (მოთხრობა) //სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი). — 1915. — 18 თებ. — გვ. 2.

Умирающий: (Рассказ) //Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1915. — 18 февр. — С. 2.

20. სამოთხის კარებთან: (ხალხური თქმულება) //სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი). — 1915. — 13 თებ. — გვ. 2—3.

У входа рая: (Народное сказание) //Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1915. — 13 февр. — С. 2—3.

21. პედაგოგიური წერილები. I—II //სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი). — 1916. — 18 მარტი. — გვ. 3—4; 19 მარტი. — გვ. 3—4.

Педагогические письма. I—II //Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1916. — 18 марта. — С. 3—4; 19 марта. — С. 3—4.

22. სიტყვა შიოს მიმართ: (წარმოთქმული შიოს საიუბილეო დღესასწაულზე 1916 წლის 25 მარტს ქ. ქუთაისის თეატრში; რომელიც საზოგადოებამ მიუძღვნა შიო მღვიმელის სამწერლო მოღვაწეობის 30 წლისთავს) //სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი). — 1916. — 27 მარტი. — გვ. 4.

Слово произнесенное на юбилейном торжестве 25 марта 1916 г. в Кутаисском театре, посвященное 30-летию писательской деятельности Шио Мгвимели) //Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1916. — 27 марта. — С. 4.

23. შიო მღვიმელი //სამშობლო. 1916. — 25 მარტი. — გვ. 3.

Шио Мгвимели //Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1916. — 25 марта. — С. 3.

24. О воспитании (из писем в редакцию) //Кутаисские вести. — 1916. — 27 янв. — С. 3. — Подпись: Ниора.

25. Шио Мгвимели: (К 30-летию литературной деятельности) //Кутаисские вести. — 1916. — 25 марта. — С. 3. — Подпись: Ниора.

26. Anuschins Leben und Wirken //Zeitschrift für Ethnologie, — Jahrgang. 1923.—S. 18—23.

27. Die Berg—Ossen und ihr Land: (Eine Anthropologisch—Ethnographische Untersuchung eines kaukasischen Volkes).—Berlin: Dietrich Reimer.—1923.—42 s. mit 14 Bildern auf 12 tafeln.

28. Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern.—Stuttgart: Strecker und Schröder Verlag.—1925.—VIII, 121 s.

Рец.: Елеонская Е.—Северная Азия—1927—Кн. 2,—С. 128. Christian V.—Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien. Band LVII.—1927.—S. 64—65.

Findeisen N.—Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin.—1927.—nr. 1—2.

Hambruch P.—Orientalistische Literaturzeitung.—Leipzig.—1926.—S. 440—442.



Nieuwenhuis A. W.—Internationales Archiv für Ethnografie.—  
Leiden.—band XXVII.—Heft V—VI.—1926.—S. 159.

Nippen J—L'Ethnographie.—13—14.—1927.

Poppe N.—Asia major, Buchbesprechungen-Notices of books.  
—1926.—S. 137—140.

1926

29. კარსნის ხევის სასაფლაო //საქ. სახელმწ. მუზეუმის შრომე-  
ბი. — 4. — 1926. — გვ. 1—54. — რეზიუმე გერმ. ენ.

Могильник Карснис-Хевн //Труды Гос. музея Грузии. —4.  
— 1926. — С. 1—54. — Резюме на нем. яз.

Рец.: Findeisen H. //Der Weltkreis.—Bd. III.—1932.—S. 28.

Russische Anthropologie und ihre Entwicklung // Tagungs-  
berichte Augsburg.—Dr. Benno Filser Verlag.—1926.—S. 14.

30. Ископаемый мозг: (Доклад об ископаемом человече-  
ском мозге в музее Грузии) //Рабочая правда. — 1926. — 7  
окт. — С. 6.

31. Мозг, которому 400 000 лет: (Доклад в Груз. мед. об-  
ществе) //Рабочая правда. — 1926. — 8 окт. — С. 6.

32. Последние раскопки в Грузии: (Тезисы доклада) (О  
раскопках могильников римского времени в Карснис-Хевн).  
//Бюллетень конференции археологов в Керчи. — 1926. — № 5.  
— С. 2—3.

33 „მიცვალებულთა სახლები“ ხევისურეთში: (საუბარი არქე-  
ოლოგ გ. ნიორაძესთან) //კომუნისტი. — 1927. — 2 სექტ. — გვ. 3.

«Дома покойников» в Хевсуретии: (Беседа с археол.  
Г. К. Ниорадзе) //Комунисти. — 1927. — 2 сент. — С. 3.

34. 3000 წლის სამარე: (საუბარი არქეოლოგ გ. ნიორაძესთან  
მცხეთაში აღმოჩენილი სამარის შესახებ) // მუშა. — 1927. — 17  
დეკ. — გვ. 3.

3000-летняя могила: (Беседа с археол. Г. К. Ниорадзе).  
//Муша. — 1927. — 17 дек. — С. 3.

35. Археологические раскопки: Земо-Авчальская могила  
заинтересовала научных работников: (Беседа с археол. Г. К.  
Ниорадзе). //Рабочая правда. — 1927. — 17 дек. — С. 7.

36. Раскопки в Земо-Авчалах: (Беседа с Г. К. Ниорадзе о  
вновь найденных могильниках) //Заря Востока. — 1927. — 17  
дек. — С. 5, с фот.

37. არქეოლოგიური აღმოჩენა: (საუბარი გ. ნიორაძესთან სოფ. ურბნისში აღმოჩენილი განძის შესახებ) // კომუნისტი. — 1928. — 30 მარტი. — გვ. 3.

Археологическое открытие: (Беседа с Г. К. Ниорадзе о кладе найденном в с. Урбниси) // Комунисти. — 1928. — 30 марта. — С. 3.

38. ქვის ხანის ადამიანი საქართველოში: რას გვაქტივებენ „ღევის ხვრელში“ აღმოჩენილი ნაშთები და ქვის იარაღები: (საუბარი არქეოლოგ გ. ნიორაძესთან) // კომუნისტი. — 1928. — 30 სექტ. — გვ. 5.

Человек каменного века в Грузии: О чем свидетельствуют остатки и каменные орудия, найденные в «Девис-Хвრели: // Беседа с археол. Г. К. Ниорадзе // Комунисти. — 1928. — 30 сент. — С. 5.

39. Грузинская и хетская культуры: (О мече найденной в Земо-Авчальской могиле археол. Г. К. Ниорадзе в 1927 г.) // Заря Востока. — 1928. — 2 авг. — С. 4.

40. О некотором значении Земо-Авчальской могилы // Институт археологии и искусствознания. Труды секции Археологии РАНИОН (Российская ассоциация научно-исследовательских институтов общ. наук). — Т. 4. — 1928. — С. 339—344.

## 1930

41. Die Nachbestattung im alten Georgien // Archiv für Anthropologie, Neue Folge. — Bd. XXII. — Heft 1—2. — Braunschweig. — 1930.

## 1931

42. ზემო ავჭალის სამარე // საქ. სახელმწ. მუზეუმის მოამბე. — ტ. 6. 1931. — გვ. 139—228. — რეზიუმე გერმ. ენ.

Земо-Авчальская могила // Вестник Гос. музея ГССР. — Т. 6, 1931. — С. 139—228. — Резюме на нем. яз.

Рец.: Findeisen H. // Der Weltkreis. — 1932. — Bd. III. — S. 28.

43. Begräbnis und Totenkultus bei den Chewssuren. — Stuttgart: Strecker und Schröder — Verlag. — 1931. — 60 s., mit 33 abb. auf Tafeln. Рец.: Findeisen H. // Der Weltkreis. — 1932. — Bd. III. — H. 3. S. 90.

44. Der Verwahrfund von Kvemo-Sasirethi (Georgien, Rayon Kaspi)//Eurasia Septentrionalis Antiqua.—Helsinki: t. 7.—1932.—S. 82—97, mit 17 Tafeln. Реч.: Tallgren A. M.//Eurasia Septentrionalis Antiqua.—t. 7.—1932.—S. 97.

## 1933

45. მატერიალური კულტურის ძეგლების დაცვისათვის // კომუნისტ. — 1933. — 4 ოქტ. — გვ. 4;—1 ნოემბ. გვ. 3.

К защите памятников материальной культуры // Коммунист. — 1933. — 4 окт. — С. 4; 1 ноября. — С. 3.

46. პალეოლითის ადამიანი დევის ხვრელში. — ტფ.: 1933. — IV, 109 გვ.: 64 სურ., 8 ტაბ., 1 გეგმა. — (საქ. მუზეუმის შრომები, ტ. 6). — რეზიუმე გერმ. ენაზე — ცალკე ამონაბეჭდი.

Палеолитический человек из пещеры Давис-Хврели. — Тифлис; 1933. — IV, 109 с.; 64 рис., 8 табл., 1 план. — (Труды Гос. музея Грузии, т. 6). — Резюме на нем. яз. — Отд. оттиск.

## 1934

47. Могильник «стеклянного завода». // Проблемы истории докапиталистических обществ. — М.-Л., 1934. — № 3. — С. 91—99, с. 12 илл.

48. Палеолит Грузии. — Труды 2-й Международной конференции Ассоциации по изучению четвертичного периода Европы (АИЧПЕ), вып. 5. — М.-Л.: 1934. « С. 219—229, с. 6 илл.

## 1935

49. ციხისძირის ნაციხვარი — ისტორიული ძეგლია // საბჭოთა აჭარა. — 1935. — 3 მაისი. — გვ. 3.

Бывшая крепость Цихисдзири — исторический памятник // Сабчота Аджара. — 1935. — 3 мая. — С. 3.

50. Das Paläolithikum Georgiens // Transactions of the 2, Internat. conference.—fasc. 5, L.—M. 1935.—S. 225—236.

## 1936

51. დევისხვრელი: (სადგ. ხარაგოულიდან 9.5 კმ) // მუშა. — 1936. — 3 მაისი.

Девисхვრელი: (9, 5 კმ. от ст. Харагоули) //Муша. — 1936.  
— 3 мая.

52. მეორე საუკუნის თიხის კუბო: (დუშეთის მახლობლად არ-  
ლენის ხევში არქეოლოგიური გათხრების შესახებ) //კომუნისტი. —  
1936. — 29 ივლ. — გვ. 2.

Глиняный гроб II века: (Об археологических раскопках  
в Аргунис-Хевн близ Душети) //Комунисти. — 1936. — 29 ию-  
ля. — С. 2.

### 1937

53. ანგარაშები არქეოლოგიურ კვლევა-ძიებათა 1937 წ. გაზა-  
ფხულსა და ზაფხულზე: (სოფ. არხილო, კასპი, ბაშკიჩეთის რაიონი)  
//ენიშის მოამბე. — ტ. 2. — ნაკვ. 3. — 1937. — გვ. 361—363.

Отчет об археологических разведках весной и летом  
1937 г.: (1. С. Архило. 2. С. Каспи. 3. Башкичетский район)  
//Известия Ин-та языка истории и мат. культуры им. Н. Я.  
Марра. — Т. 2. — Вып. 3. — 1937. — С. 361—363.

54. ეგვიპტური მუმია და სარკოფაგი: (საუბარი პროფ. გ. ნო-  
რათესთან) //მუშა. — 17 სექტ. — გვ. 2.

Египетская мумия и саркофаг: (Беседа с проф. Г. К. Нио-  
радзе) //Муша. — 17 сент. — С. 2.

55. მამონტი: (ყუნძულ ვრანგელზე აღმოჩენილი მამონტის ჯაი-  
ნული სხეულის შესახებ) //მუშა. — 1937. — 27 ოქტ. — გვ. 3.

Мамонт: (О вымерзлом теле мамонта найденного на ост-  
рове Врангеля) //Муша. — 1937. — 27 окт. — С. 3.

56. პირველყოფილი ადამიანის თავის ქალა: (კასპში აღმოჩენი-  
ლი თავის ქალის ნაწილების აღდგენისა და შესწავლის შესახებ) //  
მუშა. — 1937. — 16 დეკ. — გვ. 3.

Головной череп первобытного человека: (О головном чере-  
пе найденном в Каспи) //Муша. — 1937. — 16 дек. — С. 3.

Школа и музей //муша. — 1937. — 8 окт. — с. 2.

57 სკოლა და მუზეუმი //მუშა. — 1937. — 8 ოქტ. — გვ. 2.

58. ძველი ქვის ხანა კავკასიაში //თბილ. უნ-ტის შრომები. —  
ტ. 6. — 1937. — გვ. 268—284. — არის ცალკე ამონაბეჭდი.

Древний каменный век на Кавказе //Труды Тбил. ун-та. —  
Т. 6. — 1937. — С. 268—284. — Имеется отд. оттиск.

### 1936

59. საუბარი არქეოლოგიაზე: (პიონერ ლ. ბუჩუკურის წერილის  
გამო) //ნორჩი ლენინელი. — 1938. — 20 სექტ. — გვ. 1.

Беседы об археологии: (О письме пионера Л. Бучукури)  
//Норчи Ленители. — 1938. — 20 сент. — С. 1.

60. ძველი ქვის ხანის ადამიანები და მათი ცხოვრება // მუშა. — 1938. — 2 თებ. — გვ. 2; — 3 თებ. — გვ. 2; — 5 თებ. — გვ. 2; 7 თებ. — გვ. 31; 11 თებ. — გვ. 2; 13 თებ. — გვ. 2; 15 თებ. — გვ. 2; 16 თებ. — გვ. 2.

Люди древнего каменного века и их жизнь // Муша. — 1938. 2 февр. — С. 2; — 3 февр. — С. 2; — 5 февр. — С. 2; — 7 февр. — С. 3; — 11 февр. — С. 2; 13 февр. — С. 2; 15 февр. — С. 2; — 16 февр. — С. 2.

61. წარსულის ძეგლები // კორესპონდენტის დასახმარებლად. — 1938. — № 11. — გვ. 12—14.

Памятники прошлого // В помощь корреспонденту. — 1938. — № 11. — С. 12—14.

## 1940

62. ალაზნის ველის გათხრები. — თბ.: 1940. — VIII, 128 გვ., 74 სურ., 14 ტაბ. I რუკა — (სსრკ მეცნ. აკად. საქ. ფილიალი. აკად. ნ. მარის სახ. ენის, ისტ. და მატ. კულტურის ინ-ტი). — რეზიუმე რუს. და გერმ. ენ.

„გათხრები ალაზნის ველზე“: (გამოსვლის გამო) // კომუნისტი. — 1940. — 29 მაისი. — გვ. 4.

რეც.: კაკაბაძე დ. მნიშვნელოვანი წიგნი // კომუნისტი. — 1940. — 15 სექტ. — გვ. 4.

Раскопки в Алазанской долине. — Тб.: 1940. — VIII, 128 с., 74 рис., 14 таб., 1 карта. — (Груз. филиал АН СССР. Ин-т языка, истории и мат. культуры им. Н. Я. Марра). — Резюме на рус. и нем. яз. «Раскопки в Алазанской долине»: (К выходу в свет) // Коммунисти. — 1940. — 29 мая. — С. 4.

Рец.: Какабадзе Д. Важная книга // Коммунисти. — 1940. — 15 сент. — С. 4.

Гуммель Я. И. // Известия Азербайджанского филиала АН СССР. — 1941. — № 1. — С. 95—96.

63. ივანე ალექსანდრეს ძე ჭავჭავიძის: (ი. მეგრელიძის, გ. ნორაძის, გ. ჩიტაიას, ვ. ბარდაველიძის სიტყვები ივ. ჭავჭავიძის გარდაცვალებაზე) // კომუნისტი. — 1940. — 22 ნოემბ. — გვ. 2.

Иванэ Александрович Джавахишвили: (Статьи И. Мегрелидзе, Г. Ниорадзе, Г. Читая, В. Бардавелидзе по поводу кончины И. А. Джавахишвили) // Коммунисти. — 1940. — 22 ноября. — С. 2.

64. მიცვალებულის ჰაერზე დამარხვა // ენიმკის შოამბე. — ტ. 5—6. — 1940. — გვ. 57—81, 16 სურ.

Наземное погребение //Известия Ин-та языка, истории и мат. культуры им. Н. Я. Марра. — Т. 5—6. — 1940. — С. 57—81, 16 илл.

65. ჩვენი ივანე ჯავახიშვილი // კომუნისტი. — 1940. — 22 ნოემბ. — გვ. 2.

Наш Иванэ Джавахишвили //Комунисти — 1940. — 22 ноября. — С. 2.

#### 1941

66. არქეოლოგიური გათხრები კოლხიდაში: (1940 წლის გათხრების ანგარიში) // ენიმკის მოამბე. — ტ. 10. — 1941. — გვ. 323—343. — რეზიუმე რუს. ენ.

Археологические раскопки в Колхидской низменности: (Краткий отчет о раскопках за 1940 г.) //Известия Ин-та языка, истории и мат. культуры им. Н. Я. Марра. — Т. 10. — 1941. — С. 323—343. — Резюме на рус. яз.

#### 1944

67. არქეოლოგიური დაზვერვები მტკვრის ხეობაში: (ბორჯომიდან ახალციხის მიმართულებით) //საქ. სახელმწ. მუზეუმის მოამბე— ტ. 13 — В — 1944. — გვ. 173—226; 6 სურ., XVIII ტაბ. — რეზიუმე ინგლ. ენ.

Археологические разведки в долине реки Куры //Вестник Гос. музея Грузии. — 13 — В. — 1944. — С. 173—226. 6 рис., XVIII табл. — Резюме на англ. яз.

#### 1945

68. ადამიანის წარმოშობა. — თბ., „ტექნიკა და შრომა“, 1945.— 36 გვ., 22 სურ. — (ადამიანის წარსულიდან. ნაკვ. I).

Происхождение человека. — Тб. «Техника да Шрома», 1945. — 36 с., 22 рис. — (Из прошлого человечества. Вып. I).

69. ადამიანის უახლოესი წინაპრები. — თბ., „ტექნიკა და შრომა“, 1945. — 28 გვ., 18 სურ. — (ადამიანის წარსულიდან. ნაკვ. II).

Ближайшие предки человека. — Тб.: «Техника да Шрома», 1945. — 28 с., 18 рис. — (Из прошлого человечества. Вып. II).

70. მაიმუნიდან ადამიანამდე. პლაკატი. — თბ., საქ. სსრ განსახკომის პოლიტგანმუშაობის სამმართველო, 1945.

От обезьяны к человеку. Плакат. — Тб.: Изд. упр. полит. отд. наркомпроса, 1945.

71. მტკვრის ხეობაში: (არქეოლოგიური აღმოჩენები) // კომუნისტი. — 1945. — 26 აგვ. — გვ. 2.

В долине р. Куры: (Археологические открытия) // Комуни-  
сти. — 1945. — 26 авг. — С. 2.

72. პიტეკანტროპი: სამეცნიერო-საგანმანათლებლო თემაზე // კომუნისტი, — 1945. — 27 ივლ. — გვ. 2.

Питекантроп: На научно-просветительную тему // Комуни-  
сти. — 1945. — 27 июля. — С. 2.

73. პირველყოფილი ჯოგი: სამეცნიერო-საგანმანათლებლო თე-  
მაზე // კომუნისტი. — 1945. — 21 ნოემბ. — გვ. 4.

Первобытное стадо: На научно-просветительную тему  
// Комунисти. — 1945. — 21 ноября. — С. 4.

74. სინანტროპი: სამეცნიერო-საგანმანათლებლო თემაზე // კომუ-  
ნისტი. — 1945. — 15 სექტ. — გვ. 3.

Синантроп: На научно-просветительную тему // Комунисти.  
— 1945. — 15 сент. — С. 3.

75. სკოლა და მუზეუმი // კომუნისტი. — 1945. — 16 მარტი. —  
გვ. 4.

Школа и музей // Комунисти. — 1945. — 16 марта. — С. 4.

#### 1946

76. ქვის ხანის ადამიანები: სანანტროპი და ჰაიდელბერგელი. —  
თბ., „ტექნიკა და შრომა“, 1946. — 42 გვ., 35 სურ. — (ადამიანის  
წარსულიდან. ნაკვ. III)

Люди каменного века: Синантроп и гайдельбергский че-  
ловек. — Тб.: «Техника да шრომა», 1946. — 42 с., 35 рис. —  
(Из прошлого человечества, вып. III).

77. ქვის ხანის ადამიანები: ნეანდერტალელი. — თბ.; „ტექნი-  
კა და შრომა“, 1946. — 64 გვ., 39 სურ. — (ადამიანის წარსულიდან.  
Вып. IV).

Люди каменного века: Неандерталец. — Тб.: «Техника да  
шრომა», 1946. — 64 с., 39 рис. — (Из прошлого человечества.  
Вып. IV).

#### 1947

78. დმანისის ნეკროპოლი და მისი ზოგიერთი თავისებურება //  
საქ. სახელმწ. მუზეუმის მოამბე. — ტ. XIV, — В. — 1947. — გვ. 1—  
66., 37 სურ. — რეზიუმე რუს. და ინგლ. ენ.

Дманисский некрополь и некоторые его особенности // Ве-  
стник Гос. музея Грузии, т. XIV — В. — 1947. — С. 1. — 66.,  
37 рис. — Резюме на рус. и англ. яз.

79. ქვიშარის არქეოლოგიური ძეგლები. — საქ. სსრ. მეცნიერებათა აკადემიის საზ-რივ მეცნიერებათა განყ-ბის 24-ე სამეცნიერო სესია. მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები. — თბ.: 1947. — გვ. 11—12.

Археологические памятники в селе Квишари. — 24-ая научная сессия Отд. общ. наук АН ГССР. План работы и тезисы докладов. — Тб.: 1947. — С. 11—12.

#### 1948

80. დედამიწის საიდუმლოება: (არქეოლოგიურ ძეგლების, მათი მნიშვნელობისა და არქეოლოგიური სამუშაოების შესახებ) // ნორჩი ლენინელი — 1948. — 5 აგვ. — გვ. 2.

Тайна Земли: (Об археологических памятниках, их значениях и об археологических работах) // Норчи ленинели. — 1948. — 5 авт. — С. 2.

81. მიკლუხო-მაკლაი და „ქვის ხანის ადამიანები“. — თბ.: „ტექნიკა და შრომა“, 1948.—91 გვ. 22 სურ.

Н. Н. Миклухо-Маклай и «люди каменного века». — Тб.: «Техника да шрома», 1948. — 91 с., 22 рис.

82. ქვის ხანის ადამიანები: ზედაპალეოლითელი. — თბ.: „ტექნიკა და შრომა“. 1948.—120 გვ., 88 სურ. (ადამიანის წარსულიდან: ნაკვ. V).

Люди каменного века: Верхнепалеолитический человек. Тб.: «Техника да шрома». 1948. — 120 с., 88 рис. — (Из прошлого человечества, вып. V).

83. ქვიშარის არქეოლოგიური ძეგლები // საქ. სახელმწ. მუზეუმის მოამბე. — ტ. 15—В.—1948. — გვ. 1—22. — რეზიუმე რუს ენ.

Археологические раскопки в селе Квишари // Вестник Гос. музея ГССР. — Т. 15 — В. — 1948. — С. 1—22. — Резюме на рус. яз.

#### 1949

84. Археологические находки в селе Квишари. // Советская археология. — 1949. — № 11. — С. 185—194.

#### 1950

85. რამდენიმე რჩევა ნორჩ ისტორიკოსებს // ნორჩი ლენინელი. — 1950. — 8 ივნ. — გვ. 3.

Несколько советов юным историкам. // Норчи ленинели. — 1950. — 8 июня. — С. 3.



86. საკულტო დანიშნულების რკინის ფეხსაცმელი //საქ. სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე. — ტ. 16—В.—1950.— გვ. 1—8. — რეზიუმე რუს. ენ.

Железная обувь как предмет культового назначения //Вестник Гос. музея Грузии. — Т. 16—В. — 1950. — С. 1—8. — Резюме на рус. яз.

87. შრომამ შექმნა ადამიანი: (პასუხი სიღნაღის რ-ნის სოფ. ქვემო ბოდბის საშუალო სკოლის მოსწავლე ლოვარდ ხუციშვილის შეკითხვაზე: „რა დაედო საფუძვლად გაადამიანების ისტორიულ პროცესს“. საუბარი მეცნიერულ თემაზე) // ნორჩი ლენინელი. — 1950. — 16 თებ. — გვ. 2.

Труд создал человека: (Ответ на вопрос ученика средней школы с. Квемо Бодбе Сигнахского р-на: «Основы исторического процесса очеловечения») //Норчи ленинели. — 1950. — 16 февр. — С. 2.

88. წითელწყაროს არქეოლოგიური ძეგლები // საქ. სახელმწ. მუზეუმის მოამბე. — ტ. 16—В.—1950, — გვ. 123—131. — რეზიუმე რუს. ენ.

Археологические находки в Цителцкаро. //Вестник Гос. музея ГССР. Т. 16—В. — 1950. — С. 123—131. — Резюме на рус. яз.

#### 1951

89. არქეოლოგიური გათხრები სამგორის ველზე // კომუნისტი. — 1951. 7 იანვ. — გვ. 3.

Археологические раскопки в долине Самгори //Комунисти. — 1951. — 7 янв. — С. 3.

#### 1958

90. ქვის ხანის ადამიანი საკაჯიას გამოქვაბულში. — თბ.: „ტექნიკა და შრომა“, 1953. — 90 გვ., 110 სურ., 1 პორტრ.

Человек каменного века в пещере Сакажия. — Тб.: «Техника да шრომა», 1953. — 90 с., 110 рис., 1 портр. Г. К. Ниорадзе.

Рец.: Бердзенишвили (Киладзе) Н. З. //Труды Ин-та истории АН ГССР. — Т. 1. — 1955. — С. 487—491.

ბამოუშავებელი უროგები\*:  
НЕОПУБЛИКОВАННЫЕ ТРУДЫ:

91. ადამიანის წარმოშობა. მე-2 შეესებ. და შესწ. გამოცემისათვის.  
Происхождение человека. Для 2-го доп. и испр. издания.
92. არქეოლოგიური გათხრები სამგორის ველზე.  
Археологические раскопки в Самгори.
93. დაზვერვები მდ. ძირულას ხეობაში.  
Разведки в ущелье р. Дзирула.
94. დიდუბის ენეოლითური ნაშთები.  
Энеолитические остатки из Дидубе.
95. ზედაპალეოლითური აღმოჩენები მოწამეთას მიდამოებში.  
Верхнепалеолитические находки в окрестностях Моча-мета.
96. მასალები პოპულარული ნაკვეთის (№ 1) — ადამიანის წარ-  
მოშობის — მე-2 შეესებ. და შესწ. გამოცემისათვის.  
Материалы для 2-го доп. и испр. издания попул. выпуска  
(№ 1) — Происхождение человека.
97. მუზეუმის და მისი მნიშვნელობა სასწავლო პროცესში.  
Музей и его значение в учебном процессе.
98. პალეოლითის ნაშთები გამოქვაბულ ხელგულის კლდეში.  
Палеолитические остатки в пещере Хелгулис-კლდე.
99. სანუმბიის მღვიმის მასალები.  
Материалы из пещеры Санумбии.
100. საძალის ხევის გამოქვაბულის პალეოლითური ნაშთები.  
Палеолитические остатки в пещере Садзалис-хеви.
101. უროგამ შექმნა ადამიანი.  
Труд создал человека.

---

\* ინახება გ. ნიორაძის პირად არქივში.

ლიბერატურა ზ. ნიორაძის შესახებ  
ЛИТЕРАТУРА О Г. К. НИОРАДЗЕ

102. სახალხო უნივერსიტეტი: (გ. ნიორაძის მიერ ქუთაისის სახალხო უნივერსიტეტში 1911 წ. 2 ოქტომბერს წაკითხული ლექციის შესახებ): „სწავლა-აღზრდის საქმე საშუალო საუკუნეში“ // კოლხიდა (ქუთაისი). — 1911. — 4 ოქტ. — № 151. — გვ. 2—3. — ხელმოწერა: ფარი.

Народный университет: (О лекции Г. К. Ниорадзе на тему: «Просвещение в среднем веке», прочит. в народном университете г. Кутаиси, 2 окт. 1911 г.) //Колхида (Кутаиси). — 1911. — 4 окт. — № 151. — С. 2—3. — Подпись: Пари (Щит).

103. სახალხო უნივერსიტეტი: (გ. ნიორაძის ლექციის — „სწავლა-აღზრდის საქმე ძველ ხალხთა შორის“ შესახებ) // კოლხიდა (ქუთაისი). — 1911. — 4 მაისი. — № 30. — გვ. 4. — ხელმოწერა: კაკაბი.

Народный университет: (О лекции Г. К. Ниорадзе — «Просвещение среди древних народов») //Колхида (Кутаиси). — 1911. — 4 мая. — № 30. — С. 4. — Подпись: Какаби. — Кутаисская жизнь. — 1911. — 4 мая. — № 90. — С. 2.

1914

104. ახალი ამბავი: (დ. ლანჩხუთში 10 აპრილს გამართულ იაკობ გოგებაშვილის საღამოზე გ. ნიორაძის მიერ წაკითხული ლექციის — „ი. გოგებაშვილის პედაგოგიური იდეალები“ — შესახებ) // აზრი (ქუთაისი). — 1914. — 16 აპრ. — № 28. — გვ. 2.

Новые вести: (О лекции Г. К. Ниорадзе. — «Педагогические идеалы Я. Гогешвили», прочит. 10 апр. в с. Ланчхути на вечере, посвящ. Я. Гогешвили) //Азри (Кутаиси). — 1914. — 16 апр. — № 28. — С. 2.

105. თეატრი და ხელოვნება: (რეცენზია გ. ნიორაძის ლექციაზე — „იაკობ გოგებაშვილის პედაგოგიური იდეალები“, რომელიც წაიკითხა დაბა ლანჩხუთში გამართულ იაკობ გოგებაშვილის საღამოზე) // იმერეთი. — 1914. — 16 აპრ. — № 31. — გვ. 4. — ხელმოწერა: სკოკი.

Театр и искусство: (Рецензия на лекцию Г. К. Ниорадзе «Педагогические идеалы Якова Гогешвили», прочит. в с.

Ланчхუტი на вечере Я. Гогобашвили) //Имерети. — 1924. — 16 апр. — № 31. — С. 4. — Подпись: Скоки.

106. სალიტერატურო დილა დ. ჩოხატაურში: (გ. ნიორაძის ლექციის შესახებ) // ბათუმის გაზეთი. — 1914. — № 31. — გვ. 5. — ხელმოწერა: ვ.

Литературное утро в с. Чохатаури: (О лекции Г. К. Ниорадзе) //Батумис газети. — 1914. — № 31. — С. 5. — Подпись: В.

107. Ново-Сенаки: (Краевые известия. Литературно-музыкальный вечер посвященный памяти кавказского педагога Я. Гогобашвили, где докладом — «Педагогические идеалы Гогобашвили и его заслуги в области педагогики». — выступил Г. К. Ниорадзе) // Закавказская речь. — 1914. — 4 янв. — № 3. — С. 3.

### 1915

108. აკაკის გამოსვენება საჩხერიდან: (გ. ნიორაძის სიტყვის შესახებ აკაკის ცხედართან შორაპანში) // განთიადი. (ქუთაისი). — 1915. — № 4. — გვ. 15.

Вынос гроба Акакия Церетели из Сачхере: (О выступлении кутанского учителя Г. К. Ниорадзе, произнесенном у гроба Акакия в Шорапани) //Гантиади (Кутанси). — 1915. — № 4. — С. 15.

109. Акакий и его поэзия. — Тифлис: Изд. Аллон «Надежда». — 1915. — С. 14.

110. (О лекции Г. К. Ниорадзе на курсах по переподготовке учителей Кутанского и Батумского районов) //Закавказская речь. — 1916. — № 196.

111. Театр и искусство: (Лекция «Ян Гус», прочит. Г. К. Ниорадзе в городском театре) //Кутанские вестн. — 1915. — 22 ноября. — С. 3.

### 1916

112. ახალი ამბავი: (ქუთაისი. გიორგი ნიორაძის მიერ ელექტროთეატრ „რადიუმში“ წაკითხული ლექციის შესახებ) // სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი). — 1916. — 19 მარტი. — გვ. 3.

Новость: (Кутанси. О лекции Георгия Ниорадзе прочитан. в электро-театре «Радיום») //Самшობლო (ежедн. полит. и лит. газета). — 1916. — 19 марта. — С. 3.

113. განცხადება: 1916—1917 წწ. ქუთაისის სახალხო უნივერსიტეტი: (გამგეობა ამით აცხადებს, რომ ოქტომბრიდან ქალაქის თეატრში დაიწყება კვირაობით ლექციების კითხვა. ლექტორებად მოწვეულა

ზიანა:... ვ. წერეთელი, გ. ნიორაძე... დ. უზნაძე... ა. ფაღავა და სხვ.) // სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი) — 1916.—30 სექტ. — გვ. 1.

Объявление: 1916—1917 гг. Кутаисский народный университет: (Правление объявляет, что с октября в городском театре по воскресеньям начнется чтение лекции: Лекторами приглашены: ...В. Церетели, Г. Ниорадзе... Д. Узнадзе...А. Пагава и др.) // Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1916. — 30 сент. — С. 1.

114. განცხადება: (გიორგი ნიორაძე ამ მოკლე ხანში საქველმოქმედო მიზნით წაიკითხავს ლექციას „ფუტურისმზე“) // სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი). — 1916. — 22 მარტი. — გვ. 3.

Объявление: (Георгий Капланович Ниорадзе на днях с благотворительной целью прочтет лекцию на тему «Футуризм») // Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1916. — 22 марта. — С. 3.

115. განცხადება: (შაბათს, 19 მარტს, ელექტრო-თეატრ „რადიუმში“ გიორგი ნიორაძე წაიკითხავს ლექციას ოსმალეთზე) // სამშობლო. (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი). — 1916.— 17 მარტი. — გვ. 3.

Объявление: (В субботу, 19 марта в электро-театре «Раднум» Георгий Капланович Ниорадзе прочтет лекцию о Турции. Начало 8 ч. вечера) // Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1916. — 17 марта. — С. 3.

116. გ. ნიორაძის ლექცია ქუთაისში: (ელექტრო-თეატრ „რადიუმში“ თანამედროვე ოსმალეთის შესახებ) // საქართველო — 1916.—25 მარტი. — გვ. 4. — ხელმოწერა: ა. ნ-ძე.

Лекция Г. Ниорадзе в Кутаиси: (Электро-театре «Раднум» о современной Турции) // Сакартвело. — 1916. — 25 марта. — С. 4.

117. სახალხო უნივერსიტეტის წევრთა საზოგადო კრება, რომელიც გაიმართა ქუთაისში 1916 წლის 27 მარტს ელექტრო-თეატრ „რადიუმში“: (გიორგი ნიორაძის სიტყვის შესახებ) // სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი). — 1916. — 30 მარტი. — გვ. 3.

Общественное собрание членов народного университета в г. Кутаиси 27 марта 1916 г. в электро-театре «Раднум»: (О выступлении Георгия Ниорадзе, произнесенном на этом собрании) // Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1916. — 30 марта. — С. 3.

118. შიო ქუთაისში: (ქუთაისის თეატრში შიო მღვიმელის სამწერლო მოღვაწეობის 30 წლისთავისადმი მიძღვნილ დღესასწაულზე წარ-

მოთქმული გ. ნიორაძის სიტყვის შესახებ 1916 წ. 25 მარტს) //სამშობლო (ყოველდღიური საპოლიტიკო და სალიტ. გაზეთი). — 1916. — 29 მარტი. — გვ. 3.

Шио в Кутаиси: (О слове Г. К. Ниорадзе, произнесенном на юбилейном торжестве, посвященном 30-летию писательской деятельности Шио Мгвимели) // Самшобло (ежедн. полит. и лит. газета). — 1916. — 29 марта. — С. 3.

119. Наши корреспонденты. Кутаиси: (О лекции Г. К. Ниорадзе на методические курсы для учащихся начальных школ) //Закавказская речь. — 1916. — 1 сент. — С. 3. — Подпись: Слушатель.

## 1926

120. პირველყოფილი ადამიანის გაქვავებული ტვინი: (გ. ნიორაძის მოხსენება) // კომუნისტი. — 1926. — 8 ოქტ. — გვ. 4.

Мозг доисторического человека: (Доклад Г. К. Ниорадзе) //Комунисти. — 1926. — 8 окт. — С. 4.

121. სამეცნიერო ქრონიკა, მცხეთის არქეოლოგიური გათხრა: (ეხება გ. ნიორაძის ხელმძღვანელობით მცხეთის ტერიტორიაზე, ბებრის ციხესთან, წიწამურში არქ. სამუშაოებს) // მიმომხილველი — 1926. — ტ. 1. — გვ. 332.

Научная хроника: Археологические раскопки в Мцхета: (Об археологических работах под руководством Г. К. Ниорадзе на территории Мцхета, вблизи «Бебрис-Цихе», в Цицамури) //Мимомхилвели. — 1926. — Т. 1. — С. 332.

122. ძველი სამარხების აღმოჩენა მცხეთის მიდამოებში // კომუნისტი. — 1926. — 16 მარტი. — გვ. 4. — ხელმოწერა: დ. ნ.

Открытие древних могильников в Мцхета //Комунисти. — 1926. — 16 марта. — С. 4. — Подпись: Д. Н.

123. Ископаемый мозг: (О докладе археолога Г. Ниорадзе в Музее Грузии) //Рабочая правда. — 1926. — 7 окт. — С. 6.

124. Карсанис-хевские могильники //Заря Востока. — 1926. — 8 янв. — С. 5.

125. Мозг доисторического человека //Заря Востока. — 1926. — 19 сент. С. 5; 8 окт. — С. 6.

126. Мозг, которому 400 000 лет: (Доклад археолога Г. Ниорадзе в Груз. мед. общ-ве) //Рабочая правда. — 1926. — 8 окт. — С. 6.

127. Hanbruch P. (Nioradze G. Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern.—Stuttgart; Strecker und Schröder Verlag, 1925. —Orientalistische Literaturzeitung, /Leipzig/, 1926, s. 440—442. Рец.).

128. Nieuwenhuis A. W: (Nioradze G. Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern. — Stuttgart: Strecker und Schröder Verlag, 1925. Рец.). — Internationales Archiv für Ethnografie, Band XXVII, Heft V—VI, 1926, s. 159.

129. Poppe N. (Nioradze G. Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern. — Stuttgart: Strecker und Schröder Verlag, 1925. Рец.). — Zeitschrift „Asia Major“, Band III, 1926, s. 137—140.

#### 1927

130. მეორედ დამარხვის წესი საქართველოში: (არქეოლოგ გ. ნიორაძის მოხსენება საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზ.-ში) // კომუნისტ. ტი. — 1927. — 30 ოქტ. — გვ. 4.

Вторичное погребение в древней Грузии: (Доклад археолога Г. К. Ниорадзе в ист.-этногр. общ-ве) // Коммунисти. — 1927. — 30 окт. — С. 4.

131. Археолог Ниорадзе: (Об открытии Земо-Авчальской могилы) // Заря Востока. — 1927. — 22 дек. — С. 5.

132. Археологические исследования в Земо-Авчалах // Рабочая правда. — 1927. — 15 дек. — С. 8.

133. Археологические раскопки Г. К. Ниорадзе: (Земо-Авчальская могила заинтересовала научных работников) // Рабочая правда. — 1927. — 17 дек. — С. 7.

134. Погребение в древней Грузии: (О докладе Г. К. Ниорадзе «Вторичное погребение в древней Грузии») // Заря Востока. — 1927. — 30 окт. — С. 5.

135. Christian V. (Nioradze G. Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern. — Stuttgart: Strecker und Schröder Verlag, 1925. Рец.). Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Band LVII 1927, s. 64—65.

136. Елеонская Е. (Nioradze G. Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern. — Stuttgart: Strecker und Schröder Verlag, 1925, Рец.). // Северная Азия, общество изучения Урала, Сибири и Дальнего Востока, общественно-научный журнал. кн. 2-ая. — 1927. — С. 128.

137. Findeisen H. (Nioradze G. Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern. — Stuttgart: Strecker und Schröder Verlag, 1925. Рец.). // Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin, 1927 №. 1—2.

138. Nippgen I. (Nioradze G. Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern. — Stuttgart: Strecker und Schröder Verlag, 1925. Рец.). // L' Ethnographic, n° 13—14, 1927, s. 8.

139. „მიცვალებულთა სახლების“ პოვნა ქინვალში ფშავ-ხევსურეთის გზის გაყვანის დროს: (არქეოლოგ გ. ნიორაძის მიერ აღმოჩენილი ძველი სამარხების გამო) // კომუნისტი. — 1928. — 14 ნოემბ., — გვ. 3.

«Дома покойников» найденный в Жинвали во время строительства Пшав-Хевсуретской дороги: (О древних могильниках открытых Г. К. Ниорадзе) // Комунисти. — 1928. — 14 ноября. — С. 3.

140. Грузинская и хетская культуры: (О мече, найденном Г. К. Ниорадзе в 1927 году в Земо-Авчальской могиле) // Заря Востока. — 1928. — 2 авг. — С. 4.

141. Мастерская доисторического человека: (Археолог Г. К. Ниорадзе открыл пещеру палеолита Девис-Хврели) // Заря Востока. — 1928. — 1 сент. — С. 3.

142. Пещера доисторического каменного века // Рабочая правда. — 1928. — 30 авг. — С. 7.

## 1929

143. არქეოლოგიური აღმოჩენა: (ნატახტარში) // კომუნისტი. — 1929. — 29 მაისი — გვ. 4.

Археологическое открытие (в Натахтари) // Комунисти. — 1929. — 29 мая. — С. 4.

144. არქეოლოგიური ექსპედიცია შორაპნის მაზრაში: (გ. ნიორაძის ხელმძღვანელობით) // კომუნისტი. — 1929. — 30 ივლ. — გვ. 4.

Археологическая экспедиция в Шорапанском уезде: (Под руководством Г. К. Ниорадзе) // Комунисти. — 1929. — 30 июля. — С. 4.

145. Громова В. И. Об остатках млекопитающих каменного века из Закавказья // Ежегодник Зоологического музея АН СССР. Л., т. 30. — вып. 3. — 1929.

О Г. К. Ниорадзе: С. 427, 446.

## 1930

146. არქეოლოგიური გახდის აღმოჩენა გორის ოლქში // კომუნისტი. — 1930. — 6 ივნ. — გვ. 4.

Открытие археологического клада в Горийском округе // Комунисти. — 1930. — 6 июня. — С. 4.



147. არქეოლოგიური ექსპედიცია: (ხარაგოულის რ-ში, დევის-ხერელი, სოფ. ბორში) // კომუნისტი. — 1931. — 1 სექტ. — გვ. 4.

Археологическая экспедиция: (Харагаульский р-н, Девис-Хврели, с. Бори) // Комунისტი. — 1931. — 1 сент. — С. 4.

148. არქეოლოგიური ნივთების აღმოჩენა დიდუბეში // კომუნისტი. — 1931. — 28 თებ. — გვ. 4.

Археологические находки в Дидубе // Комунისტი. — 1931. — 28 февр. — С. 4.

149. 7 000 лет тому назад: Археологические раскопки в Дидубе // Рабочая правда. — 1931. — 6 марта. — С. 3.

## 1932

150. მეტრეველი ლ. საქართველოს გზების რკალზე: (შთაბეჭდილებანი) (მაშავერას შესართავ კარასუზე ხიდის მშენებლობის დროს აღმოჩენილი სამარხების შესახებ) // კომუნისტი. — 1932. — 6 ივნ.— გვ. 3.

Метревели Л. На дорогах Грузии: (Впечатления). (О могильниках открытых во время строительства моста через реку Карасу устье р. Машавера) // Комунისტი. — 1932. — 6 июня. — С. 3.

151. Findeisen H. (ნიორაძე გ. ზემო ავჭალის სამარე.—საქ. სახელმწ. მუზეუმის მოამბე, ტ. 6, 1931. რეც.) // Der Weltkreis—1932, Bd. III S. 28.

Findeisen H. (ნიორაძე Г. Земо-Авчальская могила.—Вестник Гос. музея ГССР, т. 6, 1931. Рец.)—Der Weltkreis, 1932, Bd. III, S. 28.

152. Findeisen H. (ნიორაძე გ. კარსნის ხევის სასაფლაო.—საქ. სახელმწ. მუზეუმის შრომები, ტ. 4, 1926. რეც.) // Der Weltkreis. 1932, Bd. III, S. 28.

Findeisen H. (ნიორაძე Г. Могильник Карснис-Хеви.—Труды Гос. музея ГССР, т. 4, 1926. Рец.) // Der Weltkreis.—1932.—Bd. III, S. 28.

153. Findeisen H. (Nioradze G. Begräbnis und Totenkultus bei den Chewssuren. — Stuttgart: Strecker und Schröder Verlag, 1931. Рец.) // Der Weltkreis—1932—Bd. III, H. 3. S. 90.

154. Makalathia S. Découvertes archéologiques en Georgieem. 1930.—Sonderabdruck aus den Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft, in Wien—1932.—Bd. LXII.—S. 108.

155. Tallgren A. M. (Nioradze G. Der Verwahrfund von Kvemo-Sasirethi—Eurasia Septentrionalis Antiqua, Helsinki, t. 7, 1932, S. 82—97. რუ). //Eurasia Septentrionalis Antiqua, t. 7 (Helsinki) 1932.—S. 97.

1934

156. Пещера «Девис-Хврелн» //Заря Востока. — 1934 — 18 дек. — С. 4.

1935

157. არქეოლოგიური აღმოჩენა: (არხილოს კალოს მიდანობებში აღმოჩენილი კერამიკული ჭურჭლის შესახებ) // მუშა. — 1935. — 28 ივნ. — გვ. 4.

Археологическая находка: (В Архилос-Кало, Сигнахский р-н) //Муша. — 1935. — 28 июня. — С. 4.

158. არქეოლოგიური გათხრები აფხაზეთში: (პროფ. გ. ჩუბინაშვილის, შ. ამირანაშვილის, გ. ნიორაძის და სხვ. მონაწილეობით) // კომუნისტი. — 1935. — 21 თებ. გვ. 4.

Археологические раскопки в Абхазии. (С участием проф. Г. Чубинашвили, Ш. Амирашвили, Г. Ниорадзе и др.). //Комунисти. — 1935. — 21 февр. С. 4.

159. არქეოლოგიური გამოთენა საქართველოს მუზეუმში: (საქართველოს სახ. მუზეუმში პროფ. გ. ნიორაძის უშუალო ხელმძღვანელობით მოწყობილი არქ. გამოთენის გახსნის შესახებ) // ახალგაზრდა კომუნისტი. — 1935. — 22 ნოემბ. — გვ. 4; კომუნისტი. — 1935.—21 ნოემბ. — გვ. 4.

Археологическая выставка в Музее Грузии: (Об открытии археологической выставки в Гос. музее Грузии под непосредственным руководством проф. Г. К. Ниорадзе) //Комунисти. — 1935. — 21 ноября. — С. 4; Ахалгазрда комунисти. — 1935. — 22 ноября. — С. 4.

160. არქეოლოგიური მუზეუმის გამოთენა // მუშა. — 1935.—17 ნოემბ. — გვ. 4.

Выставка археологического музея //Муша. — 1935. — 17 ноября. — С. 4.

161. მამულაშვილი მ. გამოქვებულ დევის ხვრელში: (პროფ. გ. ნიორაძის გამოკვლევა გამოქვებულ დევისხვრელში აღმოჩენილი პალეოლითური ნაშთების შესახებ) // ახალგაზრდა კომუნისტი. — 1935. — 4 მარტი. — გვ. 4.

Мамулашвили М. Пещера Девис-Хврели: (Исследование проф. Г. Ниорадзе о палеолитических находках в пещере Де-

ვის-ხვრელი) //Ахалгазрда комунисти. — 1935. — 4 марта. — С. 4.

162. Археологическая выставка в Тифлисе: (Об археологической выставке в музее Грузии организованной под руководством проф. Г. К. Ниорадзе). //На рубеже Востока. — 1935. — 21 ноября. — С. 7.

163. Замятнин С. Н. Новые данные по палеолиту Закавказья //Советская этнография — 1935. — № 2. — С. 116—117.

164. Иессен А. А. К вопросу о древнейшей металлургии меди на Кавказе //Известия ГАИМК. — Вып. 120—1935.

О Г. К. Ниорадзе: с. 142, 143, 145, 147, 148.

## 1936

165. არქეოლოგიური ნაშთების აღმოჩენა: (გურჯაანის რაიონში აღმოჩენილი სამხრეთის სპილოს ჩონჩხის შესახებ) //კომუნისტი. — 1936. — 8 სექტ. — გვ. 4.

Открытие археологических остатков: (О скелете южного слона найденного в Гурджаанском р-не) //Комунисти. — 1936. — 8 сент. — С. 4.

16. დევის ხვრელი: (გ. ნიორაძის მიერ 1926 წელს აღმოჩენილი გამოქვაბული) //მუშა. — 1936. — 15 მაისი. — გვ. 3.

Девис-Хврели: (Пещера, обнаруженная в 1926 г. Г. К. Ниорадзе) //Муша. — 1936. — 15 мая. — С. 3.

167. თოდუა გრ. გამოქვაბული საკაჯია //ახალგაზრდა კომუნისტი. — 1936. — 22 მაისი. — გვ. 4.

Тодуа Г. Пещера Сакажиа //Ахалгазрда комунисти. — 1936. — 22 мая. — С. 4.

168. პირველყოფილი ადამიანის თავის ქალა: (კასპში პროფ. გ. ნიორაძის მიერ აღმოჩენილი თავის ქალის ნაწილების აღდგენისა და შესწავლის შესახებ) //მუშა. — 1936.—16 დეკ.—გვ. 3.

Череп первобытного человека: (О восстановлении и изучении черепа первобытного человека, найденного в Каспи) //Муша. — 1936. — 16 дек. — С. 3.

169. საკაჯიას გამოქვაბული: (გათხრილი და არქეოლოგიურად გამოკვლეული გ. ნიორაძის მიერ) //მუშა. — 1936. — 12 ივლ. — გვ. 3. — ხელმოწერა: დ. ნ-ლი.

Пещера Сакажиа: (Раскопана и исследована Г. К. Ниорадзе) //Муша. — 1936. — 12 июля. — С. 3. — Подпись: Д. Н-ли.

170. უძველესი საფლავი: (გ. ნიორაძის მიერ შირაქის ველზე, მირზაანის მახლობლად ჩატარებული არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შესახებ) //მუშა. — 1936. — 16 დეკ. — გვ. 4.

Древняя могила: (Об археологических исследованиях, проводимых Г. К. Ниорадзе в долине Шираки, близ Мирзаани) //Муша. — 1936. — 16 дек. — С. 4.

171. Археологическая находка: (В с. Метехи, которую изучил проф. Г. К. Ниорадзе) //Заря Востока. — 1936. — 6. окт. — С. 4.

172. В пещере Сакажиа: (Археологические раскопки под руководством директора научн.-иссл. археологич. ин-та Грузии проф. Г. К. Ниорадзе) //Вечерний Тифлис. — 1936. — 26. апр. — С. 2. — Подпись: П.

1937

173. გამოქვაბული საკაჯია: (არქეოლოგიური გათხრები გ. ნიორაძის ხელმძღვანელობით) //მუშა. — 1937.—27 იანვ. — გვ. 4.

Пещера Сакажиа: (Археологические раскопки под руководством Г. К. Ниорадзе) //Муша. — 1937. — 27 янв. — С. 4.

174. კალანდაძე ა. არმაზის არქეოლოგიური ექსპედიციის წინასწარი ანგარიში // ენიმკის მოამბე. — ტ. 2. — ნაკვ. 3. — 1937.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 366.

Каландадзе А. Н. Предварительный отчет Армазской археологической экспедиции //Известия Ин-та языка, ист. и мат. культуры им. Н. Я. Марра. — Т. 2. — Вып. 3. — 1937.

О. Г. К. Ниорадзе: С. 366.

175. (მარნეულში აღმოჩენილი მეორე საუკუნის ნაშთების შესახებ. რომელთაც შეისწავლის გ. ნიორაძე) //მუშა. — 1937. — 16 იანვ. — გვ. 3. სურ-ით.

(О находках второго века в Марнеули, которых изучает Г. К. Ниорадзе) // Муша. — 1937. — 16 янв. — С. 3, с фото.

176. მეორე საუკუნის არქეოლოგიური ნაშთები: (სოფ. მარნეულთან. სადგ. სანდარის ახლოს აღმოჩენილი ნაშთების შესახებ, რომელიც შეისწავლა პროფ. გ. ნიორაძემ) //ახალგაზრდა კომუნისტი. — 1937. — 10 იანვ. — გვ. 4; მუშა. — 1937. — 12 იანვ. — გვ. 3;—16 იანვ. — გვ. 3.

Археологические остатки второго века: (О находках в окрестностях Марнеули, недалеко от ст. Сандара, изучивших проф. Г. К. Ниорадзе) //Ахалгазрда комунисти. — 1937. — 10 янв. — С. 4; Муша. — 1937. — 12 янв — С. 3. 16 янв. — С.3.

177. Археологические находки: (В окрестностях с. Марнеули, недалеко от ст. Сандара, датированные заведующим арх. отд. музея Грузии, проф. Г. К. Ниорадзе вторым веком нашей эры) // Заря Востока. — 1937. — 5 янв. — С. 4.

178. Ефименко П. П. Первобытное общество. — Л.: Гос. соц. эконом. изд-во, 1938.  
О Г. К. Ниорадзе: С. 617.

#### 1940

179. გათხრები ალაზნის ველზე: (პროფ. გ. ნიორაძის მონოგრაფიის — „ალაზნის ველის გათხრები“ — გამოსვლის გამო) // კომუნისტი. — 1940. — 29 მაისი. — გვ. 4.

Раскопки в Алазанской долине: (К выходу в свет монографии проф. Г. К. Ниорадзе «Раскопки в Алазанской долине») //Комунисти. —1940. — 29 мая. — С. 4.

180. განცხადება, 1940 წ. 11 ოქტომბერს საღ. 8 ს. და 30 წთ. გორკის სახ. კლუბში პროფ. გ. ნიორაძის ლექციის — „ადამიანის წარმოშობა“ — ჩატარებულ შესახებ) // კომუნისტი. — 1940. — 11 ოქტ. — გვ. 4.

Объявление о лекции Г. К. Ниорадзе. — «Происхождение человека», которая состоялась 1940 г. 11 окт., 8 ч. 30 мин. вчера в клубе им. М. Горького) //Комунисти. — 1940 — 11 окт. — С. 4.

181. კავბაძე დ. მნიშვნელოვანი წიგნი: (პროფ. გ. ნიორაძის მონოგრაფიის „ალაზნის ველის გათხრები“ გამოსვლების გამო) // კომუნისტი. — 1940.—15 სექტ. — გვ. 4.

Какабадзе Д. Важная книга: (К выходу в свет монографии проф. Г. К. Ниорадзе «Раскопки в Алазанской долине») //Комунисти. — 1940. — 15 сент. — С. 4.

182. Беляева Е. И. О фауне млекопитающих из палеолитической пещеры Вихрова (Сакажиа) //Бюллетень Комиссии по изучению четвертичного периода. — М.-Л. 1940. — № 6—7. — С. 105, 107.

183. Экспедиция государственного музея Грузии: (Об археологических раскопках в Алазанской долине в Кахетии под руководством проф. Г. К. Ниорадзе) //Заря Востока. — 1940. — 5 сент. — С. 4, с фото

#### 1941

184. მასალები საქართველოსა და კავკასიის არქეოლოგიისათვის. ნაკვ. II. 1941.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 19.

Материалы по археологии Грузии и Кавказа. Вып. II. 1941.

О. Г. К. Ниорадзе: С. 19.

185. Гуммель Я. И. (Ниорадзе Г. К. Раскопки в Алазанской долине. — Тб.: 1940. Рец.) // Известия Азербайджанского филиала АН СССР. — 1941. — № 1. — С. 95—96.

1944

186. ამირანაშვილი შ. ქართული ხელოვნების ისტორია. 1. — თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1944.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 12, 14, 23, 24.

Амиранашвили Ш. Я. История грузинского искусства. 1. — Тб.: Изд-во АН ГССР. — 1944.

О Г. К. Ниорадзе: С. 12, 14, 23, 24

187. ბრძანებულება საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმისა ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორის, თბილისის სახ. უნივერსიტეტის პროფესორის გიორგი ნიორაძისათვის საქართველოს სსრ მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის წოდების მინიჭების შესახებ // კომუნისტი. — 1944. — 24 მარტი. — გვ. 1.

Указ Президиума Верховного Совета ГССР о присвоении заслуженного деятеля науки докт. ист. наук проф. Тбил. ун-та Г. К. Ниорадзе // Коммунисти. — 1944. — 24 марта. — С. 1.

1945

188. განცხადება პროფ. გ. ნიორაძის ლექციის — „პირველყოფილი ადამიანი“ — ჩატარების შესახებ // კომუნისტი. — 1945. — 17 თებ. — გვ. 2.

Объявление о лекции проф. Г. К. Ниорадзе — «Первообытный человек» // Коммунисти. — 1945. — 17 февр. — С. 2.

189. ლომთათიძე გ. არქეოლოგიური გათხრები საქართველოს ძველ დედაქალაქში: (მეცნ.-პოპულ. ნარკვევი) — თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1945.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 12, 13, 17, 30, 57.

Ломтатидзе Г. А. Археологические раскопки в древней столице Грузии: (Научно-поп. очерк). — Тб.: Изд-во АН ГССР, 1945.

О Г. К. Ниорадзе: С. 12, 13, 17, 30, 57.

190. საქართველოს არქეოლოგები: (ლექსი. მეგობრული შარჟი ვ. ბერიძისა) // ნიანგი. — 1945. — № 5. — გვ. 5.

Археологи Грузии: (Стихотворение. Дружеский шарж В. Беридзе) // Нианги. — 1945. — № 5. — С. 5.

191. საქართველოს სას მეცნიერებათა აკადემიისაგან: (გ. ნიორაძის საქ. სსრ მეცნ. აკად. ნამდვილი წევრობის კანდიდატად წამოყენების გავლა) // კომუნისტი. — 1946. — 3 ნოემბ. — გვ. 3.

От Академии наук Грузинской ССР: (О выдвижении Г. К. Ниорадзе в кандидаты в действительные члены АН СССР) // Коммунист. — 1946. — 3 ноября. — С. 3.

## 1947

192. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის საერთო კრება: (საზოგადოებრივ მეცნიერებათა განყოფილების ხაზით პროფ. გ. ნიორაძის (არქეოლოგია) წევრ-კორესპონდენტად არჩევ-ს შესახებ) // კომუნისტი. — 1947. — 1 იანვ. — გვ. 1.

Общее собрание Академии наук Грузинской ССР: (Отдел общественных наук. Об избрании проф. Г. К. Ниорадзе (археология) членом-корреспондентом) // Коммунист. — 1947. — 1 янв. — С. 1.

## 1948

193. ჭავჭავაძე თ., ჩუბინიშვილი ტ. ახლად აღმოჩენილი ენეოლითური და ბრინჯაოს ხანის კულტურული კერა ქართლში // საქ. სახელმწ. ზუზუმის მოამბე. — 1948. — ტ. 15—В. — გვ. 23—31.

Джапаридзе О., Чубинишвили Т. Вновь обнаруженный культурный очаг эпохи энеолита и бронзы в Грузии // Вестник. Гос. музея Грузии. — 1948. — Т. 15 — В. — С. 23—31.

194. Громов В. И. Палеонтологическое и археологическое обоснование стратиграфии континентальных отложений четвертичного периода на территории СССР (млекопитающие, палеолит) // Труды Ин-та геологических наук АН СССР. — Вып. 64. — Серия геологическая. — № 17. — 1968. — С. 264.

195. Громова В. И. К истории фауны млекопитающих Кавказа // Известия АН СССР. — Серия биологическая. — 1948. — № 5.

О Г. К. Ниорадзе: С. 517.

## 1949

196. კეკელიძე ვ. (ნიორაძე გ. შიკლუხო-შაკლაი და „ქვის ხანის აღმოჩენები“ თბ., 1948. (რეც.) // ახალგაზრდა კომუნისტი. — 1949. — 29 ნოემბ. — გვ. 4.

Кикнадзе В. (Ниорадзе Г. მიკლუხო-მაკლაი «ლუდი კა-  
მენიო ვეკა» ტბ.: 1948. (რეც.) // ახალგაზრდა კომუნისტი. —  
1949. — 29 ნოვბრია. — ს. 4.

197. პიოტროვსკიი ბ. ბ. არქეოლოგია ზაკავკაზია. — ლ.:  
1949.

ო გ. კ. ნიორადზე: ს. 22, 23, 63, 64.

#### 1950

198. არქეოლოგიური გათხრები სამგორის ველზე: (პროფ. გ. ნი-  
ორაძის ხელმძღვანელობით სამგორის ყორღანის გათხრების შესა-  
ხებ) // კომუნისტი. — 1950. — 15 ნოემბ. — გვ. 4.

Археологические раскопки в долине Самгори: (О раскоп-  
ках Самгорского кургана под руководством проф. Г. К. Нио-  
радзе) // Коммунист. — 1950. — 15 ноября. — С. 4.

199. იუბილეული ტ. გოსტიბეს ხეობის არქეოლოგიური ძეგლე-  
ბი // საქ. სახელმწ. მუზეუმის მოამბე. — 1950. — ტ. 15—В — გვ.  
27, 28.

Чубинишвили Т. Археологические памятники Гостибского  
ущелья // Вестник Гос. музея Грузии. — 1950. — т. 15 — В. —  
С. 27, 28.

#### 1951

200. გიორგი ნიორაძე (ნეკროლოგი) // კომუნისტი. — 1951. — 13  
დეკ. — გვ. 4. — ხელმოწერა: ამხანაგების ჯგუფი.

Георгий Капанович Ниорадзе: (Некролог) // Коммунист.  
— 1951. — 13 дек. — С. 4; — Заря Востока. — 1951. — 13  
дек. — С. 4. — Подпись: Группа товарищей.

201. გობეჯიშვილი გ. სტალინის ნაცარგორა // მიმომხილვე-  
ლი. — 1951. — ტ. 2.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 247.

Гобеджишвили Г. Холм Нацаргора близ г. Сталинири  
// Мимомхилвели. — 1951. — Т. 2.

ო გ. კ. ნიორადზე: ს. 247.

202. ლომთათიძე გ. ივანე ჯავახიშვილი და გათხრითი არქეოლო-  
გია საქართველოში // მიმომხილველი. 1951. — ტ. 2.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 3, 24, 25.

Ломтатидзе Г. Иванэ Джавахишвили и археология в  
Грузии // Мимомхилвели. — 1951. — Т. 2.

ო გ. კ. ნიორადზე: ს. 3, 24, 25.

#### 1952

203. გობეჯიშვილი გ. არქეოლოგიური გათხრები საბკოთა საქარ-  
თველოში. — თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1952.



გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 21, 24, 30, 31, 41, 46, 79, 80, 90, 91, 136.

Гобеджишвили Г. Археологические раскопки в Советской Грузии. — Тб.: Изд-во АН ГССР, 1952.

О Г. К. Ниорадзе: с. 21, 24, 30, 31, 41, 46, 79, 80, 90, 91, 136.

204. კალანდაძე ა., გობეჯიშვილი გ. გ. ყ. ნიორაძის ხსოვნას // მეცნიერება და ტექნიკა. — 1952. — № 1. — გვ. 27—28.

Каландадзе А., Гобеджишвили Г. Памяти Г. К. Ниорадзе // Мецნიერება და техника. — 1952. — № 1. — С. 27—28.

205. ლომთათიძე გ. წინაპართა ნაკვალევი: (საქართველოს არქეოლოგიის ნარკვევები) — თბ.: საბლიტგამი, 1952.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 9, 11, 12, 36, 70, 76, 77, 104.

Ломтатидзе Г. Очерки по археологии Грузии. — Тб.: Детгиздат, 1952.

О Г. К. Ниорадзе: с. 9, 11, 12, 36, 70, 76, 77, 104.

206. ჯანაშია ს. უძველესი ეროვნული ცნობა ქართველთა პირველსაცხოვრების შესახებ. — ჯანაშია ს. შრომები. ტ. 2. — თბ.: 1952.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 101.

Джанашиа С. Н. Древнейшее национальное известие о первоначальном расселении грузин в свете истории Ближнего Востока // Джанашиа С. Н. Труды. — Т. II. — Тб.: 1952.

О Г. К. Ниорадзе: с. 101.

207. Девис-Хврели: (О пещере Девис-Хврели — стоянка первобытного человека — изученной проф. Г. К. Ниорадзе). — БСЭ, 2-е изд. М., 1952. — С. 532.

208. Дманиси: (О Дманисском могильнике изучившем проф. Г. К. Ниорадзе). — БСЭ, 2-е изд. М.: 1952. — Т. 14. — С. 562.

209. Земоавчальская могила: (О Земоавчальской могиле исследованной проф. Г. К. Ниорадзе). — БСЭ, 2-е изд. М.: 1952. — Т. 17. — С. 35.

## 1953

210. ბოხჩაძე ა. პროფესორი გიორგი ნიორაძე: (გარდაცვალებიდან 2 წლისთავის გამო) // ახალგაზრდა სტალინელი (თბილისის უნ-ტის რექტორატის, პარტიული და კომკავშირის კომიტეტების ორგანო). — 1953. — 11 დეკ. — გვ. 3, სურ-ით.

Бохочадзе А. Профессор Георгий Ниорадзе: (Ко второй годовщине со дня кончины) // Ахалгазრდა сталинели. — 1953. — 11 дек. — С. 3, с фот.

211. ქორიძე დ. გვიანბრინჯაოს პერიოდის არქეოლოგიური ძეგ-

ლი თბილისიდან // საქ. სახელმწ. მუზეუმის მოამბე. — ტ. 17—Б. — 1953.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 128.

Коридзе Д. Памятник позднебронзовой эпохи из Тбилиси // Вестник Гос. музея Грузии. — Т. 17 — Б. — 1953.

О Г. К. Ниорадзе: с. 128.

212. ჩუბინიშვილი ტ. არქეოლოგიური ძეგლები „ციხურას“ მიდამოებიდან // საქ. სახელმწ. მუზეუმის მოამბე. — ტ. 17—Б. — 1953.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 169, 172.

Чубинишвили Т. Археологические памятники из окрестностей «Цихура» // Вестник Гос. музея Грузии. — Т. 17—Б. — 1953.

О Г. К. Ниорадзе: с. 169, 172.

213. Ефименко П. П. Первобытное общество: Очерки по истории палеолитического времени. Изд. 3-е. — Киев: Изд-во АН Укр. ССР, 1953.

О Г. К. Ниорадзе: с. 6, 600.

#### 1954

214. ქორიძე დ. გვიანბრინჯაოს ხანის არქეოლოგიური ძეგლები თბილისიდან: (ნავთლული) // საქ. სახელმწ. მუზეუმის მოამბე. — ტ. 18—Б — 1954.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 43, 44, 47, 52, 53, 57, 64, 65, 73, 81.

Коридзе Д. Позднебронзовые археологические памятники из Тбилиси (Навтлуги). — Вестник Гос. музея Грузии. — Т. 18. — Б. — 1954.

О Г. К. Ниорадзе: с. 43, 44, 47, 52, 53, 57, 64, 65, 73, 81.

#### 1955

215. მცხეთა: არქეოლოგიური კვლევა-ძიების შედეგები: (ა. აფაქიძე, გ. გობეჯიშვილი, ა. კალანდაძე, გ. ლომთათიძე). — თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1955.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. VII, 1, 5, 9, 10, 203, 217, 218, 219, 223.

Мцхета: Итоги археологических исследований. (А. Апакидзе, Г. Гобеджишвили, А. Каландадзе, Г. Ломтатидзе). — Тб.: Изд-во АН ГССР, 1955.

О Г. К. Ниорадзе: с. VII, 1, 5, 9, 10, 203, 217, 218, 219, 223.

216. ქორიძე დ. თბილისის არქეოლოგიური ძეგლები. — თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1955. ნაწ. 1.

გ. ნოორაძის შესახებ: გვ. 5, 6, 7, 8, 26, 65, 79, 116, 150, 172, 173, 175, 176, 180, 183, 189, 195, 203.

Қоридзе Д. Археологические памятники Тбилиси. — Тб.: Изд-во АН ГССР, 1955. Ч. 1.

О Г. К. Ниорадзе: с. 5, 6, 7, 8, 26, 65, 79, 116, 150, 172, 173, 175, 176, 180, 183, 189, 195, 203.

217. ჯაფარიძე ო. „განჯისკარის“ 1948 წლის არქეოლოგიური გათხრის ანგარიში // მახალეები საქ. და კავკ. არქეოლოგიისათვის. — 1955. — ტ. 1.

გ. ნოორაძის შესახებ: გვ. 89.

Джапаридзе О. Отчет о раскопках в «Ганджискари» // Материалы по археологии Грузии и Кавказа. — 1955. — Т. 1.

218. ჯაფარიძე ო. ლითონის წარმოების ადრეული საფეხური საქართველოში. — თბ.: „ტექნიკა და შრომა“, 1955.

გ. ნოორაძის შესახებ: გვ. 11.

Джапаридзе О. Ранний этап древней металлургии в Грузии. — Тб.: «Техника да шрома», 1955.

О Г. К. Ниорадзе: с. 11.

219. Бердзенишвили (Киладзе) Н. З. (Ниорадзе Г. К. Человек каменного века в пещере Сакажиа. — Тб.: 1953. Рец.) // Труды Ин-та истории АН ГССР. 1955. — Т. 1.

О Г. К. Ниорадзе: с. 487—491.

220. Ломтатидзе Г. А. Археологические раскопки в Мхета. — Тб.: Изд-во АН ГССР, 1955. — 114 с. с илл.

О Г. К. Ниорадзе: с. 20, 21, 22, 23, 26, 40, 41, 55, 98, 99.

221. Монгайт А. Л. Археология в СССР. — М.: Изд-во АН СССР, 1955.

О Г. К. Ниорадзе: с. 77, 253.

## 1950

222. აფაქიძე ა. საქართველოს უძველესი კულტურა ახალ არქეოლოგიურ აღმოჩენათა შუქზე — თბ.: საქ. სსრ პოლიტ. და მეცნ. ცოდნის გამავრც. საზ-ბის გამოც., 1956.

გ. ნოორაძის შესახებ: გვ. 14, 26.

Апакидзе А. Древнейшая культура Грузии в свете новых археологических исследований. — Тб.: Изд-во Об-ва по распр. полит. и науч. знаний, 1956.

О Г. К. Ниорадзе: с. 14, 26.

223. ბერძენიშვილი (კილაძე) ნ. პირველყოფილი მიწათმოქმედების ისტორიისათვის საქართველოში // საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის ისტორიის ინ-ტის შრომები. — ტ. 2. — 1956.

გ. ნოორაძის შესახებ: გვ. 267, 270, 277, 289, 297.

Бердзенишвили (Киладзе) Н. З. Первобытное земледелие в Грузии. //Труды Ин-та истории АН ГССР. — 1956. — Т. 2. О Г. К. Ниорадзе: с. 267, 270, 277, 289, 297.

224. ბერძენიშვილი (კილაძე) ნ. (რეც. წიგნ.: სარდარიანი ს. „პალეოლოგიის სომხეთში“. — ერევანი, სომხეთის სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1954. რუს. ენ.) //საქ. სსრ მეცნ. აკად. ისტორიის ინ-ტის შრომები. — 1956. — ტ. 2.

გ. ნოორაძის შესახებ: გვ. 302, 308.

Бердзенишвили (Киладзе) Н. З. (Рец. на кн.: Сардарян С. Палеолит Армении. — Ереван.: Изд-во АН Арм. ССР, 1954) //Труды Ин-та истории АН ГССР. — 1956. — Т. 2.

О Г. К. Ниорадзе: с. 302, 308.

225. კალანდაძე ა. საქართველოს ტერიტორიაზე წინაგვეროვნული საზოგადოების ჩამოყალიბების ისტორიისათვის //საქ. სსრ მეცნ. აკად. ისტორიის ინ-ტის შრომები. — 1956. — ტ. 2.

გ. ნოორაძის შესახებ: გვ. 228.

Каландадзе А. Н. К истории формирования дородового общества на территории Грузии: (Очерки по археологии Грузии) // Труды Ин-та истории АН ГССР. — 1956. — Т. 2.

О Г. К. Ниорадзе: с. 228.

226. Исмизаде О. М. Ялойлутепинская культура. — Баку.: 1956.

О Г. К. Ниорадзе: с. 5, 9, 42, 59, 61, 66, 67, 83, 93.

## 1957

227. აბრამიშვილი რ. სამთავროს სამაროვანზე აღმოჩენილი გვიანი ბრინჯაოს ხანისა და რკინის ფართო ათვისების ხანის ძეგლების დათარიღებისათვის //საქ. სახელმწ. მუზეუმის. მოამბე. — ტ. 19—А, 21—В. — 1957.

გ. ნოორაძის შესახებ: გვ. 116, 117, 118.

Абрамишвили Р. К вопросу о датировке памятников эпохи поздней бронзы и широкого освоения железа, обнаруженных на самтаврском могильнике //Вестник Гос. музея Грузии. —Т. 19—А, 21—В, 1957.

О Г. К. Ниорадзе: с. 116, 117, 118.

228. ლომთათიძე გ. კლდეეთის სამაროვანი ახალი წელთაღრიცხვის II საუკუნისა. — თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1957.

გ. ნოორაძის შესახებ: გვ. 25, 26, 100, 161, 165, 192—194.

Ломтатидзе Г. А. Некрополь II века н. э. в Клдеети. — Тб.: Изд-во АН ГССР, 1957.

О Г. К. Ниорадзе: с. 25, 26, 100, 161, 165, 192—194.

229. მარტაშვილი ლ. ქართული გამოცემის რედაქტორისაგან: სპე-

ლეოლოგიური კვლევის პერსპექტივები საქართველოში. — წიგნ.:  
კასტრე ნ. ათი წელი მიწის ქვეშ. — თბ.: „ტექნიკა და შრომა“. 1957.

გ. ნორაძის შესახებ: გვ. 13; 20, 24.

Маруашвили Л. От редактора грузинского издания: Перспективы спелеологических исследований в Грузии. — В кн.: Кастере Н. Десять лет под землей. — Тб.: «Техника да шрома», 1957.

О Г. К. Ниорадзе: с. 13, 20, 24.

230. სალინაძე ი., დევიდარიანი გრ. მდინარე წყალწითელას ხეობის მთავარი გამოქვაბულები // ალ. წულუკიძის სახ. ქუთაისის სახ. პედინტის შრომები. — ტ. 17. — 1957.

გ. ნორაძის შესახებ: გვ. 579, 580.

Сагинадзе И., Девдариани Г. Главные пещеры ущелья реки Цхалцитела // Труды Кутаисского гос. пед. ин-та им. А. Цулукидзе. — Т. 17. — 1957.

О Г. К. Ниорадзе: с. 579, 580.

231. ტყემელაშვილი ო. სამთავროს ახ. წ. IV—VIII სს. სამარხებში აღმოჩენილი ქინძისთავეები // საქ. სახელმწ. მუზეუმის მოამბე. — ტ. 19-А, 21-В, 1957.

გ. ნორაძის შესახებ: გვ. 157.

Ткешелашвили О. Булавки, обнаруженные в погребениях IV—VIII вв. Самтаврского могильника // Вестник Гос. музея Грузии. — Т. 19-А, 21-В. — 1957.

О Г. К. Ниорадзе: с. 157.

232. ჩუბინიშვილი ტ. მცხეთის უძველესი არქეოლოგიური ძეგლები. — თბ., „ტექნიკა და შრომა“, 1957.

გ. ნორაძის შესახებ: გვ. 6, 16, 60, 90, 99.

Чубинишвили Т. Древнейшие археологические памятники Мцхета. — Тб.: «Техника да шрома», 1957.

О Г. К. Ниорадзе: с. 6, 16, 60, 90, 99.

233. Замятнин С. Н. Палеолит Западного Закавказья. Палеолитические пещеры Имеретии // Сборник музея антропологии и этнографии. — М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1957.

О Г. К. Ниорадзе: с. 440, 441, 442, 463, 464, 475, 476, 477, 478, 484, 485.

234. Кушнарева К. Х. Памятники поздней бронзы нагорного Карабаха // Советская археология. — Т. 27. — 1957.

О Г. К. Ниорадзе: с. 159.

1058

235. ქორიძე დ. თბილისის არქეოლოგიური ძეგლები. ნაწ. 2. — თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1958.

გ. ნორაძის შესახებ: გვ. 12, 21, 31, 91, 93.

Коридзе Д. Археологические памятники Тбилиси. Ч. 2. — Тб.: Изд-во АН ГССР, 1958.

О Г. К. Ниорадзе: с. 12, 21, 31, 91, 93.

236. Мцхета. 1. Армазис-хеви: Итоги археологических исследований. (А. М. Апакидзе, Г. Ф. Гобеджишвили, А. Н. Каландадзе, Г. А. Ломтатидзе). — Тб. Изд-во АН ГССР, 1952.

О Г. К. Ниорадзе: с. VII, 1, 10, 11, 13, 229, 236, 238, 242, 243.

#### 1950

237. საქართველოს არქეოლოგია: (ა. აფაქიძე, ნ. ბერძენიშვილი, გ. გობეჯიშვილი, ა. კალანდაძე, გ. ლომთათიძე, ო. ჭაფარიძე, ნ. ხოშტარია). — თბ.: თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 1959.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 7, 8, 9, 14, 16, 36, 37, 70, 92, 157, 270, 272, 281, 295, 331.

Археология Грузии: (А. Апакидзе, Н. Бердзенишвили, Г. Гобеджишвили, А. Каландадзе, Г. Ломтатидзе, О. Джапаридзе, Н. Хоштариа). — Тб.: Изд-во Тбил. ун-та, 1959.

О Г. К. Ниорадзе: с. 7, 8, 9, 14, 16, 36, 37, 70, 92, 157, 270, 272, 281, 295, 331.

238. რამიშვილი რ. კამარახევის სამაროვანი // მასალები საქ-და კავკ. არქეოლოგიისათვის. ტ. 2. — თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1959.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 6, 7, 25, 26, 29, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 51.

Раишвили Р. М. Камарахевский могильник // Материалы по археологии Грузии и Кавказа. Т. 2. — Тб.: Изд-во АН ГССР, 1959.

О Г. К. Ниорадзе: с. 6, 7, 25, 26, 29, 39, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 51.

239. ყიფიანი შ. ზემო იმერეთის მალლობის კარსტული რაიონების გეომორფოლოგიური თავისებურებანი // საქ. სსრ გეოგრ. საზ-ბის შრომები. — ტ. 4. — თბ.: 1959.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 58.

Кипиани Ш. Геоморфологические особенности карстовых районов возвышенности верхней Имеретии // Труды геогр. об-ва Груз. ССР. — Т. 4. — Тб.: 1959.

О Г. К. Ниорадзе: с. 58.

240. Верещагин Н. К. Млекопитающие Кавказа: История формирования фауны. — М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1959.

О. Г. К. Ниорадзе: с. 113, 115, 118.

241. თუშაბრამიშვილი დ. გვარჯილას კლდის პალეოლითური ნაშთები. — თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა 1960.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 7, 12, 13, 14, 16, 17, 63, 122, 144, 154, 164, 171, 179.

Тушабраишвили Д. М. Палеолитические остатки в пещере Гварджилас-кзде. — Тб.: Изд-во АН ГССР, 1960.

О Г. К. Ниорадзе: с. 7, 12, 13, 14, 16, 17, 63, 122, 144, 154, 164, 171, 179.

242. Рамишвили Р. М. Материалы к истории Картлийского царства во второй половине первого тысячелетия до н. э. (Камарахевский могильник): — Автореферат диссертации на соиск. учен. степ. канд. ист. наук. — Тб.: 1960. — 30 с.

О Г. К. Ниорадзе: с. 24.

## 1961

243. აბრამიშვილი რ. რკინის ათვისების საკითხისათვის აღმოსავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე (ძვ. წ. XIV—VI სს.). // საქ. სახელმწ. მუზეუმის მოამბე. — ტ. 22-В.—1961.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 314, 333.

Абраишвили Р. М. К вопросу об освоении железа на территории Восточной Грузии // Вестник Гос. музея Грузии. — Т. 22-В. 1961.

О Г. К. Ниорадзе: с. 314, 333.

244. რუხვიაშვილი ნ., ჩაჩაშვილი გ. სამგორის თანამედროვე მოსახლეობის ახალი სამეურნეო ყოფის ზოგიერთი მხარე // საქ. სახელმწ. მუზეუმის შრომები, ტ. 22-В.—1961.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 33.

Рухвишвили Н. Б., Чачашвили Г. А. Некоторые стороны хозяйственного быта современного населения Самгори // Вестник Гос. музея Грузии. — Т. 22-В. — 1961.

О Г. К. Ниорадзе: с. 33.

245. სალინაძე ი. სასწავლო გეოლოგიური ექსკურსიები ქუთაისის მიდამოებში. — თბ.: „ცოდნა“, 1961.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 23.

Сагинадзе И. Учебно-геологические экскурсии в окрестностях г. Кутаиси. — Тб.: «Цодна», 1961.

О Г. К. Ниорадзе: с. 23.

246. ქორიძე დ. შემთხვევითი არქეოლოგიური აღმოჩენა სოფ. კურბუში (გეგეკუროს რ-ნი) // საქ. სახელმწ. მუზეუმის მოამბე. — ტ. 22-В.—1961.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 64.

Коридзе Д. Л. Случайные археологические находки в с. Курзу (Гегечкорский р-он) // Вестник Гос. музея Грузии. — Т. 22-В. — 1961.

О Г. К. Ниорадзе: с. 64.

247. ჯაფარიძე ო. ქართველი ტომების ისტორიისათვის ლითონის წარმოების ადრეულ საფეხურზე. — თბ.: თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 1961.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 7, 17.

Джапаридзе О. М. К истории грузинских племен на раннем этапе древней металлургии. — Тб.: Изд-во Тбил. ун-та, 1961.

О Г. К. Ниорадзе: с. 7, 17.

### 1962

248. რამიშვილი ალ. ბრინჯაოს იარაღებს განძი განთავსიდან // ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინ-ტის შრომები. — ტ. 2. — 1962.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 141, 143.

Рамишвили А. Клад бронзовых орудий из Гантиади // Труды Батумского науч.-исслед. ин-та. — Т. 2. — 1962.

О Г. К. Ниорадзе: с. 141, 143.

249. ყიფიანი შ., ტინტილოზოვი ზ. ქუთაის-ნავენახევის მრდამოების კარსტული გამოქვაბულები // გეოგრაფიის ინ-ტის შრომები. — ტ. 17. — 1962.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 108, 119, 120.

Кипиани Ш. Я., Тинтилозов З. К. Карстовые пещеры окрестностей Кутаиси-Навенахеви // Труды Ин-та географии. — Т. 17. — 1962.

О Г. К. Ниорадзе: с. 108, 119, 120.

### 1963

250. ბონობაძე ა. მევენახეობა-მელვინეობა ძველ საქართველოში არქეოლოგიური მასალების მიხედვით: (უძველესი დროიდან ახ. წ. XII—XIII საუკუნეებამდე). — თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1963.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 10, 11.

Бохочадзе А. В. Виноградарство и виноделие в древней Грузии по археологическим материалам: (С древнейших времен до XII—XIII вв. н. э.). — Тб.: Изд-во АН СССР, 1963.

О Г. К. Ниорадзе: с. 10, 11.

251. გრიგოლია გ. ქვემო ქართლის პალეოლითი: (დამარხული გამოქვაბული წოფი I.) — თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1963.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 7, 8, 9.

Григолия Г. К. Палеолит Квемо Картли: (Погребенная пещера Цопи. I). — Тб.: Изд-во АН СССР, 1963.



О Г. К. Ниорадзе: с. 7, 8, 9.

252. მარტაშვილი ლ. შუქი ბნელეთში: (საქართველოს მღვიმე-ები). — თბ.: 1963.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 30, 32, 35.

Маруашвили Л. И. Свет во мраке: (Пещеры Грузии). — Тб.: 1963.

О Г. К. Ниорадзе: с. 30, 32, 35.

253. ფხაკაძე გ. ქვემო ქართლის ენეოლითი: (ციკეთის ენეოლითური ძეგლები). — თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1963.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 6.

Пхакадзе Г. Энеолит Квемо Картли: (Энеолитические памятники Кикети). — Тб.: Изд-во АН ГССР, 1963.

О Г. К. Ниорадзе: с. 6.

254. ლამბაშიძე ო. თხზორის განძი. — თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1963.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 14, 23, 24, 25, 27, 64, 75, 91.

Гамбашидзе О. С. Тхморский клад. — Тб.: Изд-во АН ГССР, 1963.

О Г. К. Ниорадзе: с. 14, 23, 24, 25, 27, 64, 75, 91.

255. ჩუბინიშვილი ტ. ამირანის გორა. — თბ.: „საბჭოთა საქართველო“, 1963.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 9.

Чубинишвили Т. Амиранис гора: Материалы к древнейшей истории Месхет-Джаваheti. — Тб.: «Сабчота Сакартвело», 1963

О. Г. К. Ниорадзе: с. 9.

256. წერეთელი ლ. პალეოლითური სადგომი ქვაჭარა // ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინ-ტის შრომები, ტ. 7. — 1963.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 224, 227.

Церетели Л. Д. Палеолитическая стоянка Квачара // Труды Ин-та истории им. И. А. Джавахишвили. — Т. 7. — 1963.

О Г. К. Ниорадзе: с. 224, 227.

#### 1964

257. ბერძენიშვილი ნ. ქვის ხანის ახალი ძეგლი წყალწითელას ხეობაში. — თბ.: „მეცნიერება“, 1964.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 10, 40, 41, 68, 74.

Бердзенишвили Н. З. Новый памятник каменного века в ущелии Цхалцитела. — Тб.: «Мецნიერება», 1964.

О Г. К. Ниорадзе: с. 10, 40, 41, 68, 74.

258. ნებიერიძე ლ. ადრენეოლითური ხანის ნაშთები ანასეულიდან // ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტ. ინ-ტის შრომები. — ტ. 7.—1964.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 165, 175.

Небиеридзе Л. Д. Ранненеолитический памятник в Анасеули //Труды ин-та истории АН ГССР им. И. А. Джавахишвили. — Т. 7. — 1964.

О. Г. К. Ниорадзе: с. 165, 175.

259. ოქროპირიძე ნ. ნარეკვევის სამაროვანი // ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტ. ინ-ტის შრომები. — ტ. 7. — 1964.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 191, 194, 200, 207, 210, 212, 214, 217.

Окропиридзе Н. Могильник Нареквави //Труды Ин-та истории им. И. А. Джавахишвили. — Т. 7. — 1964.

О Г. К. Ниорадзе: с. 191, 194, 200, 207, 210, 212, 214, 217.

260. Абдушелишвили М. Г. Антропология древнего и современного населения Грузии. — Тб.: «Мецნიერება», 1964.

О Г. К. Ниорадзе: с. 11, 12.

261. Каландадзе А. Н. К истории изучения памятников древнепалеолитической культуры в Грузии: (VII международный конгресс антропологических и этнографических наук). М., август, 1964.

О Г. К. Ниорадзе: с. 1, 8.

#### 1965

262. ფიცხელაური კ. იორ-ალაზნის აუზის ტერიტორიაზე მოსახლე ტომთა უძველესი კულტურა. — თბ.: „მეცნიერება“, 1965.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 23, 24, 35, 72, 77, 81.

Пицхелаური К. И. Древняя культура племен, населявших территорию Иоро-Алазанского бассейна. — Тб.; Мецნიერება. 1965.

О Г. К. Ниорадзе: с. 23, 24, 35, 72, 77, 81.

263. Советская археологическая литература: Библиография. 1918—1940. — М.-Л.; «Наука», 1965.

О Г. К. Ниорадзе: с. 207, 208, 212, 216, 226, 307.

#### 1966

264. Церетели Д. В. Плейстоценовые отложения Грузии. — Тб.: 1966.

О Г. К. Ниорадзе: с. 511.

#### 1967

265. აკად. ს. ჯანაშიას სახელობის საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე, მიძღვნილი პროფ. გ. ნიორაძის ხსოვნისადმი. — თბ.: „მეცნიერება“, 1967, ტ. XXVII—B.

Вестник Государственного музея Грузии им. акад. С. Джанашиа, посвященный памяти проф. Г. К. Ниорадзе. — Тб.: Мецннереба», 1967, т. XXVII—В.

266. კალანდაძე ა. ქართული საბჭოთა არქეოლოგიის სათავეებთან: (გეორგი ნიორაძის ცხოვრება და მოღვაწეობა). წაკითხულ იქნა მოხსენებად საქართველოს ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის სამეცნიერო საზოგადოების სხდომაზე 1967 წ. თებერვალში, რომელიც მიეძღვნა პროფ. გ. ნიორაძის ხსოვნას.

Каландадзе А. Н. У истоков грузинской советской археологии: (Жизнь и деятельность Георгия Ниорадзе). Доклад на заседании научного общества истории, археологии и этнографии Грузии в феврале 1967 г., посвященном памяти проф. Г. К. Ниорадзе.

267. უგრელიძე ნ. აღრეულ შუასაუკუნეთა მინის წარმოების ისტორიისათვის. — თბ.: „მეცნიერება“, 1967.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 11, 17, 48, 56, 61, 77.

Угрелидзе Н. Н. К истории производства стекла в ранне-средневековой Картли (Иберии). — Тб.: «Мецннереба», 1967.

О Г. К. Ниорадзе: с. 11, 17, 48, 56, 61, 77.

268. На память будущим поколениям: (О принятии решения Исполкома Тбилгорсовета об установлении мемориальной доски на дом № 16 на Анагской улице для увековечения памяти известного грузинского археолога, член-корр. АН ГССР, заслуженного деятеля науки Г. К. Ниорадзе) // Вечерний Тбилиси. — 1967. — 8 сент. — С. 3.

## 1968

269. აფაქიძე ა. ქართული საბჭოთა არქეოლოგია ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის 50 წლისთაზე. // — საისტორიო წერილები, ნაკვ. I. — თბ.: 1968.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 36, 37, 39, 41, 44.

Апакидзе А. М. Грузинская советская археология к 50-летию Октябрьской Социалистической революции. — // Исторические письма, вып. 1, 1968.

О Г. К. Ниорадзе: с. 36, 37, 39, 41, 44.

270. თბლისის უნივერსიტეტი (1918—1968 წწ.). — თბ.: თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 1968.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 63, 103, 108, 113, 120, 382.

Тбилисский университет (1918—1968 гг.). — Тб.: Изд-во Тбил. ун-та, 1968.

О. Г. К. Ниорадзе: с. 63, 103, 108, 113, 120, 382.

271. ჯაფარიძე ო. გამოჩენილი მეცნიერი, არქეოლოგი // ლენინელი (ხესტაფონი). — 1968. — 22 ოქტ. — გვ. 2.

Джапаридзе О. М. Известный ученый, археолог //Ленинели (Зестафони). — 1968. — 22 окт. — С. 2.

272. ჯორბენაძე ს. თბილისის უნივერსიტეტის მოკლე ისტორია. — თბ.: თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 1968.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 76, 80, 84, 91.

Джорбенадзе С. М. Краткая история Тбилисского университета. — Тб.: Изд-во Тбил. ун-та, 1968.

О Г. К. Ниорадзе: с. 76, 80, 84, 91.

#### 1969

273. შუა საუკუნეთა საქართველოს არქეოლოგიის მიმოხილვა. 1871—1967 წწ.: შემდგ.: ლ. ჩიტაძე, ზ. ჯორბენაძე. — თბ.: 1969.—114 გვ.

გ. ნიორაძის შესახებ. გვ. 51, 52, 91.

Библиография по археологии средневековой Грузии. 1871—1967 гг. Сост.: Л. М. Читадзе, В. А. Джорбенадзе. — Тб.: 1969.

О Г. К. Ниорадзе: с. 51, 52, 91.

274. Каландадзе А. Н. Разыскания по археологии доантичной Грузии. Автореферат диссертации на соиск. учен. степени докт. ист. наук. — Тб.: 1969.

О Г. К. Ниорадзе: с. 17, 32, 36, 38, 59, 68.

#### 1970

275. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. I. საქართველო უძველესი დროიდან ახალი წელთაღრიცხვის IV საუკუნემდე. — თბ.: „საბჭოთა საქართველო“, 1970.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 11, 73, 74, 97, 100, 104, 106, 260, 263, 283, 303, 746, 758.

Очерки по истории Грузии. Т. I. Грузия с древнейших времен до IV века нашей эры. — Тб.: «Сაბჭოთა საქართველო», 1970.

О Г. К. Ниорадзе: с. 11, 73, 74, 97, 100, 104, 106, 260, 263, 283, 303, 746, 758.

#### 1971

276. Чубинишвили Т. Н. К древней истории Южного Кавказа. — Тб.: «Мецნიერება», 1971.

О Г. К. Ниорадзе: с. 85.

277. აფაქიძე ა. ქართული საბჭოთა არქეოლოგიის ნახევარსაუკუნოვანი გზა: ეძღვნება სსრ კავშირის შექმნის 50 წლისთავს. — თბ.: „მეცნიერება“, 1972.

გ. ნორაძის შესახებ: გვ. 21, 22, 24, 25, 29, 52, 55, 68, 71, 75, 80, 95, 97, 117, 118, 125, 136, 145.

Апакидзе А. М. Полвека грузинской советской археологии. — Тб.: «Мецниереба», 1972.

О Г. К. Ниорадзе: с. 21, 22, 24, 25, 29, 52, 55, 68, 71, 75, 80, 95, 97, 117, 118, 125, 136, 145.

278. Девисхველი. // Большая Советская Энциклопедия, т. 8. 3-е изд., с. 10.

279. Ниорадзе М. Г. О некотором своеобразии верхнепалеолитической культуры Грузии // В кн.: Каменный век Средней Азии и Казахстана. — Ташкент.: 1972.

О Г. К. Ниорадзе: с. 15, 16.

## 1973

280. აფაქიძე ა. საქართველოს საბჭოთა არქეოლოგიის უმნიშვნელოვანესი წარმატებანი. — თბ.: 1973.

გ. ნორაძის შესახებ: გვ. 6, 8, 11, 21.

Апакидзе А. М. Важнейшие достижения грузинской советской археологии. — Тб.: 1973.

О Г. К. Ниорадзе: с. 6, 8, 11, 21.

281. ნორაძე მ. საკაქიას მღვიმე // ძეგლის მეგობარი. — 1973. — № 33.

გ. ნორაძის შესახებ: გვ. 21, 23, 24, 99.

Ниорадзе М. Г. Пещера Сакажиа // Дзеглис მეგობარი (Друзья памятников культуры). — 1973. — № 33.

О Г. К. Ниорадзе: с. 21, 23, 24, 99.

282. ფიცხელაური კ. აღმოსავლეთ საქართველოს ტომთა ისტორიის ძირითადი პრობლემები (ძვ. წ. XV—VII სს.): (არქეოლოგიური მასალების მიხედვით). — თბ.: „მეცნიერება“, 1973.

გ. ნორაძის შესახებ: გვ. 5, 14, 15, 86, 202.

Пицхелтаური К. И. Основные проблемы истории племен Восточной Грузии в XV—VII вв. до н. э.: (По археологическим материалам). — Тб.: «Мецниереба», 1973.

О Г. К. Ниорадзе: с. 5, 14, 15, 86, 202.

283. წერეთელი ლ. მეზოლითური კულტურა კავკასიის შავიზღვისპირეთში. — თბ.: „მეცნიერება“, 1973.

- გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 45, 50, 59, 68.
- Церетели Л. Д. Мезолитическая культура Причерноморья Кавказа. — Тб.: «Мецნიერება», 1973.
- О Г. К. Ниорадзе: с. 45, 50, 59, 68.
284. ჯორბენაძე ს. თბილისის უნივერსიტეტი: განვლილი გზა. — თბ.: თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 1973.
- გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 39, 43, 51, 56.
- Джорбенадзе С. М. Тбилисский университет. — Тб.: Изд-во Тбил. ун-та, 1973.
- О Г. К. Ниорадзе: с. 39, 43, 51, 56.
285. ავალიშვილი გ. ქვემო ქართლი ძვ. წ. I ათასწლეულის პირველ ნახევარში. — თბ.: თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 1974.
- გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 53, 56, 57, 58, 75, 80, 94.
- Авалишвили Г. Б. Квемо (нижняя) Картли в первой половине I тысячелетия до н. э. — Тб.: Изд-во Тбил. ун-та, 1974.
- О Г. К. Ниорадзе: с. 53, 56, 57, 58, 75, 80, 94.
286. ბერძენიშვილი ნ. ქვედაპალეოლითური ნაშთები ქუთაისის მიდამოებიდან // მასალები საქ. და კავკასიის არქეოლოგიისათვის. — VI. — 1974.
- გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 3.
- Бердзенишвили Н. З. Нижнепалеолитические остатки в окрестностях г. Кутаиси // Материалы по археологии Грузии и Кавказа. — VI. — 1974.
- О Г. К. Ниорадзе: с. 3.
287. ლომთათიძე გ. ბრინჯაოს სატევრები და მახვილები სამთავროს უძველეს სამარხებში. — თბ.: „მეცნიერება“, 1974.
- გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 9, 10, 15, 16, 18, 77, 172, 175, 177.
- Ломтатидзе Г. А. Бронзовые кинжалы и мечи из древнейших погребений Самтаврского могильника. — Тб.: «Мецნიერება», 1974.
- О Г. К. Ниорадзе: с. 9, 10, 15, 16, 18, 77, 172, 175, 177.
288. მიქელაძე თ. ძიებანი კოლხეთისა და სამხრეთ-აღმოსავლეთი შავიზღვისპირეთის უძველესი მოსახლეობის ისტორიიდან. — თბ.: „მეცნიერება“, 1974.
- გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 42, 50.
- Микеладзе Т. К. Исследования по истории древнейшего населения Колхиды и Юго-Восточного Причерноморья. — Тб.: «Мецნიერება», 1974.
- О Г. К. Ниорадзе: С. 42, 50.
289. ნიორაძე მ. ახალი აღმოჩენები საკაუკასო მღვიმეში // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. — ტ. 75: — № 3. — 1974.
- გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 749.

ნიორადე მ. გ. Новые открытия в пещере Сакажиа // Сообщения Академии наук Грузинской ССР. — Т. 75. — № 3. — 1974.

О Г. К. Ниорадзе: с. 749.

290. Микеладзе Т. К. Исследования по истории древнейшего населения Колхиды и Юго-Восточного Причерноморья. — Тб.: «Мецниереба», 1974.

О Г. К. Ниорадзе: с. 42, 50.

291. Ниорадзе Георгий Капланович. // БСЭ, т. 18, 3-е изд. — М.: 1974, с. 26—27.

292. Сакажиа. // Большая советская энциклопедия, 1975, изд. 3-е, т. 22, с. 502. (О позднепалеолитической пещерной стоянке раскопанной и изученной Г. К. Ниорадзе в 1936—37 гг.).

### 1975

293. მირცხულავა გ. სამშვილდე. — თბ.: „მეცნიერება“, 1975.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 4, 5, 49, 50, 76.

მირცხულავა Г. И. Самшвилде. — Тб.: «Мецниереба», 1975.

О Г. К. Ниорадзе: с. 4, 5, 49, 50, 76.

294. ნიორაძე მ. სამერცხლე კლდის მღვიმე და დასავლეთ საქართველოს ზედა პალეოლითი. — თბ.: „მეცნიერება“, 1975.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 7, 8, 99, 115, 131.

ნიორადე მ. გ. Пещера Самерцхле-кльде и верхний палеолит Западной Грузии. — Тб.: «Мецниереба», 1975.

О Г. К. Ниорадзе: с. 7, 8, 99, 115, 131.

295. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტ. I. — თბ.: 1975.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 262.

Грузинская Советская энциклопедия. Т. 1. — Тб.: 1975.

О Г. К. Ниорадзе: с. 262.

### 1976

296. გაბუნია მ. თრიალეთის მეზოლითური კულტურა. — თბ.: „მეცნიერება“, 1976.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 5, 59, 70.

Габуния М. К. Триалетская мезолитическая культура. — Тб.: «Мецниереба», 1976.

О Г. К. Ниорадзе: с. 5, 59, 70.

297. გამოჩენილი მეცნიერი-არქეოლოგი: (გ. ნიორაძის დაბადების 90 წლისთავის გამო) // ლაპარაკობს და უჩვენებს თბილისი. — 1976. — 24 დეკ. — გვ. 1.

Видный ученый-археолог: (К 90-летию со дня рождения Г. К. Ниорадзе) // Говорит и показывает Тбилиси. — 1976. — 24 дек. — С. 1, с фото.

298. ნიორაძე მ. წყალწითელას მღვიმეებში // კომუნისტი. — 1976. — 16 იანვ. — გვ. 4.

Ниорадзе М. Г. В пещерах Цхалцитела // Коммунист. — 1976. — 16 янв. — С. 4.

299. Тинтилозов З. К. Карстовые пещеры Грузии. — Тб.: «Мецниереба», 1976.

О Г. К. Ниорадзе: с. 11, 170, 171.

## 1977

300. ბარამიძე მ. მერხეულის სამაროვანი. — თბ.: „მეცნიერება“, 1977.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 23.

Барамидзе М. Мерхеульский могильник. — Тб.: «Мецниереба», 1977.

О Г. К. Ниорадзе: с. 23.

301. კალანდაძე ა. ივანე ჭავჭავიძეილი და საქართველოს არქეოლოგია. — თბ.: „მეცნიერება“, 1977.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 13, 35.

Каландадзе А. Н. Иванэ Джавахишвили и археология Грузии. — Тб.: «Мецниереба», 1977.

О Г. К. Ниорадзе: с. 13, 35.

302. ლომთათიძე გ. საქართველოს მოსახლეობის კულტურა და ყოფა. I—XIII სს-ში. — თბ.: „მეცნიერება“, 1977.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 152, 156, 157.

Ломтатидзе Г. А. Культура и быт населения Грузии I—XIII вв. — Тб.: «Мецниереба», 1977.

О Г. К. Ниорадзе: с. 152, 156, 157.

## 1978

303. დევისხვრელი. — ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 3, 1978.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 435.

Девисхврели. — Грузинская Советская Энциклопедия, т. 3, 1978.

О Г. К. Ниорадзе: с. 435.

304. დიდუბე. — ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 3, 1978.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 543.



დიდუბე. — Грузинская Советская Энциклопедия, т. 3, 1978.

О Г. К. Ниорадзе: с. 543.

305. თოლორდავა ვ. ანტიკური ხანის სამარხები სოფ. ულიანოვკიდან. — საქ. არქეოლოგიის საკითხები. I. — თბ.: „მეცნიერება“, 1978

გ. ნორაძის შესახებ: გვ. 85, 86.

Толордава А. В. Погребения античного времени из с. Ульяновка. — В сб.: Вопросы археологии Грузии. I. — Тб.: «Мецნიერება», 1978.

О Г. К. Ниорадзе: с. 85, 86.

306. ნიკოლაიშვილი ვ. ვაშლაჭვარის სამაროვანი. — საქართველოს არქეოლოგიის საკითხები. II. — თბ.: „მეცნიერება“, 1978.

გ. ნორაძის შესახებ: გვ. 70.

Николаишвили В. В. Вашладжварский могильник. — В сб.: Вопросы археологии Грузии. II. — Тб.: «Мецნიერება», 1978.

О Г. К. Ниорадзе: с. 70.

307. ცხადაძე ე. საკაქიას გამოქვაბული // წინსვლა (თერჯოლა). — 1978. — 5 აგვ. — გვ. 4.

Цхададзе Ж. Пещера Сакажиа // Цинсვა (Терджола). — 1978. — 5 авг. — С. 4.

308. ჯორბენაძე ბ. ქინვალის კამაროვანი აკლამა // ძეგლის მეგობარი. — 1978. — № 47.

გ. ნორაძის შესახებ: გვ. 19, 22.

Джорбенадзе В. А. Жинвальский сводчатый склеп // Дзеглис мегობარი (Друзья памятников культуры). — 1978. — № 47.

О Г. К. Ниорадзе: с. 19, 22.

309. Ниорадзе М. Г. Пещера Сакажия. — В кн.: Археология и палеогеография раннего палеолита Крыма и Кавказа. Путеводитель. — М.: «Наука», 1978, с. 68.

## 1979

310. ავალიშვილი გ., წერეთელი ა. რას მალავენ ეორღანები: (1950—51 წლებში გ. ნორაძის მიერ გათხრილი სამგორის ერთ-ერთი გორის — „კობრას გორის“ — შესახებ) // კომუნისტი. — 1979. — 12 ოქტ. — გვ. 4.

Авалишвили Г., Церетели А. Что таят курганы: (О раскопках Г. К. Ниорадзе в 1950—51 годах в Самгори на горе «Кохра») // Комунисти. — 1979. — 12 окт. С. 4.

311. აფხაზავა ნ. აღრეული შუასაუკუნეების აღმოსავლეთ საქართველოს ნივთიერი კულტურა. — თბ.: „მეცნიერება“, 1979.

გ. ნორაძის შესახებ: გვ. 10, 66, 78.

Абхазава Н. Материальная культура ранней средневековой Грузии. — Тб.; «Мецნიერება», 1979.

О Г. К. Ниорадзе: с. 10, 66, 78.

312. ექსლიბრისი გ. ნიორაძისათვის: (მხატვარი დ. ციციშვილი. ქსილოგრაფია. 1930 წ.). // ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. — 1979. — ტ. 4. — გვ. 251.

Экслибрис для Г. Ниорадзе: (Художник Д. Цицишвили. Ксилография. 1930 г.). — Грузинская Советская Энциклопедия. — 1979. — Т. 4. С. 251.

313. ზემო ავჭალის სამარხი. — ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. — ტ. 4. — 1979. გვ. 506.

Земо-Авчальская могила. // Грузинская Советская Энциклопедия. — Т. 4. — 1979. — С. 506.

314. თუშაბრამიშვილი დ., ნიორაძე მ. რას გვიამბობენ მღვიმეები // კომუნისტი. — 1979. — 7 მარტი. — გვ. 4.

Тушабрамишвили Д. М. Ниорадзе М. Г. О чем рассказывают пещеры // Коммунисти. — 1979. — 7 марта: — С. 4.

315. ნიორაძე მ. მღ. წყალწითელას ხეობის ქვედაპალეოლითური დროის ზოგიერთი ღია სადგომის შესახებ // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. — ტ. 96. — № 1.—1979.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 209.

Ниорадзе М. Г. О некоторых открытых стоянках нижнего палеолита ущелья р. Цхалцитела // Сообщения АН ГССР. — Т. 96. — № 1. — 1979.

О Г. К. Ниорадзе: с. 209.

316. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია. პერსონალური შემადგენლობა. 1941—1978. — თბ.: „მეცნიერება“, 1979, გვ. 71.

Персональный состав Академии наук Грузинской ССР. 1941—1978. — Тб.: «Мецნიერება». — 1979, с. 71.

317. ჭავჭავიძე ივ. თხზულებანი თორმეტ ტომად. ტ. I. — თბ.: 1979.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 52.

Джавахишвили И. А. Сочинения в двенадцати томах. Т. 1. — Тб.: 1979.

О Г. К. Ниорадзе: с. 52.

318. ლორდკიპანიძე ო. დ. Древняя Колхида — мифы, археология. — Тб.: «Сабчოთა საქართველო», 1979.

О Г. К. Ниорадзе: с. 23, 39, 127, 128, 172.

#### 1980

319. კარსნის ხევი. // ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტ. 5, 1980.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 416.

Карснис-Хеви. // Грузинская Советская Энциклопедия, т. 5, 1980.

О Г. К. Ниорадзе: с. 416.

#### 1981

320. გობეჯიშვილი გ. ბედენის გორასამარხების კულტურა. — თბ.: „მეცნიერება“, 1981.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 57.

Гобеджишвили Г. Ф. Бедени — культура курганных погребений. — Тб.: «Мецნიერება», 1981.

О Г. К. Ниорадзе: с. 57.

321. თუშაბრამიშვილი დ. გ. ნიორაძის ცხოვრება და მოღვაწეობა // საქ. სახელმწ. მუზეუმის მოამბე. — ტ. 35—В. — 1981. — გვ. 118—122.

Тушабрамишвили Д. М. Жизнь и деятельность Г. К. Ниорадзе // Труды Гос. музея ГССР. 1981, 35—В. — С. 1»8—122.

322. Академия наук Грузинской ССР. — Тб.: «Мецნიერება», 1981.

О Г. К. Ниорадзе: с. 279—280.

323. Ниорадзе М. Г. Пещерная стоянка Сакаჯია. // XI конгресс Международного союза по изучению четвертичного периода, Москва, 1982. Путеводитель экскурсии А-16. — М.: 1981, с. 16.

#### 1982

324. ნიორაძე მ. გოდოგანის მღვიმეების საიდუმლოება // წინსვლა (თერჯოლა). — 1982. — 2 სექტ. — გვ. 4.

Ниорадзе М. Г. Тайна пещер с Годогани // Цинсვალა (Терд-жола). — 1982. — 2 сент. — С. 4.

325. ჯორბენაძე ბ. ივრის ხეობის არქეოლოგიური ძეგლები. IV. ერწო-თიანეთი შუა საუკუნეებში. — თბ.: 1982.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 68, 73.

Джорбенадзе В. А. Археологические памятники Иорского ущелья. IV. Эрцо-Тианети в средние века. — Тб.: 1982

О Г. К. Ниорадзе: с. 68, 73.

326. Академия наук Грузинской ССР. Центр археологических исследований при институте. — Тб.: «Мецნიერება», 1982.

О Г. К. Ниорадзе: с. 279, 280.

327. Алакидзе А. М. Живая связь с историей народа. Грузинская советская археология за шесть социалистических десятилетий // Наука в Сибири. — 1982. — 30 сент. — С. 5.

328. Лордкипанидзе О. Д. Археология в Грузии // Вестник АН СССР, — 1982. — № 4. — С. 67.

329. Лордкипанидзе О. Д. Археология в Грузинской ССР. — Тб.: «Мецниереба», 1982, с. 7.

330. Малюгина А. Следы в пещере Сакажиа. // Заря Востока, 1982. — 8 авг. — С. 4.

331. Мифы народов мира. Т. 2. — М., Сов. энциклопедия, 1982, с. 638—639.

#### 1988

332. რამიშვილი რ. ახალი ქინვალის სამაროვანი და ნამოსახლარი 1971—73 წწ. განათხარის მიხედვით. — ქინვალი: არქეოლოგიური კვლევა-ძიება არაგვის ხეობაში. I. — თბ.: 1983.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 113.

Рамишвили Р. М. Могильник и поселение в Ахали-Жинвали по раскопкам 1971—1973 гг. — В сб.: Жинвали. Археологические изыскания в Арагвском ущелье. I. — Тб.: 1983.

О Г. К. Ниорадзе: с. 113.

333. წითლანაძე ლ. ვარსიმაანთკარის სამაროვანი. — ქინვალი: არქეოლოგიური კვლევა-ძიება არაგვის ხეობაში. I. — თბ.: 1983.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 69, 70.

Цитлანадзе Л. Г. Могильник в с. Варсимаантқари. — Жинвали. Археологические изыскания в Арагвском ущелье. I. — Тб.: 1983.

О Г. К. Ниорадзе: с. 69, 70.

334. ჯორბენაძე ბ. ქინვალის ნაქალაქარის სამაროვნის თხრა 1972 წელს. // კრ-ში: ქინვალი: არქეოლოგიური კვლევა-ძიება არაგვის ხეობაში. I. — თბ.: 1983.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 134, 135.

Джорбенадзе В. А. Раскопки Жинвальского могильника Накалақари в 1972 г. // В сб.: Жинвали. Археологические изыскания в Арагвском ущелье. I. — Тб.: 1983.

О Г. К. Ниорадзе: с. 134, 135.

#### 1984

335. ნიორაძე გიორგი ყაფლანის ძე. // ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტ. 7. — თბ.: 1984.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 441 სურ-ით.

Ниорадзе Георгий Капланович. // Грузинская Советская Энциклопедия, Т. 7. — Тб.: 1924.

О Г. К. Ниорадзе: с. 441, с портр.

336. საჯეთის მღვიმე. // ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტ. 8. — თბ.: 1984.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 669.

Пещера Сакажиа. // Грузинская Советская Энциклопедия. Т. 8, — Тб.: 1984.

О Г. К. Ниорадзе: с. 669.

337. Археология СССР: Палеолит СССР: Гл. 2. Поздний палеолит Кавказа. — М.: «Наука», 1984.

О Г. К. Ниорадзе: с. 272, 277, 278, 290, 291, 292, 294.

338. ტუშაბრამიშვილი დ. მ. პალეოლიტ გუიუი // Вестник Гос. музея Грузии. — 37—В, 1984.

О Г. К. Ниорадзе: с. 6, 24, 26.

#### 1985

339. გოშაძე მ. აკაკი წერეთელი რევოლუციამდელ ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში. — თბ.: თბილ. უნ-ტის გამ-ბა, 1985, გვ. 544.

Гошадзе М. Акакий Церетели в дореволюционной грузинской литературной критике. — Тб.: Изд-во Тбил. ун-та, 1985, с. 544.

340. დურმიშიძე ს. ზოგი რამ წარსულიდან. — თბ.: მეცნიერება, 1985. გვ. 189—190.

Дурмишидзе С. Эпизоды прошлого. — Тб.: «Мецნიереба», 1985, с. 189—190.

341. ნიორაძე მ., ლიფონავა კ. აღმოჩენილია კიდევ ერთი მღვიმე // წინსვლა (თერჯოლა). — 1985. — 15 აგვ. — გვ. 4.

Ниорадзе М., Липонава К. Открыта еще одна пещера // Цинсвла (Терджола). — 1985, — 15 авг. — С. 4.

#### 1986

342. კალანდაძე კ. დასავლეთ საქართველოს ნეოლითური კულტურა ახალი არქეოლოგიური აღმოჩენების შუქზე. — თბ.: „მეცნიერება“, 1986.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 68, 105.

Каландадзе К. С. Неолитическая культура Западной Грузии в свете новых археологических открытий. — Тб.: «Мецნიереба», 1986.

О Г. К. Ниорадзе: с. 68, 105.

343. მიქაბერიძე ლ. „დევის ხვრელის“ საიდუმლოება უნდა გაიხსნას // კომუნისტი. — 1986. — 27 აგვ. — გვ. 2.

Микаберидзе Л. Тайна «Девис-хвтели» должна быть раскрыта. // Комунисти. — 1986. — 27 авг. — С. 2.

344. საფრაზიანი ზ. ფრიადი არქეოლოგიაში // ახალგაზრდა კომუნისტი — 1986. — 16 აგვ. — გვ. 3.

Сафразьян З. Пятёрка по археологии // Ахалгазрда комунисти. — 1986. — 16 авг. — С. 3; Вечерний Тбилиси. — 1986. — 9 авг. — С. 3.

345. სურგულაძე ი. ქართული ხალხური ორნამენტის სიმბოლიკა. — თბ.: „მეცნიერება“, 1986.

გ. ნიორაძის შესახებ: გვ. 21, 71, 72.

Сургуладзе И. Астральная символика в грузинском народном орнаменте. — Тб.: «Мецნიერება», 1986. — С. 21, 71, 72.

346. შენგელია გ. მოამბე: (ივ. ჯავახიშვილი. გ. ნიორაძის წერილი ივანე ჯავახიშვილისადმი, გამოგზავნილი გერმანიიდან) // დროშა. — 1986. — № 9. — გვ. 11.

Шенгелиа Г. Заботливый: (Ив. Джавахишвили. Письмо Г. Ниорадзе к И. В. Джавахишвили, присланное из Германии) // Дроша. — 1986. — № 9. — С. 11.

347. Амирханов Х. А. Верхний палеолит Прикубанья. — М.: «Наука», 1986.

О Г. К. Ниорадзе: с. 98.

348. «Мравалჯამიერ» საკართველო: (Директор Эрмитажа акад. Б. Б. Пиотровский о Г. К. Ниорадзе) // Заря Востока. — 1986. — 21 февр. — С. 3.

დაბადების 100 წლისთავი

100 ЛЕТ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ

349. აფაქიძე ა. ქართული საბჭოთა არქეოლოგიის მესაძირკვლე // კომუნისტი. — 1986. — 18 დეკ. — გვ. 4, სურ.-ით.

Апакидзе А. Основоположник грузинской советской археологии // Комунисти. — 1986. — 16 дек. — С. 4, с. фото.

350. გიორგი ნიორაძე // ლაპარაკობს და უჩვენებს თბილისი. — 1986. — 21 ნოემბ. — გვ. 8.

Георгий Капланович Ниорадзе // Говорит и показывает Тбилиси. — 1986. — 21 ноября. — С. 8.

351. გიორგი ნიორაძე // ქართული კალენდარი. — თბ.: „საბჭოთა საქართველო“, 1986, გვ. 26.

Георгий Капланович Ниорадзе // Грузинский календарь. — Тб.: «Сабчота Сакартвело», 1986, С. 26 (Ноябрь).

352. დიდი მეცნიერისა და საზოგადო მოღვაწის საიუბილეოდ // წინსვლა (თერჯოლა). — 1986. — 23 ოქტ — გვ. 3.

К юбилею крупного ученого и общественного деятеля // Цинсвла. (Терджола). — 1986. — 20 окт. — С. 3.

353. თუშაბრამიშვილი დ., ნიორაძე მ. გიორგი ნიორაძის დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო სესია და სხდომა // მაცნე. ისტ., არქეოლ., ეთნოგრ. და ხელოვნების ისტ. სერია. — 1987. — № 1. — გვ. 184—187.

Тушабрамишвили Д. М., Ниорадзе М. Г. Научная сессия и заседание посвященные к 100-летию со дня рождения Георгия Ниорадзе // Мაცნე. Серия ист., археол., этногр. и ист. искусства. — 1987. — № 1. — С. 184—187.

354. მარუაშვილი ი. მამის ნაკვალევზე. ინტერვიუ მ. ნიორაძესთან // წინსვლა (თერჯოლა). — 1986. — 23 ოქტ. — გვ. 3.

Маруашвили И. По стопам отца. Интервью с М. Ниорадзе // წინსვლა (თერჯოლა). — 1986. — 23 ოქტ. — С. 3.

355. ნიორაძე მ. წყალწითელას მღვიმეების კვლევისათვის. ბუნების საიდუმლოებანი // წინსვლა (თერჯოლა). — 1986. — 23 ოქტ. — გვ. 3.

Ниорадзе М. Г. К исследованию пещер Цхалцитела // წინსვლა (თერჯოლა). — 1986. — 23 ოქტ. — С. 3.

356. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიაში. პროფ. გ. ნიორაძის დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო სხდომის შესახებ, რომელიც გაიმართა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში 1986 წ. 12 დეკემბერს // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. — ტ. 125. — № 1. — 1987. — გვ. 207—208.

В Академии наук Грузинской ССР. О юбилейном заседании посвященном 100-летию со дня рождения проф. Г. К. Ниорадзе, которое состоялось в Тбил. гос. ун-те, 12 декабря 1986 г. // Сообщения АН ГССР. — Т. 125. — № 1. — 1987. — С. 207—208.

357. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიაში. პროფ. გ. ნიორაძის დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო სესიის შესახებ, რომელიც გაიმართა ქ. ქუთაისში 1986 წ. 22—24 ოქტომბერს // საქ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. — ტ. 125. — № 1. — 1987. — გვ. 205—206.

В Академии наук Грузинской ССР: о научной сессии, посвященной 100-летию со дня рождения проф. Г. К. Ниорадзе, которая состоялась в г. Кутаиси 22—24 октября // Сообщения АН ГССР. — Т. 125. — № 1. — 1987. — С. 205—206.

358. ჯიქია ლ. ქართული საბჭოთა არქეოლოგიის ფუძემდებელი // ქუთაისი. — 1987. — 7 თებ. — გვ. 3.

Джикиа Л. Основоположник грузинской советской археологии // Кутаиси. — 1987. — 7 февр. — С. 3.

## ზრუნველის ანგანური საქმიანობა

- ადამიანის უახლოესი წინაპრები 69
- ადამიანის წარმოშობა 68
- აკაკი, როგორც მგოსანი 10
- აკაკის გამოსვენება საჩხერიდან 11
- აკაკის პოეზიის ესთეტიკურ-აღმზრდელობითი მნიშვნელობა 12
- აკაკის ჩანგური 13
- ალაზნის ველის გათხრები 62
- ანგარიშები არქეოლოგიურ კვლევა-ძიებათა 1937 წ. გაზაფხულსა და ზაფხულზე 53
- არქეოლოგიური აღმოჩენა 37
- არქეოლოგიური გათხრები კოლხიდაში 66
- არქეოლოგიური გათხრები სამგორის ველზე 89
- არქეოლოგიური დაზვერვები მტკვრის ხეობაში 67
- არჩილ ჭორჭაძის ხსოვნას 4
- აღდგომის ღამეს 14

ბედნიერი და უბედური ბავშვები 8.

გეთსიმანიის ბაღში 15

- დახშული ნიჟისანნი (სახალხო მასწავლებელთა საგულისხმოდ) 9
- დედამიწის საიდუმლოება 80
- დევისხერელი 51
- ღმანისის ნეკროპოლი და მისი ზოგიერთი თავისებურება 78

ეგვიპტური მუმია და სარკოფაგი 54  
ერის მესაიდუმლე (სიტყვა თქმული შორაბაში აკაკის ცხედართან) 16

ზემოავჭალის სამარე 42

თეატრი და ხელოვნება 1

- იაკობ გოგებაშვილი (სიტყვა წარმოთქმული ვერის დაღმართთან) 3
- იაკობ გოგებაშვილის იდეალები სწავლა-აღზრდაზე 5
- იან ჭუსი 17
- ივანე ალექსანდრეს ძე ჭავჭავაძის მემორიალი 68

კარლ კაუტსკი ომის შესახებ 18  
კარსნის ხევის სასაფლაო 29

მაიმუნებიდან ადამიანამდე 70  
მამონტი 55



- მატრიალური კულტურის ძეგლების დაცვისათვის 45  
 მეორე საუკუნის თიხის კუბო 52  
 მიკლუხო-შაკლაი და „ქვის ხანის ადამიანები“ 81  
 „მიცვალბულთა სახლები“ ხეცსურეთში 33  
 მიცვალბულის ჰაერზე დამარხვა 64  
 მომაკვდავი (მოთხრობა) 19  
 მტკვრის ხეობაში 71  
 ბალეოლითის ადამიანი დევისხვრელში 46  
 ბატარა მწყემსი (პედაგოგიური ხასიათის მოთხრობა) 6  
 პედაგოგიური წერილები I—II 21  
 პნთეკანთროპი 72  
 პირველყოფილი ადამიანის თავის ქალა 56  
 პირველყოფილი ქოგი 73
- რამდენიმე რჩევა ნორჩ ისტორიკოსებს 85
- საკულტო დანიშნულების რკინის ფეხსაცმელი 86  
 3 000 წლის სამარე 34  
 სამოთხის კარებთან (ხალხური თქმულება) 20  
 საუბარი არქეოლოგიაზე 59  
 სინანთროპი 74  
 სიტყვა შიოს მიმართ (წარმოთქმული შიო მღვიმელის საიუბილეო დღესასწაულზე) 22  
 სკოლა და მუზეუმი 57, 75  
 სოფ. შრომა 2
- ქვის ხანის ადამიანები: ზედაპალეოლითელი 82  
 ქვის ხანის ადამიანები: ნეანდერტალელი 77  
 ქვის ხანის ადამიანები: სინანთროპი და ჰაიდელბერგელი 76  
 ქვის ხანის ადამიანი საკუთის გამოქვაბულში 90  
 ქვის ხანის ადამიანი საქართველოში 38  
 ქვიშარის არქეოლოგიური ძეგლები 79, 83
- შიო მღვიმელი 23  
 შრომამ შექმნა ადამიანი 87
- ჩვენი ივანე ჯავახიშვილი 65
- ციხის ძირის ნაციხვარი — ისტორიული ძეგლია 49
- ძველი ქვის ხანა კავკასიაში 58  
 ძველი ქვის ხანის ადამიანები და მათი ცხოვრება 60
- წარსულის ძეგლები 61  
 წითელწყაროს არქეოლოგიური ძეგლები 88

## АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ ТРУДОВ

Акакий, как поэт	10
Археологические находки в селе Квишари	84
Археологические находки в Цителцкаро	88
Археологические памятники в селе Квишари	79
Археологические разведки в долине реки Куры	67
Археологические раскопки	35
Археологические раскопки в долине Самгори	89
Археологические раскопки в Колхидской низменности	66
Археологические раскопки в селе Квишари	83
Археологическое открытие	37
Ближайшие предки человека	69
Беседы об археологии	59
Бывшая крепость Цихисдзири — исторический памятник	49
В воскресную ночь	14
В Гетсиманийском саду	15
В долине р. Куры	71
Вынос гроба Акакия Церетели из Сачхере	11
Глиняный гроб II века	62
Головной череп первобытного человека	56
Грузинская и хетская культуры	39
Девис-Хврели	51
Дманисский некрополь и некоторые его особенности	78
«Дома покойников» в Хевсуретии	33
Древний каменный век на Кавказе	58
Египетская мумия и саркофаг	54
Железная обувь как предмет культового назначения	86
Земо-Авчальская могила	42
Иванэ Александрович Джавахишвили	63
Ископаемый мозг	30
К защите памятников материальной культуры	45
Карл Каутский о войне	18

Ли́ра Ака́кия	13	
Люди древнего каменного века и их жизнь	60	
Люди каменного века: Верхнепалеолитический человек	82	
Люди каменного века: Неандерталец	77	
Люди каменного века: Синантроп и гайдельбергский человек	76	
Маленький пастух (рассказ пед. характера)	6	
Мамонт	55	
Могильник Карснис-Хеви	29	
Могильник «стеклянного завода»	47	
Мозг, которому 400 000 лет	31	
Н. Н. Миклухо-Маклай и «люди каменного века»	81	
Наземное погребение	64	
Наш Иванэ Джавахишвили	65	
Несколько советов юным историкам	85	
Неспособные (для народных учителей)	9	
О воспитании	24	
О некотором значении Земо-Авчальской могилы	40	
О счастливых и несчастных детях	7	
От обезьяны к человеку	70	
Отчет об археологических разведках весной и летом 1937 г.		53
Палеолит Грузии	48	
Палеолитический человек из пещеры Девис-Хврели	46	
Памяти Арчила Джорджадзе	4	
Памятники прошлого	61	
Педагогические идеалы Якова Гогешашвили	5	
Педагогические письма I—II	21	
Первобытное стадо	73	
Питекантроп	72	
Последние раскопки в Грузии	32	
Происхождение человека	68	
Раскопки в Алазанской долине	62	
Раскопки в Земо-Авчалах	36	
С. Шроша	2	
Синантроп	74	
Слово произнесенное на юбилейном торжестве, посвященном 30-летию писательской деятельности Шю Мгвинели	22	
Счастливые и несчастные дети	8	
Тайна земли	80	
Тайновидец народа	16	
Театр и искусство	1	

3000-летняя могила	34
Труды создал человека	87
У входа рая (народное сказание)	20
Умирающий (рассказ)	19
Человек каменного века в Грузии	38
Человек каменного века в пещере Сакажия	90
Шио Мгвимели	23, 25
Школа и музей	57, 75
Эстетическое и воспитательное значение поэзии А. Церетели	12
Яков Гогобашвили (слово, произнесенное по поводу кончины Я. Гогобашвили)	3
Ян Гус	17
Anutschins Leben und Wirken	26
Begräbnis und Totenkultus bei den Chewssuren	43
Das Paläolithikum Georgiens	50
Der Schamanismus bei den sibirischen Völkern	28
Der Verwahrfund von Kverno-Sasirethi	44
Die Berg-Ossen und ihr Land. (Eine Anthropologisch-Ethnographische Untersuchung eines kaukasischen Volkes)	27
Die Nachbestattung im alten Georgien	41

სახელთა საძიებელი

- აბრამიშვილი რ. 227, 243  
 ავალიშვილი გ. 285, 320  
 ამირანაშვილი შ. 186  
 ამირანაშვილი შ. (მასზე) 158  
 აფაქიძე ა. 215, 222, 237, 269, 277, 286, 349  
 აფხაზაია ნ. 311
- ბარამიძე მ. 300  
 ბარდაველიძე ვ. 63  
 ბერიძე ვ. 190  
 ბერძენიშვილი ნ. 237, 257, 286  
 ბერძენიშვილი (კილაძე) ნ. 223, 224  
 ბოხორაძე ა. 210, 250  
 ბუჩუკური ლ. (მასზე) 59
- გაბუნია მ. 296  
 ვობეჯიშვილი გ. 201, 203, 204, 205, 237, 320  
 გოგებაშვილი ი. (მასზე) 3, 5, 104, 105  
 გოშაძე მ. 339  
 გრიგოლაი გ. 251
- დეედარიანი გრ. 230  
 დურშიძე ს. 340
- თოდუა გრ. 167  
 თოლორდავა ვ. 305  
 თუშაბრამიშვილი დ. 241, 314, 321, 353
- კაკაბაძე დ. 62, 181  
 კალანდაძე ა. 174, 204, 215, 225, 237, 266, 301  
 კალანდაძე კ. 342  
 კაუტსკი კ. (მასზე) 18  
 კიკნაძე ვ. 196
- ლიფონავა კ. 341  
 ლომთათიძე გ. 189, 202, 205, 215, 228, 237, 287, 302
- მაჟულაშვილი მ. 161  
 მარუაშვილი ი. 354  
 მარუაშვილი ლ. 229, 252  
 მეგრელიძე ი. 63  
 მეტრეველი ლ. 150  
 მიკლუხო-მაკლაი (მააზე) 81, 196  
 მირცხულავა გ. 293  
 მიქაბერიძე ლ. 343  
 მიქელაძე თ. 288  
 მღვიმელი შ. (მასზე) 22, 23, 118
- ნეზიერიძე ლ. 258  
 ნიკოლაიშვილი ვ. 306  
 ნიორაძე მ. 281, 289, 298, 314, 315, 324, 341, 353, 355  
 ნიორაძე მ. (მასზე) 354
- ოქროპირიძე ნ. 259
- რამიშვილი რ. 238, 248, 332  
 რეხვიაშვილი ნ. 244
- საფრაზიანი ზ. 344  
 სალინაძე ი. 230, 245  
 სურგულაძე ი. 345
- ტინტილოზოვი ზ. 249  
 ტყემლაშვილი თ. 231
- უგრელიძე ნ. 267  
 უზნაძე დ. (მასზე) 113
- ფალავა ა. (მასზე) 113  
 ფიცხელაური კ. 262, 282  
 ფხაკაძე გ. 253
- ჭორიძე დ. 211, 214, 216, 235, 246
- ღამბაშიძე თ. 254
- ყიფიანი შ. 239, 249

შენგელია გ. 346

ჩაჩაშვილი გ. 244

ჩიტაია გ. 63

ჩიტაძე ლ. 273

ჩუბინაშვილი გ. (მასზე) 158

ჩუბინიშვილი ტ. 193, 199, 212, 232, 255

ციციშვილი დ. 312

ცხადაძე ე. 307

წერეთელი ა. 310

წერეთელი აკ. (მასზე) 10—13, 16, 108, 339

წერეთელი ვ. 113

წერეთელი ლ. 256, 283

წითლანაძე ლ. 333

ხომტარია ნ. 237

ხუციშვილი ლ. (მასზე) 87

ჯავახიშვილი ი. (მასზე) 63, 65, 202, 301, 317, 346

ჯანაშია ს. 206

ჯაფარიძე თ. 193, 217, 218, 237, 247, 271

ჯიქია ლ. 358

ჭორბენაძე ბ. 273, 308, 325, 334.

ჭორბენაძე ს. 272, 284

ჭორჭაძე არჩ. (მასზე) 4

პუსი იან (მასზე) 17

## УКАЗАТЕЛЬ ИМЕН

- Абдушелишвили М. Т. 260  
 Абрамишвили Р. М. 227, 243  
 Аблазава Н. 311  
 Авалишвили Г. Б. 285, 310  
 Амираншвили Ш. Я. 186  
 Амираншвили Ш. Я. (О нем) 158  
 Амирханов Х. А. 347  
 Апакидзе А. М. 222, 236, 237, 250,  
 269, 277, 327, 349  
 Барамидзе М. В. 300  
 Бардавелндзе В. 63  
 Беляева Е. И. 182  
 Бердзенишвили Н. З. 237, 257, 286  
 Бердзенишвили (Киладзе) Н. З. 90,  
 219, 223, 224  
 Беридзе В. 190  
 Бохочадзе А. В. 210, 250  
 Бучукури Л. (О нем) 59  
 Верещагин Н. К. 240  
 Габуня М. К. 296  
 Гамбашидзе О. С. 254  
 Гобеджишвили Г. Ф. 201, 203, 204,  
 236, 237, 320  
 Гогешашишвили Я. (О нем) 3, 5, 104,  
 105, 107  
 Гошадзе М. 339  
 Григолия Г. К. 251  
 Громов В. И. 194  
 Громова В. И. 195  
 Гуммель Я. И. 62, 185  
 Гус Ян (О нем) 17, 111  
 Девдарнани Г. 230  
 Джавахишвили И. А. 317  
 Джавахишвили И. А. (О нем) 63,  
 65, 202, 301, 346  
 Джанашна С. Н. 206  
 Джапаридзе Г. 237  
 Джапаридзе О. М. 193, 217, 218, 247,  
 271  
 Джикна Л. 358  
 Джорбенадзе Арч. (О чем) 4  
 Джорбенадзе В. А. 273, 308, 325,  
 334  
 Джорбенадзе С. М. 272, 284  
 Дурмишидзе С. 340  
 Елеонская Е. 28, 136  
 Ефименко П. П. 178, 213  
 Замятнин С. Н. 163, 233  
 Иессен А. А. 164  
 Исмязаде О. М. 226

- Какабадзе Д. 62, 181  
 Каландадзе А. Н. 174, 204, 225,  
 236, 237, 261, 266, 274, 301  
 Каландадзе К. С. 342  
 Жаутский Карп (О нем). 18  
 Кикнадзе В. 196  
 Кипиани Ш. Я. 239, 249  
 Коридзе Д. 211, 214, 216, 235, 246  
 Кушнарера К. Х. 234  
  
 Липонава К. 341  
 Ломтатидзе Г. А. 189, 202, 205, 220,  
 228, 236, 237, 287  
 Лордкипанидзе О. Д. 318, 328, 329  
  
 Малюгина А. 330  
 Мамулашвили М. 161  
 Маруашвили И. 354  
 Маруашвили Л. И. 229, 252  
 Мгвимели Ш. (О нем) 22, 23, 25, 118  
 Мегрелидзе И. 63  
 Метревели Л. 150  
 Микаберидзе Л. 343  
 Микеладзе Т. К. 288, 290  
 Миклухо-Маклай Н. Н. (О нем) 31,  
 196  
 Мирцхулава Г. И. 293  
 Монгайт А. Л. 221  
  
 Небиеридзе Л. Д. 258  
 Николаишвили В. В. 306  
 Ниорадзе М. Г. 279, 281, 289, 294,  
 298, 309, 314, 315, 323, 324,  
 341, 354, 355  
 Ниорадзе М. Г. (О нем) 354  
  
 Окропиридзе Н. 259  
  
 Пагава А. (О нем) 113  
 Пиотровский Б. Б. 197  
 Пиотровский Б. Б. (О нем) 348  
 Пицхелаури К. И. 262, 282  
 Пхакадзе Г. Г. 253  
  
 Рамишвили А. 248  
 Рамишвили Р. М. 238, 242, 332  
 Рехвиашвили Н. Б. 244  
  
 Сагинадзе И. 230, 245  
 Сафразьян З. Л. 344  
 Сургуладзе И. К. 345  
  
 Тинтилозов З. К. 249, 299  
 Ткешелашвили О. 231  
 Тодуа Гр. 167  
 Толордава А. В. 305  
 Тушабрамишвили Д. М. 241, 314, 321,  
 338, 353  
  
 Угрелидзе Н. Н. 267  
 Узнадзе Д. (О нем) 113  
  
 Хоштариа Н. 237  
 Хуцишвили Л. (О нем) 87  
  
 Церетели А. 310  
 Церетели Ак. (О нем) 10—13, 16,  
 108, 109, 339  
 Церетели В. (О нем) 113  
 Церетели Д. В. 264  
 Церетели Л. Д. 256, 283  
 Цитланадзе Л. Г. 333  
 Цицишвили Д. 312  
 Цхададзе Ж. 307



Шенгелла Г. 346

Hambbruch P. 28, 127

Чачашвили Г. А. 244

Читадзе Л. М. 273

Makalathia S. 154

Читая Г. С. 63

Чубинашвили Г. (О нем) 158

Nieuwenhuis A. W. 28, 138

Чубинашвили Т. Н. 193, 199, 212, 232,  
255, 276

Nippgen I. 28, 138

Poppe N. 28, 129

Christian V. 28, 135

Tallgren A. M. 44, 155

Findeisen N. 28, 29, 42, 43, 137,  
151,—153

## შიხაარსი — СОДЕРЖАНИЕ

გიორგი ნორაძე (სამეცნიერო და საზოგადოებრივი ცხოვრების მოკლე მიმოხილვა)	5
Георгий Капранович Ниорадзе (Краткий обзор научной и общественной деятельности)	20
Giorgi K. Nioradze (a short review of his scientific and public activities)	34
გ. ნორაძის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ძირითადი თარიღები	49
Основные даты жизни и деятельности Г. К. Ниорадзе	53
გ. ნორაძის შრომები	56
Труды Георгия Капрановича Ниорадзе	56
გამოუქვეყნებელი შრომები	69
Неопубликованные труды	69
ლიტერატურა გ. ნორაძის შესახებ	70
Литература о Г. К. Ниорадзе	70
დაბადების 100 წლისთავი	105
100 лет со дня рождения	105
შრომების ანბანური საძიებელი	107
Алфавитный указатель трудов	109
სახელთა საძიებელი	112
Указатель имен	114

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის  
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით

გამომცემლობის რედაქტორი ლ. ჭვებენავა  
მხატვარი ვ. ხმალაძე  
მხატვრული რედაქტორი გ. ლომიძე  
ტექნორედაქტორი ნ. შონაძე  
კორექტორი ნ. შაჩაძე  
გამომწვეები ლ. მაისურაძე

გადაეცა წარმოებას 22.04.88; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 29.8.1988;  
ქალაქის ზომა 60×90<sup>1</sup>/<sub>16</sub>; ქალაქი № 1; ბეჭდვა მაღალი;  
გარნიტურა ვენური; პირობითი საბეჭდი თაბახი 7,5;  
პირ. სალ. გატ. 7.63; სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 6.35;  
უე 02472; ტირაჟი 1000; შეკვეთა № 1343  
ფასი 1 მან. 20 კაპ.

---

გამომცემლობა «მეცნიერება», თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19  
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

---

საქართველოს სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი 380060, კუტუზოვის ქ. 19  
Типография АН Грузиянской ССР, Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

**БИОБИБЛИОГРАФИЧЕСКАЯ СЕРИЯ  
«ГРУЗИНСКИЕ УЧЕНЫЕ»**

**Георгий Капанович  
Ниорадзе**

**ТБИЛИСИ  
«МЕЦНИЕРЕБА» .  
1988**

გამომცემლობა „მეცნიერება“ 1988 წ. გამოსცემს: —

ზ. ალასანია, რ. კიკნაძე. წყაროთმცოდნეობის თეორიული პრობლემები.

მ. ქიქოძე. ვახტანგ მეექვსეს სახელმწიფო მოღვაწეობა.

ს. ჯანაშია. რჩეული ნაშრომები, ტ. 6.

ძველი აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორია.

რ. წიქაძე. ქართველი ხალხის სოციალურ-კულტურული ტრადიციები XV—XVIII სს. უცხოელი ავტორების ცნობებში